

Pod uravnilovko se skrivajo slabi gospodarji

»V zadnjem času vse pogosteje govorimo o odgovornosti, ki jo komunisti še zlasti terjamo v lastnih vrstah. Življenje v socialistični samoupravni skupnosti in sam razvoj te skupnosti nujno predstavlja zavest o tem, da vsak posameznik v svojem delovnem življenjskem okolju more in mora ustvarjati pogoje za nadaljni družbeni in ekonomski razvoj, da smo torej vsakdo in vsi skupaj odgovorni zanj. Seveda se nič ne premakne, če to besedo ponavljamo, ne da bi nam bilo mar za njeno vsebino in rezultate. Z drugimi besedami, to pomeni, da moramo večkrat spregovoriti o konkretni odgovornosti za prekoračeno investicijo, za izsiljeni samoupravni sporazum ali za njegovo kršitev, za nesamoupravno sprejeto odločitev, za zahteve po neutemeljenem povišanju cen, za neustrezen način nagrajevanja po delu, o dohodkovni povezanosti med delovnimi kolektivi, za slabo informiranje itd. Ne more nam biti vseeno, če danes posamezniki ali skupine verbalno prisegajo na samoupravljanje in hkrati krepijo administrativno odločanje. Ne moremo biti ravnodušni, da se krivi samoupravljanje za materialne in moralne zlorabe, obenem pa se jih opravičuje s tem, da so danes drugačni časi in da vsi delajo tako. Osebnostno vidim v odločnem boju borcev in aktivistov proti takšnim zlorabam najpomembnejši način prenašanja revolucionarnih vrednot in njihovega uveljavljanja v današnjih razmerah.

Čas je, da vsi zaostrimo odgovornost za uresničevanje sprejetih sklepov in dogovorov, odgovorno in dosledno uresničevanje nalog. To ni samo stvar forumov ali družbenopolitičnih organizacij, temveč samih ljudi, vse od krajevne skupnosti in temeljne organizacije združenega dela dalje. Delegatski sistem omogoča, da prek delegacij ljudje neposredno uveljavljajo svoj vpliv vse do republiške in zvezne skupščine. Hkrati s tem se bomo morali spoprijeti v slehernem okolju z nedelom, z vsemi oblikami parazitizma, lažne solidarnosti. Mnogo lahko storimo, če se dobro in kvalitetno delo primerno nagradi, če se upremo uravnilovki, saj se pod njenim plaščem skrivajo tisti, ki delajo in gospodarijo slabo in neodgovorno. Ne mislim pri tem samo na delavce za strojem, temveč tudi na vodilne delavce, delavce v upravnih organih, bankah, interesnih skupnostih in drugod. Prav tako ne bi smeli ostati ravnodušni do očitnih primerov pokrajinskega, občinskega ali krajevnega – v resnici birokratskega – lokalizma. Na podlagi izkušenj iz NOB moramo pokazati pomen povezovanja in sodelovanja, solidarnosti in vzajemnosti, pomen razumevanja in sporazumevanja, pa tudi pomen ustvarjalnosti, samoiniciativnosti in odgovornosti, saj bomo s tem prispevali k skupnemu napredku,« je med drugim še posebej poudaril na nedeljskem petem zboru notranjskih aktivistov OF in borcev predsednik CK ZKS, France Popit - Jokl.

Kožljek, majhna vasica na robu cerkniške občine, je v nedeljo gostila številne borce in aktiviste OF, ki so skupaj z mladino, gasilci, TO, predstavniki JLA in drugimi občani iz bližnje in daljnje okolice obujali spomine na znano posvetovanje aktivistov notranjskega območja, ki je bilo zadnje dni leta 1941, vodil pa ga je France Popit. Tudi na letošnji slovesnosti na Kožljeku, ki je že peta zapored, je spregovoril tovariš Popit. Njegove besede o oboroženem odporu proti okupatorju na Notranjskem in o naravnih ter zgodovinskih okoliščinah, ki so notranjskega človeka nenehno silile v trd boj za obstanek in napredek, so zbrani pozdravili.

Z neskritim navdušenjem sta občini Cerknica in Logatec ob tej priložnosti razglasili Franceta Popita za častnega občana. Na hiši, kjer je bilo leta 1941 posvetovanje, pa bo odslej živo pričala o tem dogodku novo odkrita spominska plošča.

Istega dne, 6. septembra, je bilo slovesno tudi v Bezuljaku pri Cerknici, kjer so dopolndne odkrili spominsko obeležje, ki bo spominjalo mimoideče na napad in uničenje sovražne postojanke ter skladišča razstreliva, ki ga je 20. oktobra 1941 izvedel Krimski polbataljon pod vodstvom narodnega heroja Mirka Bračiča. O dogodku pred štiridesetimi leti je na slovesnosti govoril udeleženec napada Lado Švigelj.

Foto: Tone Urbas

Danilu Trampužu red dela z rdečo zastavo

Predsednik predsedstva SRS Viktor Avbelj-Rudi v pogovoru z odlikovancem Danilom Trampužem.

Ob visokem življenjskem jubileju in za bogato ter plodno delo v JLA, pri opravljanju civilnih dolžnosti in vsestransko uspešno družbenopolitično delo je predsedstvo SFRJ odlikovalo tovariša Danila Trampuža z redom dela z rdečo zvezdo. Odlikovanje mu je na priložnostni slovesnosti v Ljubljani sredi minulega tedna izročil general Franc Tavčar-Rok.

Slovesne podelitve so se udeležili tudi najvišji predstavniki slovenskega družbenopolitičnega življenja: Viktor Avbelj, Janez Vipotnik, Stane Markič, Milan Lah, Stane Repar, Ivo Svetina, Adolf Arigler, Marjan Lenarčič, Bogo Gorjan in Rado Klanjšček.

Bojan Kuntarič

Takšno poslovanje zasluži pozornost

V počitniškem naselju ZB NOV Pohorje v Valovinah pri Pulju je v devetih izmenah letovalo več kot 4.600 gostov, do konca sezone pa se bo število še povečalo. Junija je bila tu šola v naravi za učence osnovnih šol Vrhnika in Ljubljana Vič, letovali pa so tudi predšolski otroci iz Vrhnika. Na željo občinske skupščine Pulj je ob koncu šolskega leta letovalo 52 avstrijskih otrok iz pobratenega mesta Gradec, sedaj pa prihajajo učenci iz Sevnice, pozneje še iz Lendave, ki bodo sledili programu šole v naravi. V vsaki izmeni je približno 300 otrok. Na začetku sezone je imelo naselje 61.000.000 din primanjkljaja. Največ sredstev so porabili za vzdrževanje in sanacijo bivalnih prostorov. Z uspešnim poslovanjem so stanje hitro popravili in imajo sedaj že 15.000.000 din prihodka. Tovariš Pretnar, upravnik naselja, meni, da so sedanje penzijske cene predvidevali že januarja in jih kljub raznim podražitvam niso zvišali. Meni, da je to zasluga dobre kalkulacije, odličnega poslovanja v kuhinji, velikega prometa v bifeju, celoten kolektiv pa si prizadeva, da bi bilo poslovanje uspešno in gostje so zadovoljni. Z oskrbo trenutno ni večjih težav, varčevati morajo le z vodo, ki je zlasti v poletnih mesecih primanjkuje. Ne s povišanjem cen, temveč z razširitvijo dejavnosti in uslug so in še urejajo finančne probleme.

Da je tako, lahko potrdijo vsi gostje, ki so živeli v naselju. Poleg dobre hrane in poceni pijače so gostom na razpolago še organizirani izleti z motornim čolnom, ki v dopoldanskem in popoldanskem času pluje ob obali, potniki pa spoznavajo kraje, mesta in vse znamenitosti. Ob tem pa obiščejo še naselje ZB Ljubljana v Banjolah.

Dnevno prihaja zvečer v ambulantno vojaški zdravnik. V vsaki izmeni je trikrat zabava z glasbo in plesom. Gostje lahko dobijo skoraj vse slovenske časopise, revije in tednike, lahko spremljajo televizijski program, skratka, za razvedrilo je zelo dobro poskrbljeno.

Žal pa se za Počitniškim naseljem ZB Pohorje že nekaj let skriva vprašanje »biti ali ne biti«.

Zakaj? Pravijo da za vzdrževanja in obnovo hišic, ki so dotrajane, ni potrebnih sredstev. Zemljišče potrebujejo v vojaške namene, gradili bodo hotele. Občina Pulj ne kaže razumevanja, zanje naselje ni zanimivo... Take in drugačne izjave polnijo nejasnost in množijo dvome, čeprav bi naselje utegnilo – z manjšimi adaptacijami koristiti še več let in nuditi članom ZB zelo prijeten rekreacijski kotiček po ugodnih cenah. Resnica pa je tudi

to, da so za naselje že izdelani novi načrti, ki predvidevajo gradnjo dveh objektov hotelskega značaja in so namenjeni prvenstveno članom ZB, odstraniti bo treba nekaj hišic, ostale pa so namenjene za letovanje otrok iz Maribora. V tej smeri tečejo prihodnji načrti. Tako je na eni strani mladostna živost, razigranost – na drugi pa želja po miru, tišini, oddihu v naravi in to v hišicah zunaj betona in jekla. Ostane torej vprašanje, kako najti ustrezno sintezo, seveda ne na škodo tistih, ki jim je bilo počitniško naselje Pohorje v prvi vrsti namenjeno.

BERTA JAVORNIK
Pernica

Nismo pozabili ruskih sobork v dvanajsti brigadi

Na pismo Mladena Djogovića, objavljeno v 33. številki TV-15 z naslovom »V vojni vzplamnela ljubezen«, v katerem pisec opisuje ganljivo srečanje nekdanjih bork naše brigade iz Krimске oblasti (SSSR), dajem v imenu skupnosti borcev 12. SNOUB tole pojasnilo:

V naši brigadi se je bojevalo 23 sovjetskih državljanov, za katere pa žal nimamo njihovih sedanjih naslovov. Zato jih tudi nismo mogli vabiti na vsakoletna srečanja borcev naše brigade. Šele spomladi 1977 se nam je oglasila Valja Sokolova-Kolcovaja, ki smo jo tudi povabili na proslavo 34. obletnice brigade, ki je bila 24. 9. 1977 v Mariboru. Imenovana pa nam je z velikim obžalovanjem sporočila, da se tega srečanja ni mogla udeležiti, ker ni dobila dovoljenja sovjetskih oblasti. Posredovala nam je naslove Efemije T. Kasovskaje, Antonine M. Volosenko, Vere J. Bloha-Spanjukove in Marije D. Ivanove. Tako smo od skupno 23 identificirali le pet sovjetskih borcev naše brigade.

Poleti 1977 je obiskala Maribor delegacija sovjetskih sindikatov (VCSPS) na čelu s sekretarjem A. V. Viktorovim. Tega smo seznanili s težavami, ki jih delajo sovjetske oblasti tovarišici Valji Sokolovi v zvezi z udeležbo na naših borčevskih srečanjih, pa nam ni verjel. Na njegovo pobudo nas je Sovjetski komite vojnih veteranov iz Moskve dne 24. 11. 1977 prosil, naj mu posredujemo natančen naslov tovarišice Valje Sokolove-Kolcovaje. Dne 24. 5. 1978 smo komiteju posredovali naslove imenovanih petih sobork naše brigade s prošnjo, da jim omogočijo udeležbo na 35-letnici brigade, 2. 9. 1978 v Mokronogu. Na prošnjo nismo dobili nobenega odgovora, razen žalostnih pisem povabljenih tovarišic, ki jim zopet ni bila dana možnost, da bi se srečale z nami.

Vabilo za letošnje srečanje borcev 12. SNOUB, ki bo v Kopru 12. septembra, smo poimensko odpisali že 25. 5. 1981 vsem petim tovarišicam in komiteju vojnih veteranov v Moskvi, ki pa še vedno trdovratno molči.

Iz vsega povedanega je jasno, da sovjetskih tovarišic, ki so se hrabro bojevale pod zastavo Dvanajste brigade, nismo pozabili in si prisrčno, enako kot one same, želimo srečanja z njimi ter hudo obžalujemo nerazumljivo ravnanje sovjetskih oblasti do negovanja slavnih tradicij v skupnem boju proti fašističnim zavojevalec.

JANKO KUSTER – MIŠKIN
predsednik območnega odbora
skupnosti borcev 12. SNOUB
v Mariboru

Še en zločin vandalov

Gorenjska pokrajina je zelo lepa, še posebej na tistega, ki je najtežja leta vojne preživljal na tem delu Slovenije. Danes je Gorenjska posejana z nešteti spomeniki in spominskimi obeležji, ki nas spominjajo na žrtve tovarišev.

Ne morem drugače, kot da obiščem vsako leto to pokrajino, kjer sem preživel zadnja leta vojne.

V celi naši domovini je znano, pa tudi zunaj naših meja, kakšna grozodejstva so Nemci počenjali v Begunjah.

Bil sem zraven, ko smo 2. maja 1945. leta osvobodili Begunje, kjer je bilo 642 jetnikov in jetnic. Prav to je tisto, kar mi narekuje obisk teh krajev.

Za vse, ki so bili ustreljeni v Begunjah in Dragi, je organizacija ZB Begunje dostojno

poskrbela. Pokopališča in okolica so lepo urejena.

Ne morem pa se sprijazniti in razumeti takih zločinskih in vandalskih dejanj, kot so se pripetila od 24. do 25. avgusta letos.

Triindvajsetega avgusta smo obiskali Drago. Tega dne so bili v Dragi še trije žarometi, ki so osvetljevali pokopališče. Ko pa sem ponovno obiskal Drago 26. avgusta, sem se zgrozil nad ugotovitvijo, da so vsi trije žarometi razbiti.

Sprašujem se, kaj ne bi bili ljudje, ki so to storili, sposobni podobnih grozodejstev, kot so jih počenjali Nemci nad našim ljudstvom? Če pa se že najdejo ljudje, katerim ni všeč naša socialistična samoupravna ureditev, naj to povedo na drugem kraju, ne pa da skrunijo grobove naših junakov.

Upam in pričakujem, da bo organom za notranje zadeve uspelo odkriti zlikovce in jih primerno kaznovati.

PETER ŠPIK-SREČKO
Bilje

Z vlakom vsako leto ista pesem

Lani sem bil prvič v našem domu ZB v Banjolah in nimam nobene pripombe glede oskrbe in letovanja v njem.

Za goste, ki prihajajo z vlakom, je poskrbljeno, da jih čaka na železniški postaji v Pulju prevoz za počitniško naselje. Prav tako tudi ob vrnitvi.

Na voznem redu je napisano, da ima vlak, ki odpelje iz Pulja ob 8.15 ugodno zvezo z Ljubljano. Isto trdijo tudi sprevodniki na vlaku, v resnici pa je čisto drugače. Zjutraj ob 6.45 uri poskrbi uprava doma, da nas prepele do železniške postaje. Pri nakupu karte ponovno zagotavljajo, da ima vlak zvezo za Ljubljano. Ko se pripeljemo v Divačo, kjer je treba prestopiti na vlak za v Ljubljano, pa ugotovimo, da je pravzaprav nima, ker je le-ta že odpeljal 5 do 10 minut prej. Tako smo morali vsi potniki, ki smo bili namenjeni v Ljubljano čakati kot prejšnje leto. Bo tako tudi v prihodnje?

dipl. ing. BLAGOJE VUKOVIČ
Litija

Pozdravno pismo republiškemu odboru ZZB NOV Slovenije, centralnemu komiteju ZKS in republiški konferenci ZSMS

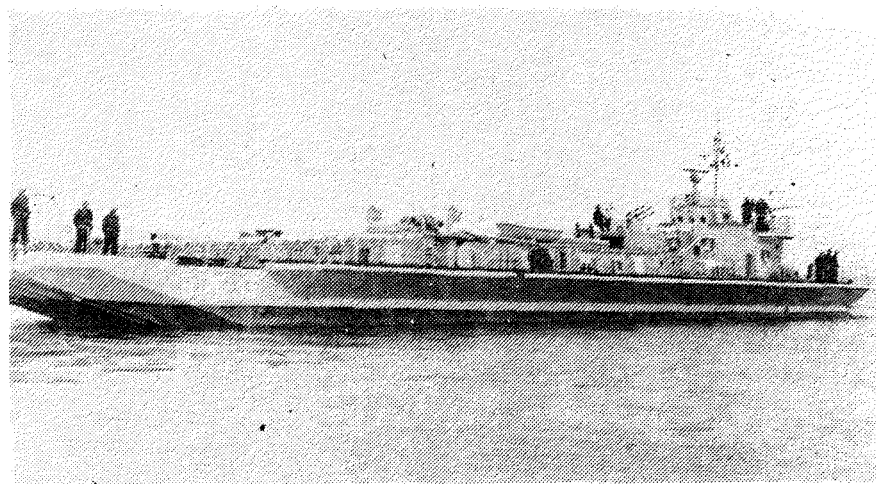
Nekdanji borci narodnoosvobodilne vojske, delavci delovnih organizacij SOZD Slovenske železarnice se letos že devet let srečujemo in sicer tokrat na partizanski Mežakliji nad Jesešnicami. Našim srečanjem se zadnja leta pridružuje tudi mladina naše sestavljene organizacije, ki bo nadaljevala s to tradicijo, ko bo zadnja generacija nekdanjih borcev in aktivistov narodnoosvobodilnega boja odšla v pokoj.

Z našimi srečanji, ki so vsako leto v drugem kraju, znanem iz našega narodnoosvobodilnega boja, utrjujemo medsebojne vezi nekdanjih borcev in sedanjih sodelavcev v veliki družini slovenskih železarjev in predelovalcev. S temi srečanji oživljamo spomine na našo veliko revolucionarno preteklost, na naš boj za obstoj, ohranitev in nacionalno ter socialno svobodo. To pa pomeni tudi prenašanje revolucionarnih tradicij in moralno-etičnih vrednot naprednega delavskega gibanja, narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije na mlajše generacije sedanjih in bodočih graditeljev naše socialistične samouprave, neodvisne in neuvrščene domovine. Mladi te vrednote vnašamo v vsakodnevno bitko pri uresničevanju politike ekonomske stabilizacije, pri uresničevanju naših planskih obveznosti in nadaljnji rasti delovnih organizacij naše sestavljene organizacije združenega dela Slovenske železarnice.

S tega veličastnega zbora vam pošiljamo prisrčne pozdrave

nekdanji borci NOV, delavci in
mladina SOZD Slovenske železarnice

Dan mornarice

Danes mineva 39 let, odkar je bil z ukazom vrhovnega poveljnika narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije tovariša Tita ustanovljen prvi mornariški vod. Na začetku je jugoslovanska mornarica imela oborožene lesene čolne in ladvice, vendar pa so bili mornarji na njih pogumni, vztrajni in iznajdljivi ljudje. Z drznimi akcijami so okupatorju kmalu pokazali, da Jadran ni njegovo, ampak naše morje. V mnogih bojih so se prekalili v sposobne poveljnike, ki so po osvoboditvi lahko takoj sprejeli odgovorno in težko nalogo ustvariti novo sodobno mornarico.

V teh 39 letih pa smo od lesenih čolnov in ladij prišli tako daleč, da za obrambo našega morja izdelujemo vse v naših tovarnah in ladjedelnicah. Predvsem pa je tu naš človek, izšolan in odločen, da sprejme in upravlja sodobno orožje in nove ladje, ki jih gradimo. Na palubah naših vojnih ladij so že dolgo časa najsodobnejše elektronske naprave in vodilne rakete.

Tako na obali kot na morju imamo sile, s katerimi se lahko uspešno upremo kateremukoli sovražniku. To nam zagotavljajo torpedni in raketni čolni, patrolne ladje, podmornice, minolovci in številne druge vojne plovne enote, predvsem pa mornarji na njihovih palubah.

Zavedati pa se moramo, da bodo izkušnje, ki so si jih pridobili naši borci – mornarji med NOB, zelo koristne v morebitni vojni. Vsi čolni in ribiške ladje ob naši obali se lahko v nekaj minutah spremenijo v sodobno oborožene plovne enote, ki bodo s svojimi nepričakovanimi napadi na najbolj občutljiva sovražnikova mesta vnašali strah in zmedo v njegove vrste. Prav tako kot na kopnem bi sovražnika vznemirjale partizanske enote na morju.

Jugoslovanska vojna mornarica je poleg šole za usposabljanje za vojaške veščine tudi velika šola bratstva in enotnosti naših narodov. Tu se srečajo pripadniki vseh naših narodov in narodnosti, se med seboj bolijo spoznajo in številne prijateljske vezi ostanejo večno žive. Tako je tudi prav.

Vsem pripadnikom jugoslovanske vojne mornarice čestitamo ob njihovem prazniku!

Isti cilji – iste metode

Ko v zadnjem času svet z neprikrito zaskrbljenostjo gleda na razplet agresivne politike Južne Afrike proti neodvisni Angoli, se mu nehotе vsiljuje primerjava z neko drugo prav tako nevarno dejavnostjo – na Bližnjem vzhodu. Gre za kaj čudno podobnost posameznih akcij dveh držav, Južne Afrike na skrajnem koncu afriške celine in pa Izraela na Bližnjem vzhodu.

Obe državi na najbolj grob način kršita enega najpomembnejših načel sodobnega sveta, načelo, ki je vzdano tako rekoč v temelje sodobnih mednarodnih odnosov – spoštovanje neodvisnosti ozemlske celosti, nedotakljivosti in suverenosti vsake države. Izrael pa ravna, kot da zanj sploh ne veljajo ta načela in tudi vsakršna druga pravila obnašanja v mednarodnem življenju: z močnimi vojaškimi silami posega po ozemlju suverene države Libanon. Podobno ravna izraelski pajdaš v sovraštvu do svobode drugih narodov, Južna Afrika, ki z veliko vojaško premočjo, z uporabo veliko tankov, letal in drugega orožja posega po ozemlju neodvisne Angole, in to kljub protestom večine svetovne javnosti. Tudi v tem sta si Izrael in Južna Afrika zelo podobna – za njiju ne velja nikakršna avtoriteta svetovne organizacije, ničkoliko resolucij Varnostnega sveta in generalne skupščine Združenih narodov je Izrael potlačil v teh letih, se delal in ravnal, kot da

jih ni, kot da zanj ne veljajo in kot da njemu nihče, nobena mednarodna skupnost, ne more niti svetovati, kaj šele ukazovati. Podobno ravna južnoafriška vlada ko nadaljuje sovražne akcije proti Angoli, ko da Varnostnega sveta in njegovih sklepov sploh ne bi bilo.

Očitno pa je tudi, da imata obe državi pri takšnih njunih postopkih in ravnanjih tudi skupnega zaščitnika in zagovornika. To je ena izmed dveh vodilnih blokovskih sil, Združene države Amerike, ki so dozdej ničkolikokrat z vetom, ki je pravica in prednost velikih sil, preprečile izglasovanje resolucij v Varnostnem svetu, ki bi razgalile sovražno dejavnost Izraela in mu naložile tudi ustrezne sankcije. Še vedno so Združene države vsemu svetovnemu javnemu mnenju navkljub zaščitile svojega varovanca Izrael. Podobno ravna tudi to pot, ko gre za pravo pravcato južnoafriško vojaško invazijo v Angolo. Varnostni svet je bil enoten v obsodbi Južne Afrike, enoten je stal za resolucijo, ki so je predložile neuvrščene države, toda ameriški veto je preprečil vse napore miroljubnih sil. To pot so šle Združene države v podpori akcij Južne Afrike tako daleč, da so dobile proti sebi celo obsodbe njihovih evropskih zavzenikov, tudi zahodna Evropa ni mogla opravičiti početja Južne Afrike v Angoli. Podobno ima tudi izraelska izzivalska politika vedno manj zagovornikov v zahodnem svetu.

Nič se ne čudimo, če imata obe državi, tako Izrael kot Južnoafriška republika, enak izgovor, s katerim skušata vsaj pred javnostjo opravičiti njuna sovražna početja proti drugim državam. Izraelu gre za uničenje oborožene sile palestinskega osvobodilnega gibanja. Zato si jemlje pravico, da grobo krši nedotakljivost in celost Libanona, južnoafriška vlada pa njeno početje proti Angoli opravičuje z izgovori, češ da njena vojska samo zasleduje in hoče uničiti enote SWAPO, namibijskega osvobodilnega gibanja. Torej, kot ni Izraelu do tega, da bi Palestinci dobili lastno državo, tako se tudi južnoafriška vlada z vsemi silami upira načrtom, da bi Namibija postala neodvisna država in da bi prenehala brezpravna oblast Južne Afrike nad to bogato in v osvobodilnem boju hudo preizkušeno deželo.

V resnici ni nič čudnega, če se obe agresivni politiki, tako Izraela kot Južne Afrike, v bistvu, v celoti in celo v potankostih tako ujemata in skladata, saj izhajata iz istega vira, iz politike, ki gradi svoje cilje na podrejanju drugih narodov, ki vidi uresničenje teh ciljev edinole v sili in ki je končno vprežena v blokovska nasprotja, ta pa so po naravi uperjena proti neodvisnosti narodov.

Drago Košmrlj

Možnosti je še veliko

Prenekaterikrat je slišati, da smo izkoristili vse, kar nam je na voljo in da veliko rezerv nimamo več. Vendar to ni res. Naj poglobljeno pogledamo primera, ki to našo trditev zgovorno potrjuje. Poglejmo najprej, kaj se dogaja z našimi gozdovi. V njih je, kot so ugotovili strokovnjaki, milijarda kubičnih metrov lesa. V državi prekrivajo gozdovi tretjino ozemlja. Že zdavnaj je bilo rečeno, da so z lesom bogatejši od nas samo Finska, Švedska, Norveška in Španija. Druge države so v tem pogledu veliko bolj siromašne.

Pa kljub temu smo lani uvozili dva milijona kubičnih metrov lesa! Kako je to mogoče ob takem lesnem bogastvu, ki ga na svetu premore le redkokdo? Začudenje bo manjše, če povemo, da na leto posekamo le 17 do 20 milijonov kubičnih metrov lesa, namesto 30 milijonov, kolikor bi ga lahko. Trdijo, da nam primanjkuje zlasti gozdnih cest in da so bolj oddaljeni gozdovi v številnih predelih države še popolnoma nedotaknjeni. Ta čas nam manjka okrog 8 tisoč kilometrov gozdnih cest. Če jih ne bomo pravočasno zgradili, se bo položaj še zaostрил.

Vendar pa vsega niso krive le ceste. Ocenjujejo, da vsako leto ostane ob drevesnih panjih najmanj milijon kubičnih metrov vej, ki bi jih sicer lahko s pridom uporabili. Zanje pa se pri nas nihče ne zanima. Gozdna gospodarstva v državi trdijo, da se jim pobiranje teh vej na spleča. To pa je težko verjeti, saj vemo, da zunaj ne ostane v gozdnih niti košček lesa.

Zelo nesmotrno ravnamo pri žaganju. Odpadkov, ki tu nastanejo in ki jih cenijo na okrog milijon kubičnih metrov, v industriji sploh ne uporabljamo. Prvi načrti, kako

te odpadke uporabiti, so sicer narejeni, vendar pa za njihovo uresničitev v nekaterih okoljih ne kažejo prave vneme.

Nikakor ne gre pozabiti na velika gozda zemljišča, ki jih doslej nismo uspeli pogozditi in na katerih bi lahko pridelali ogromne količine lesa. Izračunali so, da je v državi okrog dva milijona hektarov raznih goličav, ki bi jih veljalo čimprej pogozditi.

Res je sicer, da smo po vojni pogozdili precej zemljišč, res pa je tudi, da so prenekateri površine, na katerih bi lahko gojili listavce in iglavce, še naprej gole ali pa poraščene z grmovjem. Tu nas nesporno čaka veliko dela. Če teh možnosti namreč ne bomo izkoristili, se bomo čez nekaj let srečali še z večjimi težavami. Že zdaj napovedujejo, da bomo morali uvoziti kar trikrat več lesa, kot smo ga uvozili lani. Do tega pa ne bi smelo priti, saj vemo, da so naše uvozne možnosti izrezo skromne.

Nič drugače ni z vodo. Tudi tu nam ne preti pomanjkanje. Izračunali so, da pride na Jugoslovana 11.480 kubičnih metrov vode na leto. To je zelo veliko. Marsikje se s tem namreč ne morejo pohvaliti. Na Italijana pride, denimo, 3.100 kubičnih metrov, na Belgijca pa še manj, le 973 kubičnih metrov vode. Toda kaj nam to pomaga, ko pa se na vodo spomnimo samo, kadar prestopi bregove ali pa ko je ni. Letošnjo pomlad so reke v državi poplavlile kar 600.000 hektarov zemlje in takrat smo o vodi veliko govorili. Zlasti o gradnji obrambnih nasipov. O vodi govorimo tudi sedaj, ko smo spoznali, da zaradi suše ne bomo pridelali pričakovanih 11 milijonov ton koruze, ampak precej manj, menda samo okrog 8 milijonov ton.

Sicer pa pozabljamo, da ni dovolj stvari samo ugotavljati, marveč je treba tudi pri vodi marsikaj korenito preobrniti. Še pred desetimi leti smo v Jugoslaviji namakali 180 tisoč hektarov plodne zemlje. To sicer ni bilo veliko, vendar pa je s tem marsikdo vendarle bil zadovoljen. Zdaj jih namakamo samo 140 tisoč hektarov ali 1,4 odstotka obdelovalne zemlje.

Kaj se je zgodilo? Mar smo pozabili, da brez namakanja ne bo mogoče pridelati veliko več hrane? Vzrokov je gotovo več, dejstvo pa je, da v vodno gospodarstvo ne vlagamo dovolj denarja. Če smo v preteklih letih kje zaostali za načrti, potem smo prav na tem področju. Naložbe so skoraj povsod krepko poskočile. Čez vse okvire. Izjema je bila samo voda. Vanjo nismo vložili niti približno toliko, kot smo načrtovali.

Zato je pridelek seveda manjši, kot bi lahko bil. Vsako leto nas prizadene velika gospodarska škoda. Pod vodo je najmanj 300 tisoč hektarov obdelovalne zemlje. Tu doslej veliko res nismo storili.

Oboje pa nas resno opozarja, da bo treba z bogastvom, ki je na voljo, bolje gospodariti. Zdi se, da se nam to bogastvo iz leta v leto nekako izmika iz rok in da ni dovolj trdne volje stvari hitreje spremeniti. V prihodnje si tega ne bomo smeli več privoščiti. Na dlani je, da bomo morali – če bomo hoteli v korak z naglim razvojem v svetu – tudi te možnosti dobro izkoristiti.

Darko Marin

Borci se morajo bolj ustvarjalno vključiti v delo s študenti

Komisija za splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito pri RO ZZB NOV Slovenije je v začetku tega tedna pripravila pogovor z nekaterimi predavatelji obrambe in zaščite na univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani o prenašanju tradicij narodnoosvobodilnega boja na mladino.

Ugotovili so, da se na višjih in visokih šolah dela veliko več, kot je znano. Odnos do predmeta obramba in zaščite se je v zadnjih desetih letih bistveno spremenil, saj ga predvsem študentje sprejemajo kot enakopravnega. Opozorili pa so, da zaradi večjih študijskih obveznostih študentov, predvsem pa zaradi denarnih težav ni mogoče izpeljati vseh akcij. Učitelji menijo, da ne bi smelo

biti fakultete ali višje šole, ki ne bi imela vsaj enkrat na leto obrambnega dne, v njem pa naj bi poleg študentov obvezno sodelovali tudi delavci šole. Študente naj bi še bolj vključili v akcije NNNP, vsak izmed njih pa naj bi tudi dobro poznal obrambni načrt šole. Vsaka šola bi nadaljevala z delom tudi v primeru vojne. Tu pa bi veliko pomagale tudi izkušnje in tradicije iz ilegalnega dela med revolucijo in NOB. Zato je nujno, da se člani ZZB NOV vključijo v delo in prenašajo tradicije na študente in mladino. Do sedaj so bili učitelji OZ v glavnem prepuščeni sami sebi. Predlagali so, naj bi pri občinskih in mestnih organizacijah zveze borcev v Ljubljani ustanovili aktivne članov, ki bi lahko strokovno po-

magali pri tem. Hkrati pa so poudarili, da učitelj OZ ne more biti edini, ki bi prenašal tradicije na mlade. V ta proces se morajo vključiti tudi učitelji drugih predmetov, predvsem temeljev marksizma, sociologije in drugih. Menijo tudi, da je treba več pozornosti nameniti učiteljskemu kadru na srednjih šolah, saj le-ti lahko veliko vplivajo na idejnopolično usmeritev mladih. V srednjih šolah imajo v učnem programu veliko tem iz SLO in DS, ko bi lahko vključili predavatelje iz vrst zveze borcev, ZSMS in RVS. Povedali so tudi, da prihaja na univerzo mnogo študentov predvsem iz Ljubljane, ki še niso obiskali muzeja revolucije. Kot kaže, šole iz drugih krajev Slovenije posvečajo temu več po-

zornosti. Zato predlagajo naj bi FSPN, filozofska fakulteta in pedagoška akademija namenile več pozornosti vzgoji novih učiteljev. Velik problem, s katerim se srečujejo učitelji obrambe in zaščite pa je obveščenost. Poudarili so nujnost povezave z JLA in odgovornimi republiškimi organi, kateri bi jim lahko bolj podrobno obrazložili določen dogodek. Zavedajo se namreč, da mora biti učitelj dobro obveščen. Izrazili so željo, da bi se vsaj trikrat do štirikrat na leto sešli vsi učitelji obrambe in zaščite z visokih in višjih šol, da bi jih strokovno informirali o sprotnih dogodkih.

Bojan Kuntarič

Zbor skupnosti borcev Druge brigade VDV-NO

Svoje letošnje srečanje (16. avgusta na Ajševici pri Novi Gorici) so borci Druge brigade VDV-NO povezali s praznovanjem 40-letnice vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti, dneva obmejnih enot JLA, katerih predhodnice so bile prav enote NO (KNOJ) in s poimenovanjem vojašnice obmejnih enot na Ajševici po Slavku Furlanu-Dušanu, komandantu Druge brigade VDV.

Pred slovesnostjo je bilo delovno srečanje oziroma zbor skupnosti borcev brigade. Na njem smo obravnavali tri poglobljena vprašanja, in sicer: poročilo o dosedanjem

delu z razpravo in sprejemom ustreznih sklepov za prihodnje delo, sprejem Pravilnika o organizaciji in nalogah skupnosti borcev brigade in izvolitev novih organov skupnosti.

V poročilu dosedanjega brigadnega odbora so bile poudarjene predvsem nekatere pomembnejše slabosti in pomanjkljivosti, ki so v preteklem obdobju onemogočale večjo aktivnost brigadnih borcev, zlasti po posameznih bataljonih. Prav na tej podlagi je bil enoglasno sprejet akcijski program dela borcev brigade za prihod-

nje obdobje, ki ga je predložil dosednji brigadni odbor. Ne bo odveč poudariti, da so udeleženci zbora že v razpravi, pred glasovanjem, v celoti podprli predloženi program. Le-ta zajema poglobljene obveznosti posameznih bataljonov in brigade v celoti tako glede čim hitrejših rešitev nekaterih organizacijskih vprašanj in oblik delovanja enot in njihovih organov kakor tudi v zvezi z izpolnjevanjem konkretnih nalog, ki jih imamo borci NOV kot člani ZZB NOV. Pri tem je poudarek predvsem na tistih nalogah, ki imajo za smoter obujanje, ra-

zvijanje in prenašanje vrednot NOB in socialistične revolucije na nove generacije (monografija brigade, spominska obeležja, srečanja borcev itd.).

S sprejemom Pravilnika o organizaciji in nalogah skupnosti borcev smo v brigadi dobili zakonsko (normativno pravno) podlago za organizacijsko okrepitev svojih vrst in še posebej za bolj učinkovito in bolj vsebinsko usmerjanje in uresničevanje svojih borcevskih oziroma družbenopolitičnih aktivnosti.

Sledile so še volitve novih organov; na predlog doseda-

nega odbora je bil za posebne zasluge in prizadevnost v vseh povojnih letih naš dosednji dolgoletni predsednik odbora generalpodpolkovnik Branko Jerkič enoglasno izvoljen za častnega predsednika odbora. Novoizvoljeni odbor, ki šteje 25 članov, je na svoji prvi seji izvolil za novega predsednika Jožeta Eržena ter tudi imenoval ustrezne komisije.

Po mnenju večine udeležencev je bil zbor skupnosti borcev brigade uspešen. To potrjuje tudi vsota denarja, ki so jo tega dne zbrali od borcev na predlog brigadne-

ga odbora in s katero naj bi v prihodnje lažje reševali naloge in obveznosti skupnosti borcev in njenih organov. Gre za letni prostovoljni prispevek, ki ga bo tudi v prihodnje zbiral blagajnik Julij Pavlin (Na Pristavi 30, 65290 Šempeter pri Novi Gorici – za tiste borce, ki se iz kakršnih koli razlogov doslej niso mogli odzvati pozivu). Uspešnost zbora borcev in srečanja dokazuje tudi izredno veselo počutje med borci, njihovimi sorodniki, vojakci, občani in gosti, ki je traja, lo vse do večera.

Kamilo Brešan-Bojan

Priprave na postavitvev spomenika

Na območju, ki obsega nekdanji mirni mestni predel Ljubljane, med Ljubljano in Gruberjevim prekopom, od Spice do Roške ceste v južni in do Levstikovega mostu v vzhodni smeri ter v zaobjetu Gornjega trga pod Ljubljanskim gradom, je bila v preteklih letih označena s spominskimi znamenji vrsta hiš, povezanih s predvojnimi in medvojnimi delovanjem naprednih sil.

Tako je odbor ZB Galjevičca vgradil obeležje na Karlovski cesti 19 sekretarju odbora OF za Galjevičce, Rudnik in Barje Ivanu Bolhi, ki so ga 22. 9. 1942. ubili belogardisti. Istega leta je bila vgrajena plošča na nekdanji Rutarjevi hiši. Za gradom 1. Tu so se v letih 1941 in 1942 sestajali člani ljubljanskega okrožnega komiteja SKOJ. Izmed njih so kasneje nekateri v boju padli (narodni heroj Darko Marušič – Blaž).

Na te sestanke so tedaj prihajali z nasveti člani PK SKOJ Lidija Šentjanc, Viktor Stopar in drugi. V 1952. letu je odkila ZB Oskar Kovačič dvoje spominskih obeležij narodnemu heroju Oskarju Kovačiču. Prvega na današnji Roški cesti, ki spada v KS Poljane in drugega na Privozu 6, kjer je Oskar živel in deloval nekaj mesecev med vojno; na Roški cesti (nekdanj se je imenovala „Za gradom“) je žvela družina Kovačičevih vrsto let. V 1969. letu so odkrili na hiši v Prijateljevi ulici 16 znamenje, posvečeno heroju Ernestu Eyppru, pripadniku VOS, padlemu skupno z aktivistom Mirkom Gašperlinom 1. maja 1942. Bila sta prva ustreljena talca v Ljubljani. Na Levstikovem trgu št. 3 je kolektiv Arhiva SR Slovenije ob pomoči RK SZDL odkril ploščo v spomin na dogodka ob 80-letnici ustanovitve kongresa Jugoslovanske socialnodemokratske stranke (JSDS) 1896. leta. Ob stičišču Prijateljeve ulice in Gruberjevega nabrežja je bil postavljen 1979. leta spomenik v počastitev delovanja ilegalne partijske ročne tiskarne. Ta je delovala v letih 1932–1934, v času hudega policijskega režima.

Pred novo nalogo

Četudi je bila skoraj trideset let v odboru navzoča želja po postavitvi primerne spomenika vsem tistim aktivistom in brcem, ki so žrtvovali svoja življenja za svobodo in bili doma na Prulah ter vsem tistim, ki so vsaj približno pol leta delovali (v času italijanske ali nemške okupacije) na tem območju, do izvedbe ni prišlo. Urbanisti so zavračali lokacijske predloge borcev. Imeli so prav. Izkazalo se je, da so urbani posegi (ureditev Karlovske ceste in mostu, rušenje stavb, zožitev Virantovega vrta itd.) marsikje odvzeli zelenice, predlagane za postavitev obeležij.

Odbor za postavitev spomenika se bliža končnim pripravam. Na prostoru v sredini območja krajevnih skupnosti, ob Prijateljevi ulici, naj bi bilo slovesno odkritje obeležja pred dnevom republike. Odborova komisija za negovanje revolucionarnih tradicij že skoraj dve leti sestavlja spisek imen, ki naj bodo vklesana v obeležje. Vseh je okoli sto. Nastajala so tudi vprašanja o upravičenosti ali neupravičenosti uvrstitve v seznam žrtev. Medtem ko obstajajo za nekatere žrtve popolni podatki kot na primer za heroje (Oskar Kovačič Tone Žerjal, Lizika Jančar, Ernest Eypper) in za nekatere predvojnne člane KPS (Marjan Vesenjak, Janez Marentič, Ivo Brnčič, Drago Gorjan in dr.), se za mnoge ne ve, kje in kdaj so bili rojeni, kakšen je bil njihov poklic, kdaj so odšli s Prul k partizanom ali jih je aretirala okupatorjeva policija, kje in kdaj so padli v boju, v katerem koncentracijskem taborišču so umrli. Podobno se dogaja vsem odborom, ki imajo podobno nalogo sestavljanja seznamov v mestih. Dejstvo, da je bila mogoče le polovica žrtev doma s Prul, vsi ostali so bili pribežniki iz Štajerske, Gorenjske, Prekmurja ali od drugod, je zapustilo v nekaterih primerih v podatkih praznine.

Sorodniki, znanci, tovariši – oglasite se!

KO ZB Oskar Kovačič je

izdala v juniju brošurico in je pojasnila javnosti namero o postavitvi spomenika. Denarna sredstva so zagotovljena v višini dveh tretjin. Odbor se zaveda odgovornosti pri obeleževanju imen na spomeniku, zato še vedno zbira podatke in odpravlja nehotne vnešene napake. Le nekaj tednov nas še loči od predaje seznama klesarju s temi imeni:

Bojan Albreht, Jože Batič, Avguštin Bravič, Ivan Dolinšek, Anton Francelj, Franc Godec, Albin Grzinič, Srečko Hrastnik, Stane Jenškovič, Anton Kocmur, Anton Kralj, Dušan Lokar, Jože Majer, Miran Marn, Edo Nečimer, Ludvik Parkelj, Milica Prhne, Ivan Rob, Milan Simončič, Stefan Strojnik, Dušan Stergel, Vladimir Vidmar, Nada Zdešar, Tone Žerjal, Boris Anžlovar, Maks Berčič, Ivo Brnčič, Anton Dorer, Franc Gabrovšek, Drago Gorjan, Lovro Gubenšek, Lizika Jančar, Martin Kočman, Jože Kranjc, Miloš Lokar, Milan Makovic, Franc Mede, Anton Nemec, Janko Perdan, Matija Purkart, Andrej Rode, Vladimir Sintič, Franc Šavora, Ivan Šuštar, Mile Vladetič, Leopold Zupancič, Milan Badjura, Ivan Bolha, Stanislav Chvatal, Ernest Eypper, Mirko Gašperlin, Stanislav Gril, Mirko Hern, Miroslav Janež, Jože Jurman, Ludvik Kovač, ? Kregar, Samo Lovše, Janez Marentič, Lojze Messerko, Vital Oblak, Slavko Pretnar, Ivan Rakuša, Ludvik Roškar, Boris Sket, Jože Šepic, Ivan Trenta, Edvard Votič, Liberat Žagar, Dušan Banda, Olga Bolha, Anton Čretnik, Benjamin Frakelj, Neda Gerzinič, Janez Grom, Zvonko Hlebs, Sandi Japelj, Leon Kavčič, Oskar Kovačič, Dimitrij Ličar, Evgen Mahr, Matevž Marježič, Lojze Messerko ml., Franci Ogrin, Franc Prhne, Martin Rebolj, Rudolf Ryška, Matej Sterman, Dušan Škodič, Marijan Vesenjak, Karl Zadravec, Zorko Živec.

Kdorkoli bi s svojim spominom ali pomočjo znancev, sorodnikov in soborcev mogel dopolniti zbrane podatke, ki naj približajo delovanje in like med vojno delujo-

čih aktivistov in borcev na Prulah, bo storil koristno delo in svojo borcevsko dolžnost. Sorodnike prosimo še

posebej za sporočilo naslova, da jim bo pripravljali odbor poslal vabilo k odkritju spominskega obeležja. Naš na-

slov je: KO ZB Oskar Kovačič, Ljubljana, Prijateljeva ul. 2.

Franjo Fijavž

Komisija za socialnozdravstvena vprašanja borcev NOV pri RO ZZB NOV Slovenije:

Prva jesenska seja

Na prvi jesenski ali 17. redni seji se je sestala minuli ponedeljek komisija za socialnozdravstvena vprašanja pri predsedstvu RO ZZB NOV Slovenije. Na dnevnem redu so bile obravnave in razprave o več vprašanjih s tega področja, najpomembnejši pa sta bili tisti dve, v katerih so obravnavali predloge in stališča te komisije k izdaji zveznega zakona o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter osnutek statuta Skupnosti pokojninskega

in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji.

Ob prvem se je komisija sicer zavzemala za določena stališča, imela pripombe in predloge, vendar pa je hkrati ugotavljala, da bo predlog omenjenega zakona ponovno v javni obravnavi, zato kaže s sedanjimi pripombami in predlogi le seznaniti predsedstvo RO ZZB NOV. Ob osnutku statuta Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja pa je komisija menila, da so sedanje predvidene spremembe in

dopolnila v skladu z obstoječo zakonodajo, da pa bodo dodatna dopolnila in spremembe potrebne še takrat, ko bo sprejet nov zvezni zakon o pokojninskem in invalidskem varstvu.

Razprava ob informaciji o desetdnevem oddihu borcev je pokazala, da bodo morali o tem vprašanju temeljiteje razmisliti tako na republiški kot tudi na občinski ravni, ob upoštevanju vseh stabilizacijskih prizadevanj ter hkrati ob potrebah borcev.

B. Ž. J.

Celovski pevci na vajah v Strunjanu

Od 30. avgusta do 5. septembra so se v zdravilišču vojaških invalidov v Strunjanu mudili pevci Koroškega partizanskega pevskega zbora. Poleg vaj, ki so jih imeli vsak dan, so obiskali nekatere slovenske partizanske kraje, si ogledali delovno organizacijo Tomos v Koprutem obiskali koprsko gimnazijo.

Vseh članov zbora je 60 in se zbirajo k petju iz Celovca ter številnih vasi, kjer živijo koroški Slovenci. Največ pa jih je iz Št. Jakoba in okolice. Zbor je mešan in ima v svojem programu tako slovenske narodne kot tudi partizanske pesmi. Nastal je na pobudo koroških partizanov in želi s svojo dejavnostjo prispevati k razvijanju tradicij narodnosvobodilnega boja, ki so ga koroški Slo-

venci onstran meje bili skupno z vsemi naprednimi in protifašističnimi silami med drugo svetovno vojno.

Posebnega programa pesmi zaenkrat še nimajo, njihova želja pa je, da bi izboljšali mednarodni repertoar, ki bi tudi v današnjem času kazal ideje vseh koroških Slovencev in vseh naprednih sil na avstrijskem Koroškem, zlasti v protifašističnem duhu, v duhu medsebojne strpnosti in razumevanja ter obenem tudi v duhu podpore vsega naprednega v današnjem svetu, za mir in prijateljstvo med narodi.

Jože Rovšek, predsednik celovškega partizanskega pevskega zbora je v pogovoru še dodal, da je njihov zbor z ustanovitvijo uresničil dolgotrajno željo koroških partizanov ter željo pokojnega

predsednika Karla Prušnika-Gašperja in številnih drugih.

Vsekakor je novo ustanovljeni partizanski pevski zbor prijetna novost v koroškem znanem in priznanem pevskega zborovskega udajstvanju, upati pa je, da bo osnovne ideje, ki jih je zasnoval ob ustanovitvi, tudi izpolnjeval. Da bo pesem, pa najsi bo narodna ali partizanska, družila vse Slovence na slovenskem Koroškem v duhu ohranjanja narodne zavesti in tudi v duhu ohranjanja idej, ki jih je spodbudil narodnosvobodilni boj ter vsak boj proti agresiji, nadvladi in izkoreninjenju narodov in narodnosti, kakršnega sta med drugo svetovno vojno vsilila nacizem in fašizem.

B. Ž. J.

Serija živi dalje

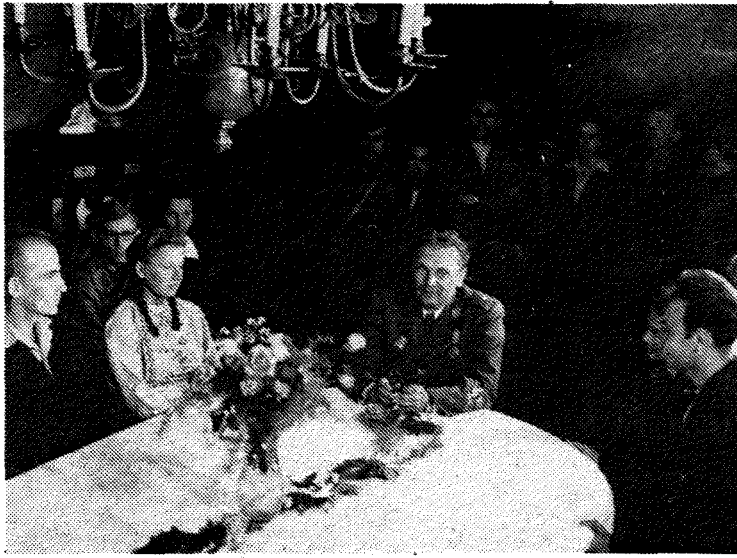
Po nekaj mesecih se je gledanje doslej najbolj obsežnega filmskega pregleda zgodovine naše revolucije in narodnoosvobodilnega boja – oddaj iz serije Ustvarjanje Titove Jugoslavije – končalo pri dvajseti epizodi, s spominom na veliki dan razglasitve Federativne demokratične republike Jugoslavije. Uredniški odbor in vsa številna ekipa tega doslej največjega jugoslovanskega televizijskega projekta sta si lahko oddahnila. Njuno delo je končano...

ska Služba RTV za študij programa je prek svojih »barometrov« ugotavljala odzivnost gledalcev na posamezne oddaje iz serije ter ugotovila, da so se pri gledalcih praviloma uvrščale na tretjo pozicijo, za televizijskim dnevnikom in Trefaltovimi Srečanji.

Vprašujemo dalje: kaj načrtuje osrednji uredniški štab, da bi serijo lahko doživljali tudi sicer, po izteku njenega televizijskega prikazovanja?

predvsem kompletne partizanske in revolucionarne spomine osemnajstih slovenskih »prič«, ki so v oddaji nastopale, a seveda samo z odlomki iz svojih mnogo širše posnetih izpovedi. Vsekakor bo na tej osnovi, ko pride čas, mogoče posneti tudi posebno slovensko serijo.

Kaj pa – nadaljevanje? vprašamo, v mislih pa imamo povojni pregled jugoslovanskega dogajanja.

Ali pa... Prav v zvezi s tem se nam je že med gledanjem serije pa tudi po njenem izteku zastavila cela vrsta vprašanj. Denimo: kaj storiti, da si bomo bogato slikovno gradivo, ki je v naglem televizijskem ritmu »brzelo« čez ekran, lahko znova ogledovali in se mu, na mestih, kjer bi nas ta ali oni detalj posebej zanimal, tudi ustavljali, si posamezne pasaje prevrtili in jih ponavljali, se nad njimi temeljiteje zamislili? Ali drugače povedano: ali obstajajo možnosti, da bi serijo posneli na videokasete? In dalje: je kdo že razmišljal o pripravi podobno koncipiranih oddaj za posamezna jugoslovanska območja, saj v prikazu, ki je skušal zajeti celoto, za nianse in specifično tega ali onega komplementarnega revolucionarnega boja ni bilo zadostnih možnosti? Konkretno: je kaj upanja, da dobimo – v doglednem času – podobno serijo na temo revolucije in narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji, denimo pod naslovom: »ustvarjanje slovenske republike?« In še: ali bo prišlo nemara tudi do nadaljevanja »priprav« o oblikovanju in rasti Titove Jugoslavije, kajti dan njene ustanovitve ni bil poslednje dejanje, ki angažira našo sedanjo zavest in željo po globljem spoznavanju zgodovinskih tokov?

Dolgi niz vprašanj, ki smo si jih zastavljali, nas je popeljal na pogovor k Branku Gabrščeku, zastopniku slovenske televizije v skupnem jugoslovanskem uredniškem odboru, ki je serijo zasnoval, jo izpeljal in zdaj – pred svojim razidom – tudi bedi nad njeno nadaljnjo usodo.

Bodi naše prvo vprašanje: kako ste v uredniškem vodstvu serije doživeli njeno predvajanje in odmeve nanjo?

Iz Gabrščkovih odgovorov povzemamo, da so bili odmevi izredno ugodni, saj je bilo Ustvarjanje Titove Jugoslavije deležno ne le izjemno visoke stopnje gledanosti, pač pa tudi zelo laskavih ocen. Osrednja redakcija je dala pobudo, da bi v vseh republiških in pokrajinskih televizijskih centrih izvedli anketo med poslušalci ter se prek nje dokopali do celotne presoje o odmevnosti serije. Raziskave doslej še niso opravili povsod. Opravili so jo na Hrvaškem in ugotovili, da je kar 46,3 odstotka poslušalcev temu mamutskemu zgodovinskemu pregledu pripisala oceno »odlično«, da je bilo glasov z oznako »prav dobro« 30 odstotkov – in da slabe ocene tem oddajam ni pripisal nihče. V Novem Sadu je več kot polovica anketirancev potrdila, da jim je tak pristop k narodnoosvobodilnemu boju in revoluciji hkrati pripomogel k boljši obveščenosti o dogajanju v Jugoslaviji med narodnoosvobodilnim bojem. Veliko izredno pohvalnih pisem so ob tej seriji registrirali tudi v beograjski televizijski hiši. Ljubljani-

Tako v uredništvu kot v svetu projekta se dobro zavedajo, da z emitiranjem vse možnosti »eksploatacije« posnetega in zmontiranega gradiva še zdaleč niso bile izrabljene. Za serijo se še posebej zanima šolska televizija, ki ugotavlja, da so posamezne epizode Ustvarjanja Titove Jugoslavije tako v problemskem kot v kronološkem smislu učinkovito osvetlile zgodovinska dogajanja in obdobja na revolucionarni poti, kar jim daje vrednost nenadomestljivega učnega pripomočka. V ta namen je dogovorjeno, da bo ljubljanska televizija serijo v letošnjem šolskem letu (ob ustreznih popoldanskih urah) ponovila, šole pa jo bodo posnele na približno 2.000 kaset. Tako se bo moč vselej spet vračati k njihovem učenju. V načrtu pa je tudi natis dveh obsežnih knjig (z obsegom približno 700 strani), v katerih bi se znašlo bogato besedno in slikovno gradivo serije v polnem pomenu besede »črno na belem.« Pobudo je povzela reška založba Otokar Keršovani, sledile pa ji bodo nemara tudi druge založbe, saj bi kazalo misliti na prevode v slovenski, makedonski, albanski in morebitne druge jezike. Ko bo izšla, bo ta knjižna izdaja lahko veliko prispevala k poglobljenejši pouku in osvajanju zgodovinske snovi. Pobud v tej smeri pa je še nekaj. Ena izmed njih napoveduje pripravo nekoliko skrajšane verzije za tujino. Vsaj v neuvrščeni svetlu je za take vrste seznanjanja z Jugoslavijo in njeno zgodovino izredno velik interes. Posebna varianta iste misli o skrajšani verziji zadeva obdelavo serije za potrebe naših delavcev v tujini.

Vprašamo, kar nam že leži na srcu. Ob gledanju posameznih oddaj je bilo marsikaj takega, o čemer smo želeli zvedeti kaj več, pa za to v sami seriji ni bilo priložnosti. Denimo: imenitno bi bilo zvedeti kaj več o delovanju tujih, ameriških ali angleških snemalcev, ki so spremljali naša medvojna partizanska dogajanja. Ali pa: zvedeti kaj več o partizanskem »snemalcu« Božidarju Jakcu. Da omejnimo samo dve točki momentov, ki pa jih je bilo v seriji na pretek...

Res je – teh in takih zadev je bilo veliko. Uredniški odbor je med zbiranjem gradiva, ob srečanjih s pričami, med brskanjem po arhivih, ki so šele pred nedavnim »odprli svoja vrata«, in tako naprej tudi sam odkrival nič koliko dejstev, ki so dražila k podrobnejši obdelavi, a zanj v seriji pač ni bilo prostora. Gradiva pa je vsekakor precej in se bo iz njega dalo posneti še veliko zanimivih dodatnih oddaj. Seveda – postopoma, skozi več prihodnjih let. Programski svet serije je že priporočil posameznim televizijskim studiom, naj razmislijo o posebnih oddajah ali lastnih serijah, upoštevaje že posneto ali vsaj zaznamovano gradivo. Tudi slovenska televizijska ekipa je posnela precej več, kot je lahko prišlo v Ustvarjanje Titove Jugoslavije,

Branko Gabršček nas obvesti o seriji, ki jo namerava pripraviti beograjska televizija. Posnela bo 26 polurnih oddaj, povezanih pod skupni naslov: Rast Titove Jugoslavije. Zadevala bo povojni jugoslovanski razvoj, razvoj notranjepolitičnih in zunanjepolitičnih odnosov, upošteva predvsem Titovo vlogo v tem dogajanju.

V. K.

Ob retrospektivni razstavi slikarskih del Ivana Čarga v Goriškem muzeju

Umetnik-revolucionar

Ivan Čargo se je rodil v Kanalu ob Soči leta 1898.

Slikarstvo je študiral na akademijah v Rimu in Firencah.

Doživel je grozote prve svetovne vojne in kasneje preganjanja, saj je pred fašističnim nasiljem zbežal iz rodne Goriške v Ljubljano, od koder ga je pot za nekaj let popeljala tudi v Beograd, a se je kasneje spet vrnil v Ljubljano. Policija ga je zaradi njegovih naprednih nazorov in ostrega jezika nenehno preganjala, vzrok pregona pa so bile tudi njegove socialnokritične upodobitve delavcev, rudarjev. Italijanske oblasti so ga takoj po zlomu stare Jugoslavije aretirale in ga, vsega polomljenega, poslale v internacijo na italijanski jug. Tam se je ob prihodu zavezniških armad priključil narodnoosvobodilnemu gibanju, in sicer tako, da je vstopil v Prekomorsko brigado. Nekaj časa je bil v Bariju, nakar je odšel na osvobodjeni Vis, od tam pa v Split in po osvoboditvi v Ljubljano, kjer je živel do svoje smrti leta 1958.

Čargo je bil samosvoja umetniška osebnost. Že kmalu po letu 1920 se je priključil avantgardnim umetniškim tokovom. Poznamo ga kot prvega slovenskega kubista, futurista in konstruktivista – kot predhodnika umetniških tokov, ki so zaživeli šele po osvoboditvi, nekako okoli leta 1953. Zanimalo ga je predvsem trpljenje delovnih množic, zato je svoja dela večidel posvečal delavcem in rudarjem, pri čemer je s svojimi risbami širil duh oktobrske revolucije in njenih naprednih socialnih idej.

Svojo umetniško moč je izražal tudi v zapirih in v pregnanstvu, ki ga ni strlo. Prav tak je bil tudi med partizani, kjer se je lotil vsakega dela, od dekoriranja dvoran za raznortera zborovanja do opremljanja stencasov.

DOGODKI

Pogovor o »literaturi in politiki«. Tak naslov so dali (in takšno tematsko obeležje dooločili) letošnjemu pisateljskemu srečanju na štatensberškem gradu njegovi organizatorji, člani mariborske podružnice slovenskega pisateljskega društva. K pogovoru, ki bo v dneh med 17. in 19. septembrom, je povabljenih približno štirideset udeležencev iz vrst slovenskih in jugoslovanskih književnikov pa tudi nekaj politikov, saj je namen 18. pisateljskega srečanja sproženje prepotrebnega dialoga.

BITEF skromnejši, a morda boljši kot dosedanji. Beograjski mednarodni gledališki festival, ki velja za enega najbolj zanimivih svetovnih »razgledov po novih gledaliških tendencah«, se bo letos (od 15. septembra do prvih dni oktobra) omejil le na enajst predstav, osem tujih in tri jugoslovanske, a bo vendarle skušal pokazati najboljše, kar se ta hip dogaja v velikem teaterskem svetu. Med izbranimi domačimi predstavami je tudi »Missa in a minor« v izvedbi Slovenskega mladinskega gledališča iz Ljubljane. Na gostovanja v Slovenijo pridejo, kot je obljubljenost, tri predstave z Bitefa.

Portreti revirskih herojev. V mapi portretov, ki jo je pred kratkim izdal Revirski muzej revolucije iz Trbovelj, je zagorski akademski slikar Janez Knez predstavil trinajst obrazov, in sicer Tončke Čečeve, Alojza Hohkrauta, Franca Farčnika, Frica Keršiča, Mihe Marinka, Jožeta Marna, Joška Meniha, Antona Okšrogarja, Franca Salamona, Ivana Skvarca, Lidije Sentjurčeve, Antona Vratnarja in Franca Vreska. Mapa portretov je nastala na pobudo zgodovinske komisije pri občinskem odboru borcev v Trbovljah. Spretno besedilo sta prispevala Irena Dobrletova in Vinko Trinkaš.

Celovski slikarji razstavljajo v Ljubljani. Potem ko je obšla že nekaj jugoslovanskih mest, se je razstava celovskih slikarjev predstavila v prvih dneh septembra tudi v Ljubljani. V Mestni galeriji je razobešenih nekaj prek petdeset slik osemnajstih slikarjev. To je – kljub bližini – ena redkih priložnosti za našo seznanitev s kulturno ustvarjalnostjo v deželi onstran Karavank. Razstava bo odprta do konca septembra.

Čarga odlikuje krepka risba. Najraje je risal z rdečo kreda, s čimer je poudarjal moč svojih portretirancev. Njegovi likovni »junaki« imajo močne vzlaste roke in trmaste, puntarske obraze. Risal je veliko in zelo sproščeno. Tako ga po pravici uvrščamo med najboljše slovenske risarje.

dr. Ivan Sedej

Ivan Čargo, »Rudarja«, 1941

Porezen

Šesti pohod v spomin padlim borcem

»Zbrali smo se, da izpolnimo obljubo, ki smo jo pred leti dali borcem Kosovelove brigade, Gorenjskega vojnega področja in Inženirskega bataljona 31. divizije, ki so na pragu svobode za doseg idealov darovali svoja življenja. Na ta kraj se znova vračamo, ne le zato, da obudimo in se poklonimo njihovu spominu, marveč se vedno znova vračamo k njihovim idealom in ciljem, ter njihovi srčnosti in trdni odločnosti, da jih čeprav za najvišjo ceno uresničijo,« je med drugim dejal v svojem govoru predstavnik OK ZSMS Cerklje Marjan Platiše minulo nedeljo na šestem že tradicionalnem pohodu na Porezen, ki je bil organiziran v sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami iz Cerklje, brigado Srečko Kosovel, Planinskim društvom Cerklje, Gorenjskim vojnem področjem in inženirskim bata-

ljonom 31. divizije.

Na vrhu Porezna je bila slovesnost pri spomeniku. Položili so venec v spomin padlim borcem

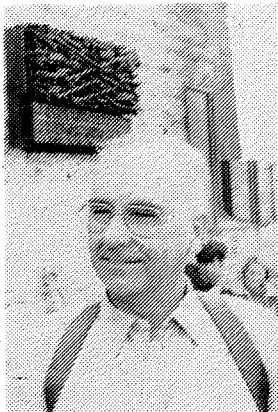
za svobodo, ter počastili 40-letnico ustanovitve OF slovenskega naroda ter vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti.

**O vtisih
so nam
s pohoda na
Porezen
pripovedovali:**

Bogdan Peter-Skala: »Dan pred tistim dogodkom sem prišel iz Prešernove brigade kot oficir Ozne v GVP. Bil sem na vseh pohodih, in vseh mi je, da se teh udeležuje vedno več mladih.«

Eduard Piliš: »Dosedle sem se udeležil vseh pohodov, med ofenzivo na Poreznu pa sem bil pomočnik intendantskega oficirja Gorenjskega vojnega področja. Pohodi mi veliko pomenijo, zlasti ko se spomnim na tiste hude čase leta 1945, na ujetje in ubite tovariše iz Davče, katerih se danes premalo spominjamo.«

Janez Mencinger, 71-letni udeleženec pohoda: »Danes sem tu četrtič, v zadnji ofenzivi pa sem bil v inženirskem bataljonu. Če bom mogel na Porezen, bom še prišel. Zadolžen sem z udeležbo, zelo sem hvaležen mladincu, ki nas je z govorom tako sprejel tu na Poreznu!«

Alojz Repinc: »Čeprav sem star že 73 let, sem se udeležil vseh pohodov in bom še prišel. Bil sem v delavskem bataljonu GVP in zaradi pljučnice sem bil premeščen v komando, kar mi je rešilo življenje. Kako mladina nadaljuje tradicije NOB, sem se prepričal danes, in prav je tako!«

Janko Urbanc, nekdanji komisar gorenjskega vojnega področja: »Pohod na Porezen je postal tradicionalen in vseh mi je, ko vidim med udeleženci veliko mladih, ki se udeležujejo pohodov v počastitev dogodkov pred 36 leti.«

Jože Čurin

Trebelno

Ponosni so na napredek

Na slovesnosti, ki je bila v okviru praznovanja občine Trebnje pri spomeniku Gubčeve brigade na Trebelnem, je slavnostni govornik, borec Gubčeve brigade, Milan Podobnik poudaril, da to, kar smo dosegli, prekaša vsa pričakovanja. Dosegli smo tak razvoj, ki ga niso pričakovali tudi največji optimisti iz časov NOB. Tudi v trebanjski občini je prišlo v povojnem času do neslutene razvoja in napredka. Iz nerazvite in zaostale dolenjske občine se je prebila do srednje razvite občine, predvsem po zaslugi pridnih in požrtvovalnih delovnih ljudi in občanov.

Dejal je tudi, da je letos umrlo več borcev Gubčeve brigade, med njimi domačin in narodni heroj Franc Krese - Čoban in ustanovitelj Gubčeve brigade narodni heroj dr. Aleš Bebler. Njihov spomin so počastili z enomitnim molkom.

Na slavnostni seji skupščine občine, skupščine občinske izobraževalne skupnosti in vodstev družbenopolitičnih organizacij občine Trebnje, ki je bila v novi osnovni šoli v Trebnjem, zgrajeni s samopriskom občanov, so zaslužnim občanom in društvu podelili plakete občine Trebnje. Predsednik občine Trebnje Tone Žibert in župan občine Guastallo iz Italije Nando Odescalchi pa sta podpi-

daj pa predsednik Nacionalnega združenja italijanskih partizanov v Guastalli, rekla, da utrjevanju tovrstnih medsebojnih stikov posvečajo veliko pozornost. Osnovno izhodišče pri sodelovanju z organizacijo Zveze borcev NOV Trebnje bo boj za mir v svetu. Sodelovali pa bomo tudi na kulturnem, gospodarskem in političnem področju.

Janko Oven, predsednik občinske borčevske organizacije Trebnje pa pravi, da bodo s progra-

in konkreten. Redno tečejo tako imenovane zgodovinske ure o NOB, katerim šolarji zelo radi prisluhnejo. Vendar mislim, da bomo morali v prihodnje v okviru mladinske organizacije ustanoviti sekcije, ki bodo skrbale za razvoj tradicij NOB. Prav tako sodelujemo pri kurirčkovski pošti in na mnogih srečanjih s krajanji, pohodnimi enotami in delovnimi brigadami. V prihodnjem obdobju pa moramo poskrbeti še za nekatera spominska obeležja v trebanjski občini,

Predsednik nacionalnega združenja italijanskih partizanov v Guastalli James Malaguti (levo) je predsedniku občine Trebnje izročil spominsko darilo italijanskih partizanov Foto: Janez Platiše

mom sodelovanja poudarili boj za mir, enakopravnost narodov in sožitja v svetu. Prav tako pa bomo izmenjali izkušnje dela.

»Borci Gubčeve briga-

ki še niso označena, so pa pomembna.«

V okviru praznika je bil tudi pohod od Trebnjega prek Debenca in Košutja mimo spominskih obele-

Slovesnost pri spomeniku Gubčeve brigade na Trebelnem, na kateri je govoril borec Gubčeve brigade Milan Podobnik

sala in izmenjala listino o pobratenu.

Ob tej priložnosti sta v pogovoru Nando Odescalchi in James Malaguti, nekdanji komandant partizanske cone v Italiji, se-

de se zelo radi dobimo v trebanjski občini, počutimo se kot doma, pravi predsednik skupnosti borcev Gubčeve brigade generalmajor Lado Kocjan. »Zato je tudi program našega dela bogat

zij NOB, na katerem so sodelovale mladinske pohodne enote, pripadniki JLA in borci. Zvrstila pa so se tudi razna športna tekmovanja.

Janez Platiše

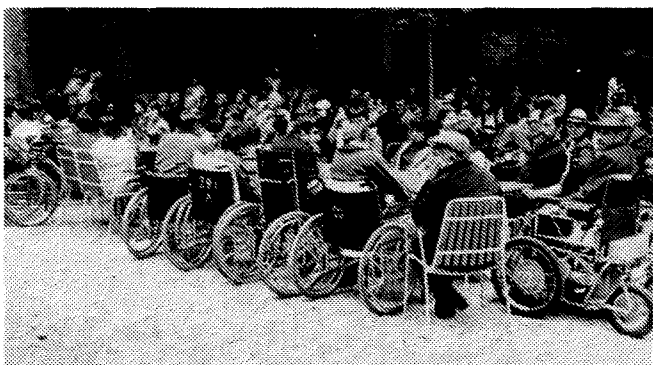
Mostec

Prijetno srečanje invalidov

Ob mednarodnem letu invalidov ter ob 40-letnici vstaje narodov in narodnosti Jugoslavije in Slovenije je ljubljanska zveza društev invalidov organizirala v Mostecu pri Ljubljani srečanje svojega članstva. Zbranim, med njimi so bili tudi vojaški vojni invalidi, je spregovoril predsednik skupščine mesta Ljubljane dr. Marjan Rožič, v drugem delu srečanja, v kulturnem programu pa so nastopili slepi in slabovidni recitatorji, pevci in godbeniki ljudske milice.

Zares brezhibno organizirano srečanje v prijetni senci sredi smrekovega gozda sta popestrila še partizanska in narodna pesem, harmonika in prijazni Tone Kozlevčar.

Marjan Rožič, ki je spregovoril o širših problemih invalidov pri nas, je med drugim opozoril tudi na to, da bo morala naša družba ob vrsti vprašanj, ki zadevajo invalide, še resneje razmisliti in storiti več, da se bodo leti enakopravno vključevali v naša družbena dogajanja, predvsem pa da se bodo enakopravno vključevali v delo. Pri tem je Rožič opozoril na vrsto nalog, ki nas čakajo na področju rehabilitacije invalidov, na področju prekvilificiranja in prešolanja ter nazadnje tudi na področju vgrajevanja zahtev invalidov v načrtovanja naselij in javnih objektov, za njihovo olajšano in varnejše gibanje. Dejal je: »Lahko smo ponosni in zadovoljni, da živimo v socialistični samoupravni

Najbrž bi si invalidi želeli še več takih veselih srečanj

skupnosti, ki v okvirih možnosti posveča posebno pozornost družbenoekonomskemu položaju invalidov. Ob tem je treba ugotoviti, da je tovariš Tito vedno izkazoval in poudarjal skrb za invalide in se zavzemal za reševanje odprtih vprašanj. Naša družba je zagotovila visok nivo socialne varnosti invalidov in sprejela izredno humano, tudi v svetu cenjeno zakonodajo. Ta načela pa se ne uresničujejo sama po sebi. Za njihovo uresničevanje se moramo boriti v vsakem tozdu. Nesprejemljivo je, da je marsikje neupravičen razkorak med deklarativno varnostjo in realno situacijo. Izhajati moramo iz dejstva, da je vsak invalid pri nas enakopraven del naše družbe, vaši problemi so družbeni, so del samoupravnih odnosov. Vsak invalid je samoupravljaec – tam, kjer stanuje, kjer se družbeno organizira in kjer v okviru

možnosti združuje svoje delo, z delom drugih delavcev. Zaposleni invalidi so del našega delavskega razreda, enakopravni in prizadevni ustvarjalci dohodka, samoupravljalci in gospodarji v združenem delu. Naš sistem odpira najširše možnosti, da uresničimo geslo »popolno sodelovanje in enakost«, ki vsebuje sintezo načel mednarodnega leta invalidov. Ne smemo prezreti prispevka, ki so ga invalidi, še zlasti vojaški, dali pred nastankom invalidnosti in številni še danes aktivno sodelujejo v našem družbenoekonomskem življenju, medtem ko za nekatere zdrave tega ni mogoče trditi. Znotraj samoupravljanja in v delegatskih odnosih se moramo vsi – ne le invalidi – boriti in izboriti, da v vsakem kolektivu prevladajo in zmagojujejo socialistična načela – načela solidarnosti, vzajemnosti in humanosti. Prav na teh osnovah si

moramo v tem letu in tudi sicer prizadevati da: pomagamo invalidom pri fizičnem in psihološkem prilagajanju družbi; da aktivno sodelujejo v družbenem življenju; pospešujemo vse napore, da se invalidom zagotovi ustrezno varstvo; usposabljanje, skrb in svetovanje, možnosti za primerno delo in popolna vključitev v družbo; da uživajo določene dobrine in usluge; da spodbujajo preučevanje in raziskovalno delo z namenom, da se olajša praktično sodelovanje prizadetih ljudi v vsakdanjem življenju, na primer tako, da se jim omogoči dostop do javnih zgradb in prevoznih sredstev; da vzgajamo in obveščamo javnost o pravicah invalidov, da se udeležijo in dajejo svoj prispevek na različnih področjih ekonomskega, socialnega in političnega življenja; da pospešujemo učinkovite ukrepe za preprečevanje invalidnosti in za rehabilitacijo invalidov.

Znano je, da so primeri, ko se ponekod enakopraven položaj invalidov – pa naj gre za otroke, vojne ali delovne invalide, za tiste, ki so upokojeni ali tiste, ki so sposobni za delo – le s težavo uresničuje. Kje so razlogi za tako stanje? Očitno ne v načelih socialističnega samoupravljanja. Saj smo tudi v planih družbenoekonomskega razvoja opredelili naloge družbe, da bi bil položaj invalidov enakopravnejši in da bi se več in bolj organizirano ukvarjali s preventivo. Ra-

Prisluhnili so govoru Marjana Rožiča

zlogi za tako stanje so v ostankih teokratizma, ki ima invalida za neproduktivnega, za socialno vprašanje, ki ga ekonomika ne trpi. Razlogi so v birokratskem in pisarniškem odnosu do položaja in problemov, s katerimi se invalidi srečujejo. Nesprejemljivo je, da odprta vprašanja želijo reševati pisarniško, papirnat, brez občutka za življenjske probleme, za realno stanje. Mednarodno leto invalidov naj bo obveznost, da se znotraj samoupravljanja, z večjo aktivnostjo sindikatov in SZDL zavzemamo za prevladovanje različnih odporov in težav. Te bitke pa niso dolžni bojovati le invalidi, hkrati pa je ni mogoče bojovati brez našega aktivnega sodelovanja. Vsi se moramo zavzemati in delovati, da se bodo problemi invalidov obravnavali, programirali in razreševali kot družbeni problemi, kot pomembna vprašanja razvoja

in planiranja, vprašanja, ki so vezana za srečo, uspeh in napredek človeka. V tem letu je treba v vsaki samoupravni sredini opredeliti naloge in aktivnosti, ki se ne bodo končale ob koncu tega leta, temveč nadaljevale kot sestavni del našega družbenoekonomskega in socialnega razvoja.

Ob srečanju v Mostecu je predsednik mestne skupščine invalidom tudi zaželel, da bi bil dom borcev in invalidov, ki ga bodo dobili v Ljubljani še letos, mogoče celo do 29. novembra, nared.

Srečanju na rob mogoče le še drobščina: v Mostecu so zbranim stregli delavci in delavke gostinsko-živilskega centra Laguna, ki so tega dne delali solidarnostno ter so na ta način počastili štiri-desetletnico vstaje in obenem storili še en korak k stabilizacijskim prizadevanjem.

B. Ž. J.

Gornji Grad

Srečanje borcev Tomšičeve brigade

V soboto, 5. septembra, so se začele slovesnosti ob prazniku mozirske občine, ki ga slavijo v spomin na 12. september 1944, ko je Šlandrova brigada skupaj z deli Tomšičeve uničila močno nemško postojanko v Mozirju in s tem sklenila osvoboditev Gornje Savinjske doline, ki se je začelo 30. julija 1944. Za uvodno prireditev tega slavlja je poskrbel pododbor 1. slovenske proletarske udarne brigade Tone Tomšič v Mozirju, ki je v Gornjem Gradu pripravil srečanje preživelih borcev ter sorodnikov padlih in umrlih borcev Tomšičeve brigade. Srečanje se je začelo 5. septembra 1981 ob šestnajstih s petjem Internacionalne in govorom prizadevnega predsednika pododboru Antona Zagožna.

Anton Žagožen je orisal dosedanje delo pododboru pri zbiranju podatkov o borch Tomšičeve brigade z območja mozirske občine z naslovi preživelih ter z naslovi sorodnika padlih in umrlih borcev Tomšičeve brigade, nakazal naloge pododboru pri zbiranju gradiva in priče-

vanj za knjigo TOMŠIČEVA BRIGADA – 1944–1945, popisu in postavljanju obeležij o bojih Tomšičeve brigade, urejanju borčevskih zadev in podobnem, hkrati pa pozval preživele borce ter sorodnike padlih in umrlih borcev Tomšičeve brigade, da prizadevno delujejo v samoupravnih organizacijah, krajevnih skupnostih in med prebivalstvom za socialistični razvoj, gospodarsko utrditev ter bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov. Na koncu se je zahvalil osrednjemu odboru skupnosti borcev 1. SPUB Tone Tomšič, političnim organizacijam in delovnim skupnostim, ki so podprle izvedbo srečanja, ter Franciju Strletu, piscu knjige TOMŠIČEVA BRIGADA – UVODNI DEL, ki so jo ob tej priložnosti podelili borcem in sorodnikom preminulih borcev Tomšičeve brigade in ki je požela splošno odobravanje.

V imenu odbora skupnosti borcev 1. SPUB Tone Tomšič in preživelih borcev s pohoda 14. divizije na Štajersko je zborovalce pozdravil Jože

Snoj-Piki, predsednik osrednje komisije za evidenco o borch Tomšičeve brigade, pohvalil opravljeno delo pododboru, ki je po obstoju najmlajši, toda najuspešnejši, ter zbrane pozval k izpopolnjevanju podatkov. V imenu pododboru Tomšičeve brigade v Velenju je pozdrave izrekel Slavko Brglez ter izrazil željo za plodno sodelovanje obeh pododborov.

Na srečanju v Gornjem Gradu sta bila navzoča tudi Franci Strle, avtor besedila, in Severin Nemec-Teklo, avtor skic v knjigi TOMŠIČEVA BRIGADA – UVODNI DEL. Predstavniki taborniškega odreda Smreka iz Gornjega grada so Francija Strleta nagradili z velikim šopkom cvetja. Ob zahvali za izkazano pozornost je Franci Strle podelil svoje načrte za prihodnjih treh knjig o Tomšičevi brigadi in prosil za pomoč pri zbiranju podatkov, listin in fotografij o padlih in posebnih hrabrih borch.

Sledil je kulturni spored, ki je učinkoval domače, pristno in izvorno. Najprej je nastopil ženski

pevski zbor Bočna pod vodstvom Jožeta Venišnika. Občuteno je zapel nekaj partizanskih in več narodnih pesmi. Nato so nastopili taborniki odreda Smreka iz Gornjega Grada, ki jih usmerja in pripravlja učiteljica Jožica Purnat. Izvedli so nekaj recitacijskih in glasbenih točk s partizansko vsebino. Posebno pozornost sta izzvala Damjan Kobale, ki je na flavto zaigral himno Štirinajste divizije, in harmonikar Darko Rihter, nečak padlega borca Tomšičeve brigade Ignaca Rihterja, ki je na diatonično harmoniko zaigral venček partizanskih pesmi. Prav bi bilo, da bi obema glasbeno nadarjenima dečkoma omogočili vsestransko glasbeno izobraževanje, ker odrasčata v socialno skromnih razmerah.

Na srečanje v Gornji Grad so prišli preživele borce ter sorodniki padlih in umrlih borcev Tomšičeve brigade z najboljših oddaljenih in hribovitih predelov mozirske občine. Dobili so priznanja, ki jim bodo velika spodbuda, in bogatejši so za lepo doživetje.

S. F.

Dolnja Briga

Odkrili so spominski plošči

V Dolnji Brigi so v nedeljo, 30. avgusta, na kraju, kjer je bil od novembra 1943 do spomladi 1944 sedež okrožne komisije VOS OF Kočevje in kjer je spomladi 1944 nekaj časa delovala partizanska tiskarna Grafika 12 A, odkrili spominski plošči. Odkritja so se poleg predstavnikov krajevnih skupnosti Kočevska Reka, občinskega odbora ZZB NOV Kočevje in domačinov udeležili tudi preživele borce okrožne komisije VOS OF Kočevje in partizanski tiskarji Grafike 12 A.

Zbranim je najprej spregovoril nekdanji član okrožne komisije VOS OF Kočevje Egon Conrad. »Ko stojimo danes na kraju, ki nas spominja na bojno preteklost je med drugim dejal tovariš Conrad, »smo se dolžni pokloniti vsem znanim in neznanim partizanom, pripadnikom narodne zaščite, VOS in drugim aktivistom OF, ki so za našo sedanost in samoupravno socialistično družbo jugoslovanskih narodov in narodnosti dali svoja

življenja. Čas, v katerem se je padalo za revolucijo in pravičnejšo družbo, je čas, ki za nas danes ni samo spomin, temveč je naš ponos, vzpodbuda in našo trajno opredelitev in vzpodbuda za stalno pripravljenost prispevati k razvoju naše socialistične samoupravne družbe in krepitvi njene varnosti.

Nato je udeležence slovesnosti pozdravil predstavnik partizanskih tiskarjev Zvone Gabrič. V imenu partizanskih tiskarjev se je najprej zahvalil ZZB NOV Kočevje in krajevni skupnosti Kočevska Reka, da sta jih povabila na odkritje spominskih plošč. »Čeprav to ni naše prvo srečanje, smo bili vašega vabila temboj veseli, ker bo za nas ostalo nepozabno, kot so bili dnevi med NOB, ki so nas združili in obogatili za velike izkušnje v premagovanju ovir, s katerimi se srečujemo na naši – Titovi poti,« je še dejal Zvone Gabrič.

Po slovesnem odkritju so se udeleženci zadržali v daljšem prijateljskem pogovoru.

Spomini prvoborca Antona Kotnika

Krvava je bila Kaplja vas pri Preboldu

Krajevni praznik Prebolda so letos praznovali v Kaplji vasi. Ni naključje, da je praznovanje potekalo prav v tej partizanski vasi v Savinjski dolini, ki je med narodnoosvobodilnim bojem utrpeh hud krvni davek. Med NOB je namreč ta vas izgubila kar trinajst odstotkov vaščanov. Med njimi tudi narodnega heroja Slavka Šlan-

Pri Ivanki Turnšek je bila partizanska javka. Ivanka je dobila letos tudi priznanje KS Prebold

dra. Ob praznovanju krajevnega praznika je prvoborec Anton Kotnik odkril spominsko ploščo 42 žrtvam NOB, v svojem govoru pa je obudil spomin na predvojno revolucionarno delavsko gibanje v Kaplji vasi in na dogodke med drugo svetovno vojno.

Komunistična partija od leta 1932

Anton Kotnik je povedal, da je bila komunistična par-

tija navzoča v Kaplji vasi že od leta 1932. Zadnja leta pred vojno je nastala tudi skojevska organizacija. Ta politična razgibanost med mladimi in starejšimi vaščani se je stopnjevala s približevanjem vojne in okupacije. »Vaščani so dobro poznali metode in cilje nacistične propagande in ji niso nasedli. Trdno so se pridružili programu Osvobodilne fronte in boju proti fašizmu. Že avgusta 1941. leta so ustanovili odbor OF. Od članov odbora je vojno preživela le Pavla Potočnik, od skojevske organizacije pa Lojze Čede. Vsi drugi so padli kot partizani ali pa so jih ustrelili Nemci. V Kaplji vasi so ustanovili tudi dve javki, se spominja Anton Kotnik. Bili sta pri Ivanki Turnšek in Kuniki Kotnik. Namenjeni pa sta bili za zvezo s Savinjsko četo in kasneje z bataljonom. Nad vasjo, v goriškem hribu, je bil sedež vojnega komiteja za Savinjsko dolino. Sprva je bil to le šotor sredi gozda, spomladi 1942. leta pa zemljanka. Malo višje, na Tolstem vrhu, pa je delovala partizanska tehnika. Skojevcim so vsako noč hiteli iz vasi s polnimi nahrbtniki hrane mimo Gorice na javko, kjer so jo predajali četnim kurirjem.

Akcija Savinjske čete

Anton Kotnik je zbranim pripovedoval tudi to, da je Savinjska partizanska četa takoj v začetku izvedla tudi

Pavla Potočnik je edina od članov odbora OF, ki je preživela vojno. Tudi Pavla je prejela krajevno priznanje.

nekaj akcij na območju Prebolda. Akcije so bile namenjene tudi zastraševanju preveč gorečih hitlerjancev. Tako so borci izgnali nemškega župana Povha, napadli nemškutarje na dvorišču tovarne ter se kmalu potem združili z revirsko in pohorsko partizansko četo v bataljon. Ko se je bataljon novembra 1941. leta vračal iz znanega brežiškega pohoda, je bil del Pohorske čete več dni na oddihu in v oskrbi pri zavednih ljudeh v Kaplji vasi. Pozimi 1942/1943 je bila v tej vasi pri Miklavškovi nad tekstilno tovarno Prebold skupina borcev narodnega heroja Janka Skvarča. Čeprav je za to vedela vsa vas, okupator za to ni izvedel. Anton Kotnik se živo spominja, kako je bilo, ko je aprila 1942. leta štajerski bataljon bivakiral na Tolstem vrhu. Velika noč je bila in iz Kaplje vasi so

takrat partizani dobili cel koš potic in mesa. To ni pomenilo le materialne podpore, pač pa tudi moralno podporo.

Odhodi številnih Preboldčanov in Kapljančanov k partizanom, akcije partizanske čete in sovražno razpoloženje ljudi proti okupacijskim oblastem in njihovim predstavnikom je presenetilo okupatorja. Gestapo je pripravil maščevalno akcijo. Že v jeseni se mu je posrečilo vrniti v četo gestapovskega zaupnika, ki se je spretno vrnil v sam center vstaje. Pridružil se mu je še en izdajalec in tako je gestapo sredi leta 1942 vdrl v organizacijo OF ter jo deloma uničil. Avgusta 1942. leta sta v zgodnjih jutranjih urah nemška policija ter vojska obkolili Kapljo vas. Zavedne ljudi so odpeljali v celjski Stari pisker. Njihovo trpljenje je bilo končano z ustrelitvijo. Kmalu je sledila še ena akcija. Mnogo vaščanov Kaplje vasi se nikdar več ni vrnilo iz številnih nemških taborišč. Polovico vaških domačij je ostalo praznih. Nad vas je legla moreča tišina smrti, ki pa vendarle ni mogla zatreti vere v svobodo.

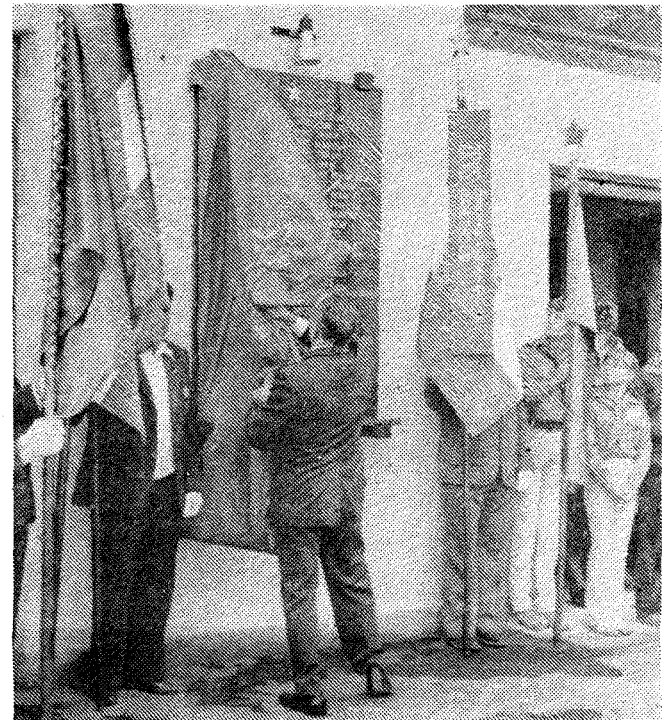
Dvainštirideset žrtev

Že leta 1941 je odšlo k partizanom sedem vaščanov. V veliki izdaji v letu 1942 je bilo ustreljenih 24 vaščanov, med njimi kar šest žensk. Pri partizanih je padlo osem borcev, v taboriščih pa je

umrlo sedem žena in trije moški. Številni vaščani so bili izseljeni. Kaplja vas je utrpeh hud krvni davek. Mogoče je tudi v tem treba iskati vzroke za današnjo povezanost krajanov. Odlično sodelujejo med sabo. Kadar je treba v akcijo, jim ni žal ne časa ne prispevkov. Ob letošnjem krajevnem prazniku so namenu izročili še novo asfaltirano cesto v Gorico,

preurejeno dvorano gasilskega doma in preurejeno stavbo tega doma. Tudi to ni bilo naključje, saj je domače gasilsko društvo, v katerega so povezani skoraj vsi krajan, praznovalo tudi 70-letnico obstoja. V Preboldu pa so ob krajevnem prazniku odprli še igrišča pri vzgojnovrstvenem zavodu ter cesto Gornja vas-Prebold.

Janez Vedenik

Spominsko ploščo padlim med NOB je v Kaplji vasi odkril prvoborec Anton Kotnik

Pomemben je bil izviren način reševanja majhne enote

Spopad pri vasi Mala gora

Za uspešno bojevanje proti osvobodilnim silam in skladno z načrtom za uničenje partizanskih enot v Ljubljanski pokrajini je bila komandi italijanskih okupacijskih sil v Ljubljani dodeljena pehotna divizija »Macerata«. Dobila je razmestitev v kočevsko in ribniško vojaško cono, kamor je začela prihajati od 5. do 10. junija 1942 z železniškimi transporti prek Divače in Ljubljane. Poveljstvo divizije z nekaterimi enotami njenega 121. pehotnega in 153. topniškega polka je bilo razporejeno v Kočevje. Drugi bataljon in spremeljevalna baterija 121. pehotnega polka ter baterija 153. topniškega polka so bili poslani v Ribnico. V oporišče Morava so bili določeni 1. Bataljon 122. pehotnega polka s poveljstvom spremeljevalna baterija 47/32 in četa minometalec 81, ki sta pripadali 122. pehotnemu polku ter divizion 75/27 iz sestava 153. topniškega polka. V Kočevsko Reko in Petrino pa sta bila razporejena 2. ali 3. bataljon 122. pehotnega polka.

Se preden so tako razporejeni oddelki divizije »Macerata« prispeli v postojanke, so že nastopile ovire pri njihovem prevozu po železnici. Povzročale so jih tudi čete 1. in 3. bataljona takrat še Dolenskega odreda. Samo od 7. do 25. junija so bili štirje večji napadi na sovražne transporte. Že v prvem napa-

du, ko je v noči na 7. junija napadla 3. četa 3. bataljona Dolenskega odreda vlak 9312 pri postaji Lipovec, se je iztiril transport. Pri tem je bil ubit eden, ranjeni pa trije italijanski vojaki. Ker je poškovodna proga zaustavila promet za dva dni, je bil tisti dan transport moštva te divizije zadržan v Ljubljani, dva pa dan pozneje v Divači.

Z enakimi akcijami so te čete nadaljevale tudi v sestavi Započnodolenskega odreda. Dne 26. junija 1942 je ponovno eksplodirala mina na železniški progi pri Velikih Laščah in iztirila lokomotivo s petimi vagoni. V noči med 29. in 30. junijem je bojna patrulja 3. čete, sedaj že 3. bataljona ZDO, napadla stražarsko mesto pri rudniku in na mostu v Kočevju, borci odredovega 1. bataljona pa obhodno stražo, ki je nadzorovala železniško progo blizu Zlebiča.

Da vsaj delno in začasno razbremeni blokado Žužemberka ter stalni pritisk na Kočevje in železniško progo proti Ribnici, se je 2. julija 1942 zjutraj namenil močan vojaški oddelek 121. pehotnega polka iz Kočevja proti Staremu logu. V skupini je bilo okrog 500 pešakov, opremljenih samo z lahkim orožjem, da bi hitro in uspešno izsilili pohod čez ovire, ki jih je napravila 3. četa 3. bataljona na cestah, in so vodile do njene obrambne črte Zeljne ala gora.

Takrat se je ob tej enoti ZDO v Mali gori zadrževalo veliko slovenskih begunskih družin iz okolice Kočevja. S skromnim imetjem in rešeno živino so stanovali v opuščeni kočevskih hišah ter obdelovali okoliške njive. Njihovemu bornemu imetju in pridelku je bil namenjen pratež z veliko vozovi, ki je sledil pohotni koloni iz Kočevja.

Naključje pa je hotelo, da je bilo prejšnji večer ukazano četi, naj ponoči postavi zasede pri Gorenju in Klinji vasi ter dvigne mine s cest pred njimi. Zarana 2. julija naj bi odšla k Žužemberku, njene položaje pa bo prevzel 2. bataljon (Kočevski) Notranjskega odreda. Okrog 5. ure zjutraj je bila vsa četa zbrana in čakali so borca, ki se je s kolesom odpeljal pobrat mine. Namesto tega je prinesel sporočilo, da je na stičišču cest iz Gorenja in Brunvirta opazil močno italijansko kolono, ki gre v smeri Male gore. Takoj so bile o tem obveščene begunske družine in iz čete sestavljeni bojni skupini. Ena je bila poslana na obrambne položaje nad vasjo, druga pa sovražniku naproti. Slednjo je peljal vodnik Jožo Boldan - Silni, ki je vzel tudi puškomitraljez in pomočnika Antona Gregorčiča - Jakca. Četa je v naglici zapustila vas, pa tudi civilisti, ki so z nekaj živine pobegnili v gozd proti Trnovcu.

Zunaj Kočevja so se fašisti takoj razdelili v 3 pohodne skupine, ki so brez težav prešle ovire na cestah. Z vpitjem je vojaštvo prve kolone vdrl v vas in hiše ter začelo ropati. Ker ni bilo več časa, da jih prestreže daleč zunaj vasi, se je vodnik Silni s pomočnikom Jakcem vgnezdil za zid pri cerkvi in takoj napadel. V nastali zmedbi se Italijani niso organizirali k resnejšemu odporu, čeprav so vsi streljali. Vseposlošno in nenadzorovano puškarjenje je oviralo predvsem tiste sovražne vojaške, ki so vlačili na kup živino, da jo odpeljejo. V spopad je kmalu posegla še druga kolona, ki je hitro prišla do Male gore. Tudi to je uspela četa krajši čas zadržati, potem je pod vse večjim pritiskom zapustila vas in se začela umikati proti Klečam.

Prav tisti dan se je v Starem logu mudil komandant glavnega štaba Franc Leskošek - Luka in k njemu je šel na posvet komandant 3. bataljona ZDO Albert Jakopič - Kajtimir. Obveščen o pohodu Italijanov v smeri Starega loga ter o položaju 3. čete je pohitel svojim borcem naproti in jih prestregel blizu vasi Kleče. Ker so medtem Italijani že zapustili Malo goro in se zunaj nje začeli razvijati v strelske vrste, je Kajtimir ocenil nevarnost položaja in ugotovil, da ni več možnosti uspešnega čelnega upiranja, niti bočnih

napadov. V naglici je zbral četo, jo razdelil na 3 približno enako močne skupine in jih na ugodnih mestih pretihotopil skozi vrste napredujočih italijanskih vojakov v njihovo zaledje. Prav gotovo je bil to edini možni način, da se v takem položaju in pri tako neugodnem razmerju sil zaustavi in zavrne sovražnika. Vse 3 skupine borcev so se v zaledju hitro povezale in kmalu nato hkrati odprle močan ogenj v hrbet se vedno napredujoči italijanski koloni. To je sovražnika najprej zaustavilo, nato pa prisililo, da se je obrnil. Izhod iz položaja je našel v paničnem begu v Kočevje. V zmedbi, ki fašistom ni dovoljevala niti urejenega odstopanja, se je nekaj borcev z vodnikom Silnim pognalo za pratežem z naropano živino in ga pod hudim ognjem priganjalo vse do Make.

Spopad je terjal nekaj mrtvih in več ranjenih italijanskih vojakov, čeprav tega v poročilu naslednjega dne niso objavili. Priznali so le srečanje z uporniki blizu vasi Mala gora, ki so se vgnezdili v gozdove. Med borci ni bilo izgub.

Ta nastop čete ZDO ni toliko pomemben zaradi izida, kolikor zaradi izvirnega načina reševanja majhne enote v zelo kočljivem položaju, kljub začetnemu uspehu veliko močnejšega nasprotnika. Komandant Glavnega štaba slovenskih partizan-

skih čet je pozneje ta primer večkrat uporabil, ko je dokazoval, da je s prisebnostjo in sposobnostjo poveljujočega v akciji možno zavrniti napredovanje številčnejšega sovražnika.

Kaže, da je razplet spopada pri Mali gori postavil sicer močno italijansko posadko v Kočevju v negotov položaj, ker ni poznala moči partizanskih čet, ki so nadzorovale to cono in branile južne meje svobodnega dela Suhe krajine. Zato vse do 26. julija 1942 ni niti poskušala vdreti v ta prostor.

Tretja četa 3. bataljona ZDO se je po spopadu vrnila na izhodiščne položaje zavarovanja proti Kočevju, se okrog 4. julija 1942 ponovno nastanila blizu vasi Mala gora in nadaljevala z vznemirjanjem vojaštva divizije »Macerata«. Tako je 5. in 11. julija v nočnih urah z ostrim ognjem napadla sovražnikova stražarska mesta in bivališče pri rudniku. Z večkratnim uspešnim obstreljevanjem patrulj in stalnih zavarovanj ob železniški progi od Kočevja proti Ribnici je četa prispevala velik delež k splošni aktivnosti odredovih enot na železnici. Položaje v tem predelu Kočevske je zapustila po ukazu glavnega štaba z dne 27. julija 1942 in odšla na Podstenice. Zamenjal jo je 2. bataljon 1. slovenske proletarske brigade Toneta Tomšiča.

Franjo Vetrh-Uroš

OB 40-LETNICI VSTAJE PRIMORSKEGA LJUDSTVA

Približujemo se uri, ko moramo govoriti o mejah naše domovine. Mi nismo nikoli med revolucijo govorili o tem. Toda danes moramo povedati nekaj besed. Naš narod se je bojeval in se bojuje za svobodo, za neodvisnost, bojuje pa se tudi za osvoboditev onih naših bratov, ki so desetletja vzdihovali pod fašističnim jarmom. Tudi ti morajo zaživeti v naši domovini. Tujega ne maramo nič, toda svojega ne damo.

Josip Broz-Tito

Centralni komite KPS ni pozabil usode Slovencev na Primorskem. Prav tamkajšnji začetki NOV dokazujejo, kako je bila potrebna ta najtesnejša povezava Primorske s KPS. Nacionalna zavest primorskih ljudi je bila prav od začetka narodnega prebujanja najmočnejša, in to zaradi neposrednega ogrožanja močnega in vedno nasilnejšega italijanskega imperializma. Ta velika narodna zavest je na Primorskem ostala v vseh slojih tudi pod 22-letno italijansko okupacijo, in še več – očiščena oportunističnih malomeščanskih elementov se je celo okrepila. Seme upora je kllilo v ljudeh, ki se niso nikoli sprijaznili z usodo suženjstva. Občutek pripadnosti materi Jugoslaviji je preveval vsa tiha snovanja upornih Primorcev, ki so čakali, da bo napočil zor, ko bo tudi na tem koščku domovine vzniknil organiziran oborožen upor partizanske vojske.

Stirideset let je minilo, odkar se je v prvi polovici septembra napotila na Primorsko prva skupina partizanov. To so bili politični emigranti s Primorske, vključeni v Mokrsko četo. Skupino sta vodila komandir Ervin Dolgan in politični komisar Milko Puntar.

Število partizanov na Primorskem je naraščalo, iz manjših enot so nastale večje. Okupator je čutil to moč enotnosti, ki je združevala mesta in vasi, hribe in doline, enotnosti tistih, ki jim tudi cena življenja ni bila preveč za svobodo. Narodnoosvobodilni svet za primorsko Slovenijo je že 3. oktobra izdal poziv o nadaljevanju mobilizacije v NOV, dva dni za tem pa odlok o obrambi slovenskega naroda, naperjen proti poskusom okupatorja in reakcionarnih krogov, da bi tudi v Slovenskem primorju ustanovili oborožene oddelke za boj proti osvobodilnemu gibanju.

Ob 40. obletnici vstaje primorskega ljudstva in osrednji proslavi na Ostrožnem brdu

Začetki NOB v Brkinih

Stirideset let je minilo, ko je bila 27. aprila 1941 v Ljubljani ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega ljudstva in se je v poletju in jeseni začel NOB tudi na Primorskem. Med primorskimi kraji je najprej vzplamenel in se najhitreje širil upor v Brkinih: partizanski strel so podirali sovražnike, padle so tudi nedolžne žrtve, zgoreli so prvi slovenski domovi na Primorskem, razbesnelo se je kruto fašistično nasilje nad brkinskim in vsem primorskim ljudstvom.

V prvih mesecih 1942. leta se je narodnoosvobodilno gibanje na brkinskem območju že tako razvilo in okrepilo, da so po mnogih vaseh delovali številni njegovi zaupniki in aktivisti. Ustanovljeni pa so bili tudi prvi odbori Osvobodilne fronte. Hitreje kot v zahodnih se je širila mreža aktivnih sodelavcev OF in s tem vseljidski upor v vzhodnih in osrednjih Brkinih – od Ilirske Bistrice prek Topolca, Kilovč, Celja, Preloža, Ostrožnega in Janeževskega brda, Suhorja, Rijavč, Tater do Padeža, Vatovelj in Ostrovice, prek Sušice, Volč in Košane se je povežalo s pivškimi Dolanami. Ze 28. oktobra 1941 so borci NOV izvedli prvo diverzantsko akcijo: iztirjenje vlaka na progi Pivka-Reka pri Kilovčah. Januarja in februarja 1942 so skupine partizanskih borcev Primorske čete pogosto obiskovale brkinske, pivške in podgorske vasi in vzpodbujale ljudstvo k protifašističnemu uporu. Hkrati s širjenjem uporniške misli in organizacij osvobodilnega gibanja so se vrstili tudi napadi na okupatorjeve patrolje, postojanke in prevozna sredstva, vendar sovražnik, kolikor je dosejal znano, do 4. aprila 1942 ni imel mrtvih. Večji kot vojaški so bili moralnopolitični pa tudi organizacijski učinki tedanjega partizanskega delovanja.

Februarja in marca 1942 so partizani pogosto obiskovali in se zadrževali po vaseh Ostrožno brdo, Suhorje, Celje, Prelož, Sušica, v Šmagorski dolini, Padežu, Tatrah, Rjavčah, Gabrku, Pregarju, Zajeljšu, Tominjah in drugod. V akcije pa so odhajali proti Ilirski Bistrici in v Podgoro, na Zgornjo Pivko, Kras in drugam. Ob koncu marca (najverjetneje 28. 3.) se je Primorski četi na brkinskem območju pridružila še četa 25. mož, ki jo je poslalo glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet z Notranjske na Primorsko, da bi tamkajšnje enote okrepilo in jih pripravilo za odločnejši boj s fašisti. S prihodom nove čete se je število partizan-

skih borcev v Brkinih povečalo na 53. Še pomembnejša kot številčna je bilo okrepitev partizanske udarne moči v oborožitvi, opremi in strelivu, ker je 2. ali Igorjeva četa prinesla s seboj precejšnje zaloge.

Fašistično nasilje nad brkinskimi ljudmi se stopnjuje

Vse to so kmalu boleče občutili tudi fašisti. Dne 31. marca je partizanska patrolja na Suhorju aretirala davkarja Enrica Mecozzija, ki je oborožen vohunil za partizani po Ostrožnem brdu in Šmagorski dolini, zato je dobil zaslužen kaznen. Naslednji dan so partizani zaplenili italijanskim kolonistom na Turnu pri Bitnji lovske puške in živino ter jih pregnali iz slovenske zemlje.

»Fašistični režim pa je bil«, kot je zapisal tovariš Edvard Kardelj v svojem poročilu tovarišu Titu 7. oktobra 1942, »za NOB na Primorskem mnogo bolj občutljiv kot v krajih onkraj nekdanje meje. Zato je izvajal strahotno nasilje nad prebivalstvom, celo presegel je nasilje v Ljubljanski pokrajini.«

Te in druge partizanske akcije so tako vznemirile in prestrašile fašistične hierarhe v Trstu in na Reki, da so že za 2. april organizirali hajko (rastrellamento) v Brkinih. Tistega dne so se že zgodaj zjutraj pognali v brkinske vasi in grape številni fašistični, vojaški in policijski oddelki, da bi napadli in uničili partizane, ki so imeli tedaj svoje taborišče v Ostroškem Borštu nad Šmagorsko dolino. Začele so se aretacije in pretepanje domačinov iz Šmagorja, enaka usoda je doletela tudi prebivalce po drugih vaseh. Dne 3. aprila so ponovno vdrli kvesturisti in karabinjerji na Ostrožno brdo, preiskali Maslovo – Bečanovo hišo in odgnali Franca Masla (očeta Karla in Franca Masla, borcev od 1941. leta) ter ga pretepali po vasi s puškinimi kopiti. Zahtevali so, naj jim pove, kje je sin Karlo, česar pa oče ni ne hotel in ne mogel storiti.

Partizani so napadli karabinjerje

Partizanski četi sta se medtem umaknili iz Brkinov čez Reko in železnico v gozd Lozo nad vasjo Volče pod Vremščico, od koder se je zaradi obvestila Kristine Maslove 4. aprila 1942 vrnila v Brkinske patrolje borcev (Kar-

lo in Franc Maslo, Anton Primc-Dušan in Ivan Brožina-Slovan) in pri Ambrožičevi opekarni napadla karabinjerje, ko so se okrog 15. ure vračali z Ostrožnega brda. V kratkem spopadu sta padla poročnik Zani in brigadir Giuseppe Londei. Po grmovju in vodi pa sta pobegnili karabinjerja Medica-Istran, ki je bil znan po svojih grobih, brezobzirnih in sovražnih odnosih do Slovencev, ter njegov spremljevalec. S prizorišča boja je odjeknil zmagozlasni krik brkinskih borcev:

»hura, zmaga je naša.«

Ta zmagozlasni krik so slišali na Ostrožnem brdu. Odjeknil je v srcih Brkinov, in se od tu razširil po vsej Primorski kot poziv na splošni oborožen upor. Uspešen napad partizanov na karabinjerje je močno odjeknil in izredno vzpodbudil vstajo primorskega ljudstva, na katero je čakalo že skoraj 23 let. Večina ljudi je tedaj spoznala, da je oborožen upor pod vodstvom KPJ in OF edina rešitev za primorske Slovence. Čeprav se marsikdo takrat še ni mogel odločiti, da se vključi v partizanske čete, je vsakomur postajalo vse bolj jasno, da druge učinkovite poti ne bo mogoče izbrati za zmagovit boj z okupatorjem.

Zagoreli so prvi slovenski domovi

Ljudstvo ni dvomilo, da se bodo fašisti zaradi partizanskega napada kruto maščevali. Res so že naslednji dan (5. 4. 1942) zjutraj preplavili Ostrožno brdo oddelki italijanske policije in vojske in podrobno preiskali vaše hiše in hleve. Ko so ti popoldne odšli, je prihrumela iz Postojne in od drugod fašistična drhal in se z vso besnostjo pognala proti nekaterim brkinskim vasem, zlasti Ostrožnem brdu, ki jim je bilo trn v peti že od septembra 1919, ko so vaščani s kamenjem in koli pognali iz vasi oddelke italijanskih alpinov ter jih 15 razorožili. Čeprav so bili tedaj v katoliški Italiji velikonočni prazniki, 5. aprila je bila velika noč, se je tiste dni razbesnelo fašistično nasilje nad brkinskim ljudstvom v dotlej neslutelnih razsežnostih. Fašisti so si izbrali prav ta dan za požig prve primorske – Maslove domačije. Aretirali so in odgnali v zapore 287 ljudi. Posebno surovo so ravnali 7. in v noči na 8. aprila z Bečanovo (Maslovo) mamo, materjo 11 otrok. Suvali so jo s puškinimi kopiti in bajoneti ter jo

potem obnemoglo naložili na vprežni voz in jo odpeljali čez Suharje do Žagarja in potem v Košano, kjer jo je karabinjer Medica, kot se je 1972. leta spominjal Polde Dekleva-Žagar, še celo noč trpinčil s surovim zasliševanjem. Popoldne 5. aprila in zvečer pa so izropali Maslovo domačijo, jo polili z bencinom in jo požgali.

Tako so tiste lepe pomladanske noči plameni Maslove domačije, prve požgane hiše med NOB na Primorskem, na simboličen način razsvetlili noč, oznanili ljudstvu, da se je oborožen upor razplamenel z vso ostrino in se bo nadaljeval do uničenja fašizma.

Padla sta prva talca

Fašistični krvoloki pa se še niso zadovoljili z grozodejstvi v prejšnjih dnevih. Aretacije in požiganja so se nadaljevala s še večjo silo. Najhujše pa je Brkine še čakalo. Dne 7. aprila je bil organiziran v Postojni pogreb italijanskih karabinjerjev, padlih v boju s partizani. To žalno dejanje je fašistična drhal iz Postojne, Trsta in Pivke zlorabila za ponovno histerično gonjo proti Slovincem in pozivanje k še okrutnejšim maščevanjem. Zato je popoldne okrog 15.15 ure, kot je zapisal v svoj dnevnik pokojni Diego de Henriquez, ki je bil tedaj po službeni dolžnosti na Ostrožnem brdu, ponovno vdrla v vas, pijana škvadristska tolpa in se z vandalskim besom spravila nad ljudi in domačije: na Ostrožnem brdu so požgali še 6 hiš ali gospodarskih poslopj in brez posebnega razloga ustrelili kot talca Leopolda Kreblja, starega 53 let, in Antona Trebca, 31 let. Najprej so nameravali ubiti sede mnajstletnega Krebljevega sina Stanka, oče pa jih je prosil, naj ustrelijo raje njega kot otroka. In res so njegovi želji »ustregli«. Takšen odnos do žrtev dovolj prepričljivo opredeljuje naravo brezobzirnih fašističnih izpriencev. Ko so se vračali z Ostrožnega brda, so na Suhorju požgali še tri domačije. Konec aprila ali v začetku maja 1942 pa so, da bi ustrašili ljudi, jih odvrnili od narodnoosvobodilnega boja in strli njihov odpor, vzpostavili na Ostrožnem brdu v šoli škvadristsko postojanko s 40 do 50 teroristi iz fašističnega bataljona Emiliano, ki je tedaj prispel pod poveljstvom majorja (seniorja) Ercolija de Santuccijs v Nerverke pri Pivki.

Prekipevajočo mero sadiščne krutosti so pokazali fašisti 10. maja 1942 v Šmagorju in na Suhorju, še bolj pa pozneje na Ostrožnem brdu. V začetku meseca maja je pobegnil iz brkinske čete partizan Stanko-Štajerc, ki je potem izdal fašistom sodelavce OF. Fašisti so ga 10. maja pripeljali s seboj tudi na Suhorje, kjer so na hitro in nasilno zbrali ljudi sredi vasi in zahtevali, da jim izdajalec pokaže tiste, ki so sodelovali s partizani. Tedaj je pokazal na Ivana in Franca Volka (Stanetova) in Janeza Volka (Kulčevega). Od tam so jih odgnali skupaj z izdajalcem v Šmagorje, kjer je Štajerc pokazal fašistom v gozdu grob 31. marca 1942. ustreljenega davkarja Mecozzija. Franc Volk je tedaj, kot se spominjajo Suhorci, tiho rekel: »To je naša smrt!«. In res so že isti dan vsi trije mučeniško žrtvovali svoja življenja za svobodo slovenskega ljudstva. Potem pa so fašisti 20. maja požgali še njihovi domačiji na Suhorju.

Iz Šmagorja so škvadristi odgnali ujetnike proti Ostrožnemu brdu in jih med potjo ter pozneje v ostroški šoli strašno mučili. Vse razmrvarjene in razbite so, ko so ugotovili, da ne morejo od njih ničesar zvedeti, pripeljali na vrt in jim ukazali, naj bežijo, medtem ko so bili že prej dobro zastražili okolico. Jetrniki so vedeli, da jih bodo fašisti pobili in z njihovim begom opravičili svoj zločin, zato niso hoteli bežati. Toda fašisti so jih suvali s puškinimi kopiti ter jih skoraj prisilili, da so stekli. Mogoče pa je v tistem hipu katera izmed žrtev le pomislila, da si bo mogoče rešila življenje? Ko so stekli, se je za njimi usula toča izstrelkov z več strani. Ivan Volk (Stanetov) je bil ranjen in je med begom skočil v ostroški studenec ter tam umrl. Janezu Volku – Kulčevemu je uspelo laže ranjenemu zbežati iz vasi, ne da bi ga fašisti zadeli, proti Preložam v gozd Jelkov rtič, v katerem je naletel na fašističnoasedo, ki ga je pobila. Najbolj mučeniško je umrl Franci Volk (Stanetov). Hudo ranjen je padel že v bližini postojanke. Fašisti so ga pobrali in ga odvlekli nazaj v postojanko, kjer so vsega razbitega in komaj še živega ponovno pretepali ter zahtevali, naj jim pove, kdo je še z njim delal za partizane. Čeprav so ga neznosno mučili, jim ni nič izdal. Z nadčloveškimi napori je prenašal najhujše bolečine. Svoje krvoloke je prosil le, naj mu dajo vodo in ga ustrelijo. Odvlekli

so ga na pokopališče in ga tam ustrelili, ne da bi mu prej dali vode in s tem izpolnili poslednjo željo, ki jo spoštujejo v vsem civiliziranem svetu.

Z junaškim obnašanjem pred sovražniki so Janez, Ivan in Franc Volk, predvojni člani protifašističnega odbora in aktivni sodelavci NOB že od 1941. leta, rešili življenja svojim tovarišem in s tem vzpodbudili preostale aktivne sodelavce NOB, da boj nadaljujejo z enakim junaštvom. Hkrati pa s svojim pogumnim obnašanjem obvarovali krajevno organizacijo OF pred uničenjem.

Sedaj že pokojni Leopold Dekleva-Žagar, ki je sodeloval s padlimi Suhorci že od vsega začetka in je bil 6. aprila, štiri dni za Vinkom Požarjem in Suhorja, aretirani in odgnan v koncentracijsko taborišče Pisticci v Južni Italiji, mi je o smrti svojih tovarišev pripovedoval 24. marca 1972 tole: »Za aretacijo tovarišev sem zvedel že v ponedeljek, 11. maja 1942, v zaporu. Ob tem je vse zaprte mučila negotovost, ali bodo aretirani vzdržali pod pritiskom ali bodo klonili in povedali še o svojih sodelavcih. Ko pa smo zvedeli, da so junaško umrli in niso po njihovi smrti sledile na Suhorju nove aretacije in tudi ne zasliševanja zaprtih, nas je to tako moralno okrepilo in opogumilo ter nas spodbudilo, da smo sklenili nadaljevati z bojem ter žrtvovati zanj, če bo potrebno, tudi življenja na enak način, kot so jih žrtvovali naši padli tovariši.«

Potem je še dodal, da je ob prekopu njihovih posmrtnih ostankov leta 1949, ko so jih prepeljali iz Postojne na Suhorje ob odprtjem grobu spregovoril košanski župnik, ki je med drugim dejal: »Bili ste luč partizanstva in upanje NOB v Brkinih...«

Tedanja junaška dejanja partizanov in pogumno padlih sodelavcev OF so spodbujala brkinsko in vse primorsko ljudstvo, da je boj nadaljevalo in vzdržalo v njem do končne zmage, čeprav je zločinu na Ostrožnem brdu sledilo 4. in 5. junija požiganje domačije v okolici Ilirske Bistrice in v Šmagorju, 21. julija pa spet na Ostrožnem brdu in drugje.

V spomin na organizacijo prvih odborov OF in tisti zmagoviti boj 4. aprila 1942 ter junaško padle žrtve okupatorjevega nasilja v partizanskem NOB praznujemo 13. septembra 1981 na Ostrožnem brdu 40-letnico splošnega ljudskega upora na Primorskem.

Maks Zadnik

OB 40-LETNICI VSTAJE PRIMORSKEGA LJUDSTVA

Primorsko ljudstvo s svojo požrtvovalno borbo vsak dan odgovarja na zahteve fašistov in imperialistov. Nikoli, rajši smrt! Nikoli! Fašisti ne bodo prejeli za plačilo naše zemlje, ampak kazni, ki so jo zaslužili. Nobena kaplja krvi ne bo pozabljena. Nismo sami. Za nami so vsi jugoslovanski narodi. Naše želje in težnje so tudi njihove. Titova Jugoslavija čuti z nami in prelija kri za uresničevanje naših davnih sanj. Primorci smo maršalu Titu hvaležni za njegovo obrambo naših narodnih pravic. Njegove besede so nam porok, da naše žrtve ne bodo zaman, in da se nam ni bati prihodnosti.

France Bevk

Zapiski iz kronike o vasi Bukovo

Partizanska straža

Vas Bukovo leži pod vzhodnim hriba Kojca na prostoru, ki se prevesi v dolino Baške grape. Vas je štela 27 stanovanjskih hiš z gospodarskimi poslopji. Že leta 1942 je bila tu dobro organizirana Osvobodilna fronta in je odšlo h partizanom več mladih fantov, ki so prihajali na dopust iz italijanske vojske. Na tem obrobju Bukovega se je po razpadu Italije nekako končavalo svobodno partizansko ozemlje Cerkljanske. V Cerknem, oddaljeno dve uri peš poti, po cesti 14 kilometrov, so bili komanda mesta Cerkno in druge partizanske enote 9. korpusa in drugi družbenopolitični organi in organizacije. V Baški grapi na Grahovem pa sta bili nemška in domobranska postojanka, oddaljeni osem kilometrov po cesti.

Da bi bilo partizansko in politično vodstvo v Cerknem obveščeno o stanju in premikih sovražnika iz Baške grape, je komanda mesta Cerkno že takoj po ustanovitvi postavila na Bukovem partizansko stražo. Na začetku je bilo po 6 stražarjev in dva telefonista, kasneje pa se je število povečalo na 10 stražarjev in dva telefonista. Proti Cerknem so uporabljali žični telefon, ki so ga Italijani napeljali od Grahovega prek Bukovega do Cerknega za svoje potrebe. Telefonisti, ki so bili vedno po nekaj sto metrov v zaledju partizanske straže, so na najbližjem droggu žico prekinili in spojili z nevidno žico, jo speljali do zemlje, nato pa speljali podzemeljski kabel do telefonskega aparata.

Partizanska straža je bila najprej nastanjena s telefonisti v nekdanji šoli v vasi Bukovo. Ko tu ni bilo več varno zaradi pogostih vpadov sovražnika iz Baške grape, so se preselili v vas Kojca k Janezu Špiku. Telefonisti so bili visoko nad hišo v smrečju pod šotorom. Kuhala jim je Marija Špikova. Zaradi stanovanjske stiske pri Janezu Špiku in mrzlih zimskih razmer so se preselili v Jelerinovo bajto na Nemcih. Tu so jih spomladi 1944 napadli Nemci in domobranci. Le previdnosti in budnosti je pripisati, da ni bilo žrtev. Do časa so se umaknili in odnesli ves material. Začasno so se ustavili pri Močnikovih, nato odšli na vzpetino hriba Rodnje, kjer so si postavili šotore. Zima v letu 1944-45 jih je pregnala in so odšli v Orehek k Resinu. Tu pa so bili že na sredini poti med Bukovim in Cerknem. Njihov položaj in varnost sta se znatno poslabšala. Patruje, ki so hodile proti Bukovem, so morale biti skrajno previdne in so morale uporabljati le stranske poti

Partizanska straža je bila

dobro oborožena, imeli so strojnico, nekaj brzostrelk, pištole, dobre puške, ročne bombe in dovolj municije. Imeli so dobro organizirano obveščevalno službo vse do poletja 1944, ko se je stanje v vasi Bukovo temeljito spremenilo. Nemci in domobranci so pogosto upadali v vas Bukovo in naprej proti vasi Kojca, terorizirali ljudi, jih strahovali, mnoge aretirali, jih odganjali v zapore in internacije. Zaradi takega stanja so aktivisti, ki jim je uspelo pobegniti, odhajali v ilegalo, tako da je zlasti vas Bukovo postajala vedno bolj prazna. Tudi domobranstvo je zaradi vedno večje odstotnosti partizanov, navzočnosti Nemcev, domobrancev in njihovega nasilja tu dobivajo svoje pristaše. Tako je proti koncu leta 1944 obveščevalna služba popolnoma odpravljena in so stražniki morali sami ugotavljati, kakšno je bilo stanje na tem območju.

da ali pa večkrat pregnala v beg, manjše patrolje pa tudi polovila.

Spomladi leta 1944, bila je nedelja, sta bila v patrolji Franc Mlakar, komandir straže, in Stanko Trpin. Ljudje so prihajali k nedeljski dopoldanski maši, ko sta prišla v vas Bukovo. Med ljudmi, ki so prihajali iz Zakojce, sta opazila dva italijanska vojaka - bersaljerja. Bila sta v službi Nemcev, prišla pa sta iz postojanke v Baški grapi, kjer sta pri Humarju stražila železniški most. Mlakar in Trpin sta se postavila v kritje, zaradi ljudi nanju nista mogla streljati. Opazovala sta kam bosta krenila, ko prideta na križpotje, od koder pelje odcep ceste proti cerkvi. Tudi vojaka sta se namenila med drugimi v cerkev. Franc Mlakar in Stanko Trpin sta se odločila, da jima bosta sledila v cerkev. Zunaj cerkve sta

bo zgodilo. Niso pa zapuščali cerkve. Hkrati sta se prirnila do italijanskih vojakov in zgrabila vsak enega za ovratnik vojaške bluže. Vojaka od strahu nista niti trenila. Tudi župnik je nadaljeval z mašo, a je dogodek opazoval od strani. Franc in Stanko sta ujeta vojaka, še vedno držeč za ovratnik, z desno roko pa držala pištoli pripravljeni na strel, zadenjsko rinila iz cerkve. Pred cerkvijo sta ju takoj razorožila. Poleg pušk sta imela vsak po več ročnih bomb in kar precej municije za puške. V tistem času, ko sta bila italijanska vojaka že razorožena, pa sta se pred cerkvijo pojavila obveščevalca neke partizanske enote, ki je taborila v Bukovskem vrhu. Izročile sta jim ujeta italijanska vojaka.

Dne 5. oktobra je bila patrolja partizanske straže Bukovo na obhodu v Zakojci. V patrolji so bili zopet Franc

ške. Prišli so že skoraj do kmetije pri Čemažarju, ko so se dvajset metrov pred njimi pojavili trije nemški vojaki. Na klic »Stoj, roke v vis,« so se takoj predali. Vse tri so takoj razorožili. Bili so oboroženi z brzostrelkami, pištolami in ročnimi bombami. Razorožene so nameravali odpeljati v Cerkno obveščevalnemu centru 9. korpusa. Od Čemažarja so jih peljali po strmi senožeti proti vrhu Lipja. Ko so bili že na vrhu Lipja in je bilo že videti vas Jesenica, so na znak enega izmed Nemcev vsi trije hkratu skočili. Stražarji, vedno pripravljeni na strel, so hkrati, Gustelj z mitraljezom, užgali po njih z vsem orožjem.

Dva sta takoj padla, tretjega pa je z natančnim merjenjem zadel Stanko. Ko so potem mrtve pregledovali, je bil eden v civilni obleki, dva sta imela obleke iz platna šotorskih kril in ugotovili so, da

Zasledili so jih, ko so bili že koncu vasi. Ko so nemški vojaki v kratki razdalji zagledali patroljo partizanske straže, so pod Ivanetovo hišo skočili pod cesto in bežali navzdol proti Kazarski. Streljali so za njimi, pa so se jim izmuznili. Ko so jim sledili, so dva dobili skrita pod nekim previsom v strmini travnika. Stanku Trpinu, ki je dva odkril, sta se na poziv takoj predala in odvrgla orožje. Druga dva sta stekla naprej proti potoku Kazarska. Po narahlo zapadlem snegu je sled vodila po potoku in na desni strani potoka v hrib do samotne bajte v Žibrnku. Ko sta stražarja stopila v hišo, je bil tu ves premočen nemški vojak, ki je od gospodinje zahteval, da mu da nogavice in drugo perilo, da se preobuje in preobleče. Stražarjam med katerima je bil tudi Stanko Trpin, sta zahtevo prekinila.

Poiskati je moral še mitraljez, ki ga je skril na skednju. Ujetega nemškega vojaka sta odgnala na Bukovo in mu naložila mitraljez, da jima ga je nosil. Četrtega niso uspeli dobiti. Zbežal je v postojanko v Baško grapo, od koder so prišli. Ujete tri nemške vojake pa so odpeljali na obveščevalni center 9. korpusa v Cerkno.

Med pripadniki partizanske straže Bukovo sta bila najbolj drzna in hrabra Franc Mlakar in Stanko Trpin. Večkrat sta razmišljala in pripravljala načrt, kako bi dobila poveljnika domobranske postojanke na Grahovem v Baški grapi, orožniškega narednika Avgusta Žnidarčiča, ki je februarja 1944 postojanko organiziral in jo vodil. Večkrat sta se približevala krajem, kamor je le-ta pogosto zahajal. Že sta mu bila na sledi, pa se jima je izmuznil. Pri nekem takem zasledovanju sta prišla tudi v bližino Humarja v Baški grapi iz leve strani brega reke Bače. Opazovala sta stražarje ob železniškem mostu in razmišljala, kako naj bi jih napadla. Takrat je pripeljal mimo osebni motorni vlak. Brez pomisleka sta vžgala po njem s puškomitraljezom. Po levi strani sta razbila vsa okenska stekla in napravila veliko zmedo. V vlakcu ni bil nihče niti ranjen, ljudje so poplegli po tleh. O tem napadu so ljudje še dolgo govorili. Varovancem železniške proge pa je ostalo veliko strahu.

Partizanska straža Bukovo je delovala do marca 1945, ko so bili vsi partizani, razen telefonistov, priključeni Škofjeloškemu odredu, telefonisti pa so delovali še do konca vojne.

Franc Hvala

Bukovo

Tudi njihovo patroljiranje je bilo vedno bolj tvegano. Bali so se zased, ker so bili med domobranci tudi domačini, ki so prav dobro poznali teren.

Partizanska straža pa ni samo opazovala stanje na tem območju o tem obveščala komando mesta Cerkno in obveščevalni center 9. korpusa. Večkrat je patrolja straže, ko je zavzela boljše položaje, nemško-domobranske patrolje tudi napa-

skrila puški in ročne bombe, oborožena sta bile le še s samokresi. Ko je bilo že sredi maše, sta stopila v cerkev. Oba italijanska vojaka sta strumeno stala prav spredaj v cerkvi, pod oltarjem s puškama na ramenih. Partizana Franc in Stanko sta si s pištolama v desni roki po sredini cerkve, ki je bila zelo polna ljudi, utirala pot do vojakov. Ko so jih ljudje opazili, so se jima s strahom umikali in bili prestrašeni, kaj se

Mlakar, Stanko Trpin in še Ladko iz Ponikev. Ljudje so jima povedali, da se tu po Zakojci klatijo trije nemški vojaki, in da imajo neka posebna oblačila. Povedali so jim, da so se napotili k Čemažarju. To je hiša na samem, visoko nad vasjo že v hribu Kojce. Patrolja se je napotila v to smer v stalni pripravljenosti z orožjem na strel in z vso previdnostjo. Franc Mlakar je imel puškomitraljez, ostala dva pa pu-

so bili to črnorokci. V hladnih žepih so našli še po eno pištolo. Dobili so tudi 700 nemških mark, vsak je imel uro, več raznih ključev odpiralca za odpiranje ključavnic, vsak po tri ročne bombe, sezname naših enot in več drugih dokumentov.

V začetku zime leta 1944 je bila patrolja partizanske straže obveščena, da so v vasi Bukovo štirje nemški vojaki ki iščejo po vasi kokoši.

OB 40-LETNICI VSTAJE PRIMORSKEGA LJUDSTVA

Primorsko ljudstvo se ni nikdar sprijaznilo z italijansko okupacijo. Nikdar je tudi ni sprejelo kot izvršeno in neizpremenljivo dejstvo. Tudi v časih najtežjega mednarodnega položaja in največje domače nemoči ni nikdar izgubilo vere, da se bo pridružilo materi Sloveniji in skupni domovini Jugoslaviji. Iz tega prepričanja je vedno črpalo moč za odpor proti okupatorju in njegovi raznorodovalni politiki.

dr. Joža Vilfan

O njih bi lahko pele narodne pesmi

Sedem Manfredovih iz Huma je bilo pri partizanih

Sestega septembra so se v znani partizanski vasi Kneža v Baški grapi na Tolminskem srečali bivši borci Soškega odreda,

Severnoprimorskega odreda in aktivisti Severnoprimorskega okrožja. Ob tej priložnosti so odkrili spominsko ploščo sanitetni postaji št. 5, predhodnici kasnejše partizanske bolnišnice št. 2, ki je delovala od aprila 1943 do novembra 1944 v sotočju reke Kneže v bližini Podleskovca in Lisc. Na spominski plošči sta zapisani imeni partizanov, ki sta padla v boju.

V središču vasi Kneža pa bosta krajevna skupnost in odbor ZZB NOV postavila ob glavni cesti na mostu čez reko Knežo veliko tablo, na kateri bodo označene vse zgodovinske točke iz NOB od Prodov nad Knežkimi Ravnami pa vse do vasi Kneža. Tako se bo lahko vsak obiskovalec že pred vhomom v divjo sotesko reke Kneže seznanil, da so med narodnoosvobodilnim bojem tu delovali drugi bataljon Soškega odreda, ki so ga imenovali Tolminski, prvi bataljon in štab Severnoprimorskega odreda. Tu je bilo tudi zborna mesto Gradnikove in Gregorčičeva brigade, od začetka leta 1943 do septembra istega leta je tu delovala kurirska postaja P-22, od aprila 1943 do novembra 1944 pa sanitetna postaja št. 5, predhodnica kasnejše partizanske bolnišnice št. 2. Tu je delovala tudi komanda mesta Tolmin.

Partizanskega srečanja v Kneži so se zagotovo udeležili tudi prživeli bivši partizani, člani Manfredove družine iz Huma pri Podmelcu. Februarja 1943 jih je bilo že kar sedem pri partizanih, oče Jožef, sinovi Ivan, Toni, Valdi, Matija in Viktor ter hčerka Danica.

Oče Jožef Manfreda je bil doma pravzaprav iz Poljubina pri Tolminu. Tudi pri njem se je pono-

vila pogosta tolminska zgodba teden dni: majhna kmetija, skopa zemlja in številna usta. Vse to je mladega fanta Jožefa Manfreda pripravilo, da je odšel na tuje. Globoko pod zemljo je kopal premog v avstrijskem Leobnu in Lienzu, v nemškem Dortmundu in Essnu in nazadnje še v Šleziji. V Leobnu ob Muri si je med domačimi dekleti našel življenjsko družico, ki mu je rodila devet otrok in mu ves čas, tudi med NOB, zvesto stala ob strani. Kot je sama večkrat pripovedovala otrokom, se ji je bilo najtežje naučiti slovenščine, toda tudi to je zmogla.

S prigranim denarjem si je Jožef Manfreda leta 1921 postavil hišo v Humu pri Podmelcu in se spet vrnil v nemške rudnike. Te je dokončno zapustil med hudo krizo in se leta 1930 dokončno vrnil na Tolminsko k ženi in številnim otrokom.

Proti koncu leta 1935 je družino zapustil Ivan, tretji otrok, ki se je rodil 1916. v Essnu. Fašistična Italija je oktobra 1935 napadla Abesinijo, in je zato potrebovala vojake. Poziv je dobil tudi Ivan, ki pa se mu je izognil s pobegom v Jugoslavijo. S pomočjo sorodnika Tonea Manfreda, ki je bil takrat upravitelj bolnišnice za duševno bolne v Novem Celju, se je Ivan v Celju pri tesarskem mojstru Aljančiču izučil za tesarja. Aprila 1941 se je Ivan pridružil prostovoljcem. Prispel pa je samo do Karlovca, kjer je zvedel za sramotno kapitulacijo kraljevske Jugoslavije. Ker je slišal, da se v Bosni še upirajo napadalci, se je s prijateljem podal v Bosno. V Banjaluki je doživel zmagooslavje ustašev, ki so slavili ustanovitev Neodvisne države Hrvatske. Čez čas je Ivan našel zvezo z naprednimi ljudmi in takrat prvič slišal za partizane. Dne 28. oktobra 1941 je

odšel v partizane in se nato priključil borcem Romanijskega odreda, ki jih je vodil narodni heroj Čiča – Slaviša Vajner. Ivan, v partizanih je postal Jaka, je sodeloval v številnih bojih Romanijskega odreda in bil tudi ranjen. Jako so kmalu premestili v slovenski vod prve čete Šumadijskega bataljona 1. proletarske brigade. Leta 1941 je bilo zunaj Slovenije v partizanskih enotah širom po Jugoslaviji 134 slovenskih borcev in bork, med katerimi so bili številni begunci iz Slovenskega primorja.

Dne 5. novembra 1941 je bilo na pobudo nekaterih slovenskih izgnancev v srbskih partizanskih odredih ter ob soglasju Edvarda Kardelja in Ivana Mačka ustanovljena v Užici četa Ivana Cankarja, ki je imela 60 borcev ter kmalu doživela svoj ognjeni krst in prve izgube v ofenzivi proti Užiški republiki. Z glavnino srbske partizanske vojske se je umaknila v Sandžak in dalje v vzhodno Bosno. Tam so jo kot slovenski vod priključili prvi četi Šumadijskega bataljona 1. proletarske brigade. Tudi tu slovenskemu vođu bojna sreča ni bila naklonjena, saj je bilo v hudem boju pri Pjenovcu blizu Han Pijeske v Bosni 22. januarja 1942 med 59 padlimi borci Šumadijskega bataljona tudi deset Slovencev. Jaka se je udeležil tudi legendarnega Igmanskega pohoda, ko se je glavnina 1. proletarske brigade v noči od 27. na 28. januar 1942 premaknila zahodno in južno od Sarajeva čez planino Igman k planini Jahorina. Preživele slovenske borce so v Foči vključili v spremljevalno četo Vrhovnega štaba partizanskih odredov Jugoslavije in jih v začetku avgusta 1942 poslali v Slovenijo.

Jako so poslali v Loški odred, ki ga je vodil narodni heroj Mirko Bračič.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanov je odločilo, da pošlje za poživitev NOV na Primorskem tja Loški odred, ki se naj po prestopu bivše jugoslovansko-italijanske državne meje takoj preimenuje v Soški odred. Komandant Loškega odreda in novega Soškega odreda Mirko Bračič je odšel okrog 25. septembra 1942 na Primorsko in tam reorganiziral primorske partizanske čete v Soški odred. Po Bračičevem pozivu je Loški odred odšel na Primorsko 23. oktobra 1942 s 370 možmi. S komandantom Bračičem so se srečali blizu Podrage v zgornji Vipavski dolini in 25. oktobra prišli v taborišče čete bataljona Simona Gregorčiča pri Branici, kjer so borce razdelili po četah in bataljonih.

Ker je Jaka želel, da bi se bojeval na Tolminskem, so ga kot preizkušene borca postavili za komandirja 2. čete 2. bataljona »Tolminskega« Soškega odreda, 19. januarja 1943 pa za namestnika poveljnika 2. bataljona Soškega odreda. Tako se je Jaki po dolgih letih končno le posrečilo snidenje z domačimi. Bil je zelo srečen, ko je našel vse svoje domače že trdno povezane z narodnoosvobodilnim gibanjem.

Kmalu so k partizanom odšli še tile Manfredovi: 19-letni Toni in 18-letni Valdi novembra 1942, decembra 1942 je odšel 22-letni Matija, ki je takrat prišel domov na dopust kot italijanski vojak iz Grčije, januarja 1943 komaj 16-letni Viktor, a februarja 1943 še sestra Danica, ki so jo italijanski fašisti že iskali zaradi njenega dela na terenu in bratov partizanov.

Fašisti so bili besni na družino, ki je dala toliko partizanov, in so zato 25. februarja 1943 nenadoma obkolili Manfredovo hišo, iz nje izgnali in odvlekli

mater in 13-letno hčerko Marijo, na hišo pa napisali z velikimi črkami »Casa dei ribelli« (hiša upornikov).

Očeta Jožefa niso dobili doma, ker je k sreči takrat odnesel hrano partizanom na javko in je s hriba nad vasjo opazoval, kako so fašisti grdo ravnali z njegovo ženo in najmlajšo hčerko. Tako je tega dne tudi oče Jožef postal partizan, zaradi starosti so ga dodelili partizanskim kurirjem na bližnjo karavlo P-22, kjer je kuhar in stražaril. Sedem Manfredovih je bilo zdaj pri partizanih.

Po kapitulaciji Italije so očeta Jožefa poslali na teren, kjer je uspešno deloval vse do septembra 1944, ko je ob petih zjutraj padel v nemško zasedo. Odpeljali so ga v tržaške zapore in nato poslali v taborišče smrti – Dachau, odkoder se ni več vrnil. Tam je umrl aprila 1945.

Viktorja, najmlajšega izmed Manfredovih fantov, so Nemci ujeli septembra 1944 kot kurirja komande mesta Tolmin, toda pred ujetjem se mu še posrečilo uničiti vso pošto. Kljub mučenju v tržaških zaporih ni nič izdal, zato so ga tam septembra 1944 ustrelili.

Toni je bil že junija 1943 hudo ranjen v spopadu z italijansko zasedo na Šentviški planoti, kjer ga je našla vsega v krvi terenska aktivistka Gabrijela Makuc iz Logaršč. Obvestila je kurirje, ki so vest prenesli bolničarju Karlu Čufarju. Ta je vodil sanitetno postajo št. 5, ki je bila pod Liscem v globoki grapi pod Nemškim Rutom. Karel Čufar se je odpravil na nevarno pot proti Šentviški planoti in našel ranjenca, ki se ni mogel gibati. V Ranjenca si je oprtal na hrbet in ga po dveh dneh nošnje spravil po kozjih stezah v Baško grapo in nato prek Kobilje glave v še bolj strmo grapo pod Lisec.

Toni se je po petih mesecih zdravljenja vrnil v partizansko enoto. Končal je podficirsko šolo in partijski tečaj ter postal komandir udarne čete zaščitnega bataljona 9. korpusa. Padel je v zadnji sovrážni ofenzivi 1. aprila 1945 na Vojščici na Vojškarski planoti nad Idrijo, ko je hotel sovražnik za vsako ceno uničiti glavnino primorski partizanske vojske.

Jako je zaradi bogatih partizanskih izkušenj in dobrega poveljevanja štab alpske operativne cone 2. februarja 1943 imenoval za poveljnika 2. bataljona Soškega odreda, kasneje pa je bil imenovan za poveljnika 1. bataljona Severnoprimorskega odreda in 1. bataljona Gradnikove brigade. Februarja 1944 je bil spet huje ranjen. Po ozdravitvi je opravljal več odgovornih funkcij. Jaka je bil eden redkih primorskih partizanov, ki so že med narodnoosvobodilnim bojem prejeli spomenico 1941.

Jaki pa je sreča, ki ga je spremljala v bojih od 1941. dalje, obrnila hrbet kmalu po osvoboditvi domovine. Umrl je za posledicami prometne nesreče 15. junija 1945 kot komandant baze oblastnega komiteja za Trst in Slovensko primorje. Jakovo spomenico 1941, ki jo je prejel oktobra 1944, hrani sestra Danica.

Danica, v partizanih so jo imenovali Sava, je bila v Gradnikovi brigadi in je vztrajno prenašala vse težave, s katerimi je bilo povezano življenje v bojni partizanski enoti.

Sava je bila v Gradnikovi brigadi do decembra 1943, ko so jo poslali v Baško grapo kot terensko aktivistko mladine in SKOJ. Kasneje je bila sekretarka SKOJ Vojgarske planote nad Idrijo, od oktobra 1944 do osvoboditve pa sekretarka SKOJ za okraj Čepovan – Grgar – Kanal.

Jože Oblak

Naši ljudski zastopniki so predstavniki vseh onih, ki so šli v boj za svobodo Primorske v Jugoslaviji. Nihče drug nima take legitimacije. Samozavest naših predstavnikov je močna, ker vedo, da so predstavniki oboroženega ljudstva, ljudstva, ki si je iz nič ustvarilo in oborožilo svojo vojsko. In kot ne more nihče odvzeti orožja enemu samemu našemu borcu, tako ne more nihče omajati trdnosti naših predstavnikov. To je legitimacija, ki jo mora priznati vsak in ki jo priznava vse svobodoljubno človeštvo.

Slovensko ljudstvo v celoti in enodušno potrjuje osvobodilno pot, ki sta jo pod vodstvom svojega maršala Tita začeli naša vojska ter jugoslovansko narodnoosvobodilno gibanje, in ki jo na slovenskem ozemlju od vsega začetka zastopa Osvobodilna fronta.

Boris Kidrič

Iz gradiva, ki ga zbirajo za obsežno monografijo NOB v Južnoprimorskem okrožju, objavljamo ob osrednji proslavi Primorske za 40. obletnico začetkov OF prispevek **Žive Kraigherjeve**

Okupatorjeva grozodejstva na Pivke pred kapitulacijo Italije

Doslej napisani zgodovinski članki, razprave ali knjige, ki obravnavajo razvoj narodnoosvobodilnega gibanja in boja v Slovenskem primorju, omenjajo le mimogrede in zelo na kratko tudi območje nekdanjega pivškega okrožja. V največ primerih ga odpravijo s kratko ugotovitvijo, da se je v pivškem okrožju organiziralo narodnoosvobodilno gibanje šele po kapitulaciji Italije pod vodstvom sekretarja okrožnega komiteja KPS – domačina Matije Gržine.

Tudi v tem članku ne mislim podrobno opisovati žarišč narodnoosvobodilnega gibanja, ki so obstajala že leta 1941 prav v vseh predelih trikotnika Postojna – Ilirska Bistrica – Divača – Postojna in se razvijala na vsakem posameznem predelu neke bolj, druge manj vidno, neke bolj, drugje manj organizirano. Raziskava še ni končana, smo šele na pol poti, zato tudi še ne moremo objektivno oceniti vseh silnic, ki so razvijale pa tudi zavirale ves ta proces.

V tem članku se bom dotaknila le nekaterih iz raziskanih okupatorjevih grozodejstev in ob njih prikazala delček tega, kar se je na Pivki dogajalo že od leta 1941 dalje, čeprav ne tako organizirano in v taki širini kot v nekaterih drugih predelih Slovenskega primorja.

Italijanski teror je tam še strašnejši

Tovariš Kardelj je v svojem pismu Ivi Ribarju-Loli z dne 25. julija 1942 med drugim ugotavljal: «H koncu še nekaj o položaju na Primorskem. Italijanski teror je tam še strašnejši kot tukaj. Sploh se opaža, da so Italijani toliko vztrajnejši, kolikor bliže je vse to Italiji. V Ljubljanski pokrajini so mnogo bolj vztrajni kot v Bosni in na Hrvatskem, na Primorskem so še mnogo besnejši kot tukaj... Razmere so tam izredno težavne, čeprav je tudi tam ljudstvo s partizani. Italijanski vojski so skoraj v vsaki vasi. Z malimi skupinami se torej ne more dosti opraviti.» (1)

Naj je bilo torej delovanje organizacije Osvobodilne fronte in partizanskih enot na Pivki ponekod bolj razvito, drugje manj, so italijanski fašisti tudi tu preganjali z vso silovitostjo organizacije in jo skušali uničiti, kjerkoli so zvedeli zanjo. To se je stopnjevalo z razvojem Osvobodilne fronte, ki se je na terenu, kljub svojim slabostim, le vedno bolj občutila; in stopnjevali so to preganjanje z vedno večjim razvojem narodnoosvobodilne vojske na Primorskem in njenimi vedno širšimi vojaškimi akcijami. Vedno pogostejše aretacije in to v večini primerov najaktivnejših, so seveda tudi vplivale na počasnejši razvoj osvobodilnega gibanja, v nekaterih predelih pa ga tudi zavirale.

Zgornjepivški in ilirskobistriški aktivisti so se zbrali v drugi polovici septembra 1941 na zborovanju na Kalcu pri Zagorju. Organizirala in vodila sta zborovanje mladi student Franc Benčan iz Planine pri Rakeku in domačin iz Knežaka na Pivki Matija

Gržina, bivši »Španec«, ki se je konec avgusta 1941 vrnil iz francoskih in nemških koncentracijskih taborišč. Poleg naloge, da bodo ljudem razlagali vsebino OF in prek organiziranih trojk v vsaki vasi pridobili čim več ljudi v OF, poleg naloge, da bodo razkrinkovali bivšo Jugoslavijo in s tem v zvezi predvsem vlogo kralja Petra in ubegle londonske vlade, so si zadali tudi nalogo – zbiranje orožja. Pomanjkanje orožja im municije je bilo v tem času v Slovenskem primorju mnogo bolj preče kot onkraj stare jugoslovanske italijanske meje, kjer so se prvi partizani v veliki meri oboroževali z orožjem bivše razpadle jugoslovanske vojske.

Ilirskobistriški aktivisti – prej člani organizacije TIGR, ki ko je v tem predelu do svoje aretacije leta 1940 vodil Viktor Bobek, nato pa Anton Dolgan – Branko, so že v poletju leta 1941 navezali tesnejše stike z nekaterimi protifašisti na Reki. Josip Zidar-Jadran in Anton Dolgan-Branko sta se prek Vinka Brozine iz Jelšan in predvsem njegovega brata Slavka, delavca v ladjedelnici na Reki, povežala z Lojzom Perčičem, prvim Hrvatom na Reki, ki je bil v poletju leta 1941 sprejet v Komunistično partijo Hrvaške (KPH), nato pa postal tudi sekretar prvega mestnega komiteja KPH za Reko. Lojze Perčič jih je povezal tudi s tistimi hrvaškimi komunisti, ki jih je okrožni komite KPH za Hrvaško primorje pošiljal na Reko, da bi vzpostavili partijske in širše protifašistične organizacije. To sodelovanje med ilirskobistriškimi in reškimi aktivisti je pravzaprav trajalo ves čas vojne.

Kako do informacij in orožja

V obdobju, ko so zgornjepivški in ilirskobistriški aktivisti iskali najrazličnejše možnosti, da pridejo do orožja in municije, je tudi okrožni komite KPH za Hrvaško primorje naročil političnim aktivistom, da se v čim večji meri povezujejo z okupatorjevimi vojski, da bi od njih dobivali razne informacije, pa tudi orožje, ter da bi s tem tudi vplivali na njihovo obnašanje in razmerje do narodnoosvobodilnega boja. Tako se je Karlo Puž, šofer iz Matulj, ki je delal v Št. Petru na Krasu, spoznal in spoprijateljil z nekim okupatorjevim vojakom in se dogovarjal, da mu ta proda nekaj orožja. Vojak mu je to obljubil, toda zažele je obenem prijaviti svojemu poveljstvu. Vmešala se je italijanska obveščevalna služba in angažirala narednika Ercola Cosmino, da se poveže s Pužem in da na ta način odkrije organizacijo. Vse to se je dogajalo konec marca 1942. Na predlog Vinka Brozine in Karla Puža naj bi bil sestanek v gostilni Habjan v Št. Petru na Krasu, kjer bi se z Ercolijem Cosmino dokončno domenili o prodaji orožja. Poleg naštetih in italijanskega podoficirja je prišel na sestanek tudi Anton Frank iz Kilovč in dva Pivčana: Alojz Smrdelj iz Trnja ter Franc Kavčič iz Nemške vasi (Slo-

venske vasi), ki sta od vsega začetka aktivno sodelovala v Osvobodilni fronti. Skratka, v gostilni Habjan so Italijani, namesto da bi prodali orožje, vse aretirali. V začetku aprila pa so sledile aretacije tudi na sami Reki in na vsem območju od Matulj do Št. Petra na Krasu. (2)

Obtožnica italijanskega vojaškega sodišča št. 66 z dne 3. novembra 1942 med drugim tudi navaja: «... Njih glavni namen je bil, da se utrde in da zadržijo naše velike enote s tem, da te ne bi mogle sodelovati na pomembnih bojnih linijah, pač pa da so se morale zadrževati na okupiranem ozemlju. Posebna veja osvobodilnega boja, posebno v coni med Postojno in Reko, je bilo tako imenovano združenje ali stranka partizanov. Aktivnost tega združenja se je začela na območju Reke, kjer so zbirali orožje, razpečevali časopise in listke, ki so pozdravljali osvobodilno gibanje in komunizem, pozivalo pa se je na dezertstvo, na teroristično aktivnost in na odpor ter napade na naše oborožene sile...»

Proces v Rimu

V procesu, ki je bil dne 3. novembra 1942 v Rimu, je bilo 22 obtožencev, med njimi Franc Kavčič iz Nemške vasi obsojen na 24 let, Alojz Smrdelj iz Trnja na 30 let, Franc Klemenc, ki je prišel že leta 1941 iz Ljubljane in je delal v Košanski dolini, pa je bil oproščen zaradi pomanjkanja dokazov. Sedem obtožencev je bilo iz ilirskobistriškega območja, od katerih je bil dijak Leopold Oblak, ki je stalno vzdrževal zvezo med Ilirsko Bistrico in Reko, prav tako oproščen zaradi pomanjkanja dokazov; prav tako je bil oproščen tudi Anton Gustinčič z Janeževga brda. Obsojeni pa so bili Vinko Brozina, Stojan Surina oba iz Jelšan, ter Anton Frank iz Kilovč. Josip Zidar-Jadran in Anton Dolgan-Branko sta bila obsojena v odsotnosti (3)

Ta proces je kot prvi večji proces na tem območju odjeknil po vsej dolini. Seveda, strah in previdnost sta bila odslej še bolj navzoča. Ker so se pa vsi aretirani iz pivško-ilirskobistriškega območja kljub zverinskemu mučenju odlično obnašali in ničesar ter nikogar izdali, je proces pomenil tudi veliko političnomoralno oporo narodnoosvobodilnemu gibanju.

Bitka na Nanosu in posledice

Še veliko večji odmev je imela bitka na Nanosu 18. aprila 1942, ki vsaj za ljudi na Pivki pomeni odločilno prelomnico v njihovem odnosu do oboroženega upora in njihovem spoznanju, da partizanske enote resnično obstajajo. Verovanje in zaupanje v njihovo vojaško moč se je neverjetno dvignilo.

V Vojaški enciklopediji Jugoslavije piše o bitki na Nanosu na strani 715 tole: »Pivška četa (tu je mišljena

Primorska partizanska skupina Ervina Dolgana op. Ž. K.) je izvršila v marcu in prvi polovici aprila nekoliko manjših akcij; v sredini aprila je imela 56 borcev in se je razdelila v dve četi Pivško in Vipavsko, kateri je na Nanosu 18. aprila 1942 napadlo okrog 700 italijanskih vojakov. Boj se je nadaljeval še naslednji dan, ko se je število italijanskih vojakov povečalo na okrog 1800. Partizani so se prebili proti Čavnu in so imeli 5 mrtvih in 11 ujetih... Med temi petimi mrtvimi in enajstimi ujetimi so bili tudi fantje iz Pivke.

Po bitki na Nanosu so sledile množične aretacije. Zaprli so najbližje sorodnike vseh ujetih in ubitih. Mariji Hreščak na Novi Sušici so požgali del hiše, njo aretirali in odpeljali v zapor. Poleg najbližjih so tokrat aretirali tudi vse sorodnike primorskih emigrantov, ki so živeli v bivši Jugoslaviji. V Rimu pa so napravili bučen proces.

Na podlagi sodbe št. 336 z dne 25. junija 1942 v Rimu, Tribunal speciale per la Difesa della Stato, so bili obsojeni iz Pivke:

1. Franc Vičič iz Neverk, roj. 23. novembra 1909, italijanski vojaški dezertar, bil v Primorski (Ervinovi) skupini – **obsojen na smrt**.

2. Jože Hreščak iz Nove Sušice, roj. 12. februarja 1922, se ni odzval italijanski mobilizaciji, bil v Primorski skupini – **obsojen na smrt**.

3. Franc Srebot iz Hrastja pri Št. Petru na Krasu, italijanski dezertar, bil v Primorski skupini – **obsojen na smrt**.

4. Karel Kaluža iz Nove Sušice, roj. 24. junija. 1911, italijanski dezertar, bil v Primorski skupini – **obsojen na smrt**.

5. Anton Bele iz Slavine, roj. 27. maja. 1913, emigrant in prišel s Špacapanovo skupino, ki je prišla na Primorsko konec marca 1942 – **obsojen na smrt**.

6. Jože Urbančič iz Stare Sušice, roj. 30. marca 1912, civilist, aretiran šele 18. maja 1942 – **obsojen na 30 let ječe**.

7. Anton Beniger iz Nove Sušice, roj. 18. julija 1900, gostilničar civilist – **obsojen na 30 let ječe**.

8. Andrej Suša iz Košane, roj. 4. novembra 1908, civilist, aretiran 10. maja 1942 – **obsojen na 30 let ječe**.

V bitki na Nanosu sta padla iz pivškega območja:

1. Anton Vičič iz Neverk, roj. 31. decembra 1911, emigriral v Jugoslavijo leta 1931, prišel s Špacapanovo skupino, brat obsojenega na smrt;

2. Leopold Papis iz Dolnje Košane, roj. 1910, emigrant, prišel s Špacapanovo skupino.

Kljub množičnim aretacijam se je razpoloženje ljudi dvignilo. Lina Tominc-Počkar – »Jelka iz Koč« nam je takole pripovedovala: »Ljudje so se bali, seveda so se bali, vendar pa so se po tej bitki izvršile določene spremembe. Bili so navdušeni nad tem, da se na Primorskem nekaj dogaja, da se tudi tu tolče naša vojska z Itali-

jani. Za svoje delo in prepričanje so dobili večjo oporo. Po tej bitki so postali drug drug drugega tudi bolj zaupljivi; nič več ni vsak sam zase skrival tistega, kar je vedel, ampak ljudje so se v odnosu drug do drugega bolj sprostili, tudi drug drugega bolj spraševali; prej so se pa tega bali. Z bitko na Nanosu so dobili močno potrdilo, da se je začela partizanska vojska bojevati proti okupatorju tudi na Primorskem, ne samo tam čez, prek stare meje.«

Nasilje se nadaljuje

Eno največjih grozodejstev v tem predelu Primorske v letu 1942 so italijanski fašisti izvršili, ko je Brkinska četa dne 4. junija 1942 napadla vojaško postojanko v Merečah, ki je štela 18 vojakov. Odvezli so jim vse orožje in drug material. Ker se pri akciji niso hoteli vsi vojaški predati, je bil eden zaradi naglice pri akciji in nestrpnosti napadalec ustreljen, drugi pa ranjen. Drugim, ki so takoj predali orožje, se ni nič zgodilo.

Še isti dan so začeli italijanski fašisti izvajati povračilne ukrepe nad ljudstvom. Požgali so vasi Mereče, Podstenjek, Ratečevo brdo, Kilovče in Bitnje. Iz teh vasi so odgnali živino in vse, kar se je dalo odpeljati. Vse moške in mladino pa so zaprli ali internirali. Pod železniško postajo Kilovče so ustrelili 28 talcev, 5 pa so jih obesili na trgu v Ilirski Bistrici. (4)

To območje sicer ni spadalo pod Pivko, ampak v okoliš Ilirske Bistrice. Fašisti so po akciji v Merečah postali povsem hysterični, takšno njihovo obnašanje pa se je v tem času kazalo po vsej Primorski in tudi v Trstu. O tem, kako so se fašisti takrat znašali nad ljudmi, kjerkoli so le mogli, nam je pripovedovala Pavla Krmel: »V Št. Petru na Krasu je bil vsako leto 29. junija semenj in shod, ker je bil sv. Peter patron, in se je vedno trlo ljudi. Dne 29. junija 1942 pa so v diru pripeljali med ljudi kamioni, polni škvadrstov, ki so poskakali z vozil in začeli pretepali ljudi okrog stojnic s pendreki ter vpili, češ zakaj govorijo slovensko. Zaprli niso nikogar, samo pretepali so.«

V zvezi z vsemi temi in še drugimi akcijami širom po Primorski ter v zvezi s pripravami na ofenzivo proti narodnoosvobodilni vojski v Ljubljanski pokrajini so italijanske fašistične oblasti drastično ukrepale.

Vojno ministristvo v Rimu je, zaskrbljeno zaradi položaja v Slovenskem primorju in Istri, 5. junija 1942 oblikovalo v Trstu 23. armijski korpus (AK), ki mu je poverilo nalogo, da se bojuje proti NOV in POJ.

Obmejni pas, v katerem so bile italijanske utrdbe proti bivši Jugoslaviji, so varovale čete GAF (Guardia alla Frontiera) Videmske teritorialne obrambe in čete GAF 23 AK, ki so zaprle mejo, da bi s tem preprečile prehod partizanov iz Ljubljanske pokrajine.

V Postojni je deloval 23. sektor komande GAF Videmske teritorialne obrambe, v Št. Petru na Krasu pa 25. sektor AK s podsektorjem v Knežaku.

Na območju Pivke sta delovali obe diviziji: »Veneto« na zahodnem predelu in »Novara« na sektorju Št. Peter-Il. Bistrica. Divizija »Novara« je imela v svojem sestavu 153 pp (pešadijski polk). Okrog Postojne pa je deloval 255. pp divizije »Veneto«, katerega štab je bil leta 1942 na Razdrtem.

Protiletalsko obrambo so opravljale enote črnih sracij, in sicer tudi na progi Postojna-Trst.

Poleg vsega tega so delovale še karabinjerske in policijske sile, ki so bile upirjene predvsem proti aktivistom, članom OF in proti komunistični partiji. Najprej so delovale samostojno, že leta 1942 so sodelovale tudi v vojaških akcijah, v letu 1943 pa že v vseh vojaških akcijah. V Postojni je bila 4. maja 1942 ustanovljena posebna karabinjerska protipartizanska skupina, sestavljena iz 50 ljudi, pod poveljstvom karabinjerskega oficirja in 5 podoficirjev ter je bila podrejena poveljstvu na Reki.

General Guelli pa je 21. julija 1942 oblikoval še protipartizanske »leteče grupe« – nuclei mobili... Prva letéča grupa je že 6. julija omenjena v Ilirski Bistrici. Posebej sta pa delovali še železniška in gozdna milica.

V začetku julija 1943 je začel v Logatcu z delom Provizorni urad za delo pri utrjevanju stare meje, ki je obnavljal stare utrdbe in gradil nove v Hrušici in na Razdrtem. (5)

Podnevi ptica ni mogla iz vasi

V resnici je bilo na območju nekdanjega pivškega okrožja videti tako, kot da so bile le redke vasi nezasedene od zgoraj naštetih vojaških, karabinjerskih in policijskih sil, in se te so bile od italijanskih postojank oddaljene kilometre ali dva. Tako stanje je bilo od junija 1942 dalje vse do kapitulacije Italije.

»Podnevi ptica ni mogla iz vasi, da je ne bi videl Italijan. Na vsakem vršičku je bila opazovalnica«, je izjavil Anton Keš, takrat mladinski aktivist na Baču.

»Gornja Pivka je bila ena sama postojanka. Bile so vasi, ki so imele po en vojaški blok, druge pa tudi po dva – na začetku in na koncu vasi«, je opisal stanje leta 1942/43 Maks Bilc, v tem razdobju glavni organizator NOB v Zgornjepivški dolini.

Fanika Škrbec-Marusič – Črnugelj, borka Pivške čete, ki je v jeseni leta 1942 prišla z Loškim odredom na območje Pivke in tu delovala do poletja 1943, pa nam je o preprečenosti Pivke z italijanskimi posadkami pripovedovala takole: »Kar se »budilne« vloge tiče, smo imeli več uspeha v vaseh, ki so bile bližje Lozi, kot so: Laže, Gabrče, Sajevče, Rakulk; v vseh teh vaseh smo imeli nekaj ljudi, s katerimi smo

Slovenstvo, jugoslovanstvo in slovanstvo, to je dajalo Primorcem moč in smer upora. Primorsko ljudstvo je dokazalo, da pozna pot in ve za cilj: z lastnimi silami v Združeno Slovenijo kot del demokratične federativne Jugoslavije, usmerjene v človečansko idejo slovanske vzajemnosti. Nič več nas ne more odvrniti od tega!

Partizanski dnevnik

a območju je

vzdrževali stike, toda ne z množico. Edino v vasi Volče je sodelovala vsa vas, v drugih vaseh pa več kot 5 ljudi ni bilo nikoli navzočih na sestankih, ker je bilo nemogoče, kajti povsod je bilo ogromno italijanske vojske. Predvsem je Postojna »zarčila« povsod. Kjerkoli smo se ponoči gibal, smo bili vedno pripravljeni na reflektorje. Ne vem, kje vse so imele razpostavljene reflektorje, ker so nas obsvetile tudi pri Saječah, pri Orehu, pri Slavini. Italijanske patrulje so hodile tudi ponoči, ne samo podnevi. Naše gibanje in opravljanje akcij po tem terenu je bilo zelo težko, prav tako pa tudi postavljanje organizacije. Bil pa je v ljudeh tudi silen strah. Vedeti moramo, da so bili karabinerji po vaseh že dolgo časa, da se je še v vsaki vasi našel kak fašisti, ki je poznal ljudi, spremljal vsako njihovo gibanje, da je takoj opazil, če je nastala sprememba, če se kaj nosi, če se kam odhaja. Ti fašisti so vse to vodili kot dnevnik; bili so pa tu še italijanski učitelji, obenem tudi njihovi agenti, ki so tudi takoj opazili, karkoli se je ne navadnega dogajalo. Zato smo se tudi mi stalno premikali. Naša četa je štela največ okrog dvajset partizanov. Da, dvajset partizanov proti tej utrjeni Pivki, obdani s pravimi trdnjavami, ko je bilo v eni sami postojanki tudi od 100 do 500 vojakov ali pa še več, da ne govorim še o vedno zasedenih bunkerjih okrog Oreha, Rakulka, Saječ in drugod. Poleg tega še ceste in železnice.

Za vsako akcijo, ki smo jo napravili, so se italijanski fašisti strahotno maščevali, in zato ni čudno, če so se ljudje bali akcij v bližini vasi. Bili smo maloštevilni in nismo mogli napraviti kakšnih večjih prodorov in s tem dokazati, da nas je veliko. Italijani so čutili, da nekaj je, bilo je pa tako, kot da držiš zver, ki je potem še bolj razkačena. Zato ni bilo nič čudnega, če so ljudje povsod na Pivki, ne samo pod Nanosom, tudi v Košanski dolini, največkrat govorili, da nam dobro vse dadi, pomagali, samo akcij naj ne delamo v bližini vasi. To je bilo že v jeseni leta 1942, novembra, decembra, še bolj pa po izdajstvu Grilanca-Nedeljke...

Vas Volče – zbirališče prvih partizanov

Ena največjih izdaj v Slovenskem primorju je bila, ko je OVRA vrnila v takratne partizanske čete Cvetka Grilanca-Nedeljke. O Grilancu in Živčevih izdajstvih podrobno piše Tone Ferenc v svoji knjigi »Satan, njegovo delo in smrt.« Citirala bom tisti del, ki se neposredno tiče pivškega območja, predvsem vasi Volče nad Košansko dolino pod Vremščico.

Vas Volče je bila od vseh pivških vasi pred kapitulacijo Italije najbolj partizanska. Ervin Dolgan je popisal svoj prvi vtis iz Volč že iz leta

1941 takole: »... Po kratkem taborjenju smo se pomaknili proti Volčam. Tudi ljudstvo te vasi, že znano po vseh italijanskih katalogih kot »piccola repubblica Jugoslava«, nas je pozdravilo navdušeno z vzkliki slovenski narodni vojski – tako so nas tedaj imenovali... Prebivalstvo te stranske vasi ob našem prihodu ni našlo izraza, kako bi nam povedalo in se izrazilo, da tudi oni pripadajo stvari, za katero smo mi zgrabili za orožje. Stregli so nam z vsem mogočim.« (6)

»Za Volče smo govorili, da je mala Moskva – tu je bilo zbirališče prvih partizanov in vsa vas od najmlajšega do najstarejšega je bila vključena v delo organizacije OF. To je bolj stranska vas, ni bila tako na očeh okupatorju, tam smo se gibal že leta 1942 kar po vasi in ni bilo otroka, ni bilo ženske, da ne bi vedeli za partizane in za »logarje«...«, nam je pripovedoval Josip Zidar – Jadran. Vidko Hlaj pa je pripomnil:

»Ko sem šel konec septembra 1942 z Mirkom Bračičem na Primorsko, bilo nas je takrat približno 16, smo imeli prvo srečanje s primorskim ljudstvom v vasi Volče. Tam smo bili ves dan in proti večeru smo organizirali miting v Volčah. Govoril je Bračič in eden političnih komisarjev. Miting je trajal kakšni dve uri. Povedala sta vse iz političnega in vojaškega področja in tudi o name-nu našega prihoda, češ da bomo okrepili partizanske vrste na Primorskem. Povedali smo tudi, da smo dobro oboroženi, kar je bila še posebna propaganda. Poudarili smo tudi, da za nami prihajajo še druge enote.

Fanika Črnugelj nam je podrobno opisovala pot Loškega odreda konec oktobra 1942 na Primorsko. V mrazu in hudi nevihti so prešli močno zastraženo staro jugoslovansko-italijansko mejo, šli mimo Slavine ter se vsi mokri in še od burje premraženi ustavili v taborišču nad Volčami.

»Prvo, kar nas je očaralo in presenetilo, je bilo to, da nas je čakala množica ljudi. V Loški dolini civilisti niso hodili v naša taborišča, mi smo hodili k njim. Tu nas je pa čakala skoraj vsa vas. Čakali so nas s kruhom, ki ga nismo videli niti jedli že nekaj mesecev, čakale so ovce, ki so jih zaklali. Med nas so se pomešali in smo se pogovarjali in niso mogli verjeti, da nas je toliko partizanov – deklet. Vsega skupaj nas je takrat prišlo okrog 100 borcev. Dekleta iz Volč so bila še posebej prisrčna in so se posebej skrbale za nas partizanke. Bili smo zelo veseli tega sprejema, kaj takega nismo pričakovali. Preden smo odšli na Primorsko, so vsi govorili: povsod so postojanke, hudo je. Vedeli smo, da so ljudje pripravljeni, ampak da bi nas pričakali kar v taborišču z vso potrebno hrano, to je bilo resnično prese-nečenje za nas«.

Tone Ferenc v svojem članku »Velika izdaja pri Trstu in na južnem Primorskem v začetku leta 1943«, ki je vključen v že zgoraj citirano knjigo, nadrobno popisuje vsa Grilancova (Nedeljkova) in Živčeva izdajstva. Citiram dobesedno:

»... Neposredno lahko ugotovimo, da je bil Cvetko Grilanc v dveh partizanskih četah – Brkinski in Kraški ter verjetno tudi v štabni patrulji Kraškega bataljona... Niti Grilanc niti Živec si nikakor nista mogla zapomniti imen vseh ljudi, s katerimi sta se srečala na terenu, ko sta bila »partizana«. Zato sta včasih kar grobo opisala hišo, ki je pomagala partizanom, ali označila vso vas za partizansko. Tako je naprimer Grilanc... izjavil za Volče pri Senožečah: »To je vas, ki je popolnoma podobna Polju. Moški in ženske so vsi uporniki, ne glede na starost in stan. Oni jih podpirajo vsi in v vsem, ko jim nosijo živež v tabor in jih oskrbujejo z materialom in z vsem drugim, kar je potrebno partizanom«.

... Čeprav je generalni inšpektor Gueli pozneje poročal, da sta Grilanc in Živec začela priznavati šele »po dolgih in spretnih zasliševanjih«, so vendarle po Grilancovih izjavah 13. januarja zaprli nekaj oseb v okolici Trsta. Dne 13. januarja je namreč izdal... iz Volč pri Košani (vso vas)... iz Stare Sušice na Pivki (mnogo prebivalcev)... Nato je izdal kurirsko postajo, na pol poti med Senožečami in Volčami v velikem bukovem gozdu, ki jo je vodil... Tarzan (Anton Korenčič – op. Ž. K.). Povedal je tudi, da je neka partizanska enota prinesla iz okolice Postojne 85 parov vojaških čevljev, ki jih je iz vojaškega skladišča prodal neki italijanski častnik...

Dne 16. januarja so prvič zaslišali Živca. Ta je pripovedoval... o Volčah, kjer je bila okrog 20 dni partizanska četa pod vodstvom Antona Haceta.

... Na temelju Grilancovih in Živčevih izjav pri zaslišanju 16., 17. in 21. januarja je generalni inšpektorat javne varnosti 22. januarja policijsko akcijo usmeril v Volče. Tam so prijeli devet oseb. (To so bili: Antonija Bobek, Franc Čeppek, Kristina Čeppek, Amalija Spetič, Valerija Cucek, Amalija Blažič, Ivan Gustinčič, Ljudmila Lagoj in Kristina Mautinger).

Kako je bilo tisti dan v Volčah, zvezo iz povojne izjave Kristine Čeppek: »Konec leta 1942 je bil v partizanskem taborišču nad vasjo praznik – zaprisega. Na slavo smo šli vsi vaščani in tudi iz drugih vasi je prišlo mnogo zaupnikov. Med zaprisegenci sta bila tudi Nedeljko iz Saleža in Sergij iz Trebč. Kmalu potem sta dezertirala in pričela izdajati po Krasu, Vipavski dolini in drugje.

Januarja 1943 smo začeli sumiti, da nekaj ni v redu. Sestro Olgo in tudi drugi sodelavci smo se začeli pripravljati, da gremo v partizane... Ponoči so nam partizani poslali poročilo, naj se umaknemo, ker sta dva zbežala in izdajata. Sporočiti bi nam bil moral neki Rudi iz Vrem. Ta pa je namesto, da bi nam javil, šel spat... V zgodnjih jutranjih urah je vas že bila obkoljena. Bilo je 22. januarja 1943.

Vas je bila polna vojaštva, fašistov, celo kvestura iz Trsta. Več kot tisoč mož, tako da se ni bilo mogoče skri-

ti. Spočetka se nismo niti prestrašili, ker je bilo v vasi že več preiskav... Najprej so nas segnali vse sredi vasi. Tam sta bila s šefom kvesture Mianom (Dr. Domenico Miano ni bil »šef kvesture«, temveč podkomisar javne varnosti v generalnem inšpektoratu javne varnosti za Julijsko krajino v Trstu in glavni zasliševalec Grilanca in Živca. – Op. T. F.) oba dezerterja Nedeljko in Sergij v obleki kvesturinov. Čim je komandant na koga pokazal, sta onadva ali pokimala ali odkimala... Najprej so nas odpeljali v vojašnico v Neverke, nato v Trst k Jezuitom«.

Zaslišanje na kvesturi, zapor, požig vasi

Po približno enem mesecu so nas odpeljali na zaslišanje na kvesturo. Prvega so zaslišali Franca Čepka. Mučili so ga, toda ni izdal. Isto se je zgodilo z Ivanom Gustinčičem, ki je bil tudi mučen in ni nič izdal. Nato so poklicali mene... Zasliševali so me dolgo, seveda med pretepanjem. Ves čas sta bila zraven tudi Nedeljko in Sergij, ki sta že prej vse povedala o meni. Ko sem vse tajila, sta mi pa rekla, ali se ne spominim tega ali onega dogodka... Vse sem tajila in pretepanje in mučenje se je nadaljevalo. Vozili so me iz ene sobe v drugo, povsod zasliševanje, pretepanje, mučenje, sramotenje, na način, ki me še danes bolj boli kot pa udarci. Nazadnje so me pripeljali do Miana, ki me je tudi zasliševal. To je trajalo od zjutraj do pozne noči, ko so me vključeno odpeljali spet v zapor. Za menoj so klicali ostala dekleta, katera so pa manj pretepali, čeravno sem se zelo bala, ker sta bili dve, to je Ljudmila Lagoj in Valerija Cucek, še mladoletni. Jaz sem pa bila taka, da se me tri dni nihče ni smel niti dotakniti. Zališevali nas potem niso več in 4. aprila so nas odpeljali v zapor v Belluno, tam naj bi čakali do obsodbe, ki naj bi jo izreklo vrhovno sodišče v Rimu«.

Kristina Čeppek v svoji pismeni izjavi še nadaljuje: »Ko so nas odpeljali v zapor, je glavno delo v vasi prevzela sestra Olga. Skrbela je za vse. Konec meseca marca so spet prišli fašisti v vas. Odpeljali so skoraj vse vaščane (med drugimi tudi njeno mamo in sestro Olgo, ki so jo strahotno mučili – op. Ž. K.), nato pa vas popolnoma zažgali...«

V pričujočem prispevku sem omenila samo štiri primere zelo drastičnega ukrepanja italijanskih fašističnih oblasti v letih 1942 in 1943, niso pa ti edini iz tega obdobja, žal, ostalih še nismo raziskali.

OPOMBE

- ¹ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 2, dok. št. 132
- ² Radule Butorović: Sušak i Rijeka u NOB, Rijeka 1975
- ³ Overovljen prepis obtožnice z dne 3. novembra 1942 in sodbe z dne 28. novembra 1942 – last Alojza Smrdelja.
- ⁴ Josip Zidar – Jadran: Spomin-sko gradivo.
- ⁵ Ivo Jovančič: Italijanske sile v borbi proti NOV in POS v Slovenskem primorju, Vojnoistorijski glasnik 1954/3
- ⁶ Iz poročila Ervina Dolgana o partizanskem gibanju na Primorskem v l. 1941–1942, napisano 14. aprila 1945. Arhiv IZDG f 633/1
- ⁷ Tone Ferenc: Satan, njegovo delo in smrt, str. 256–279. Založba Borec, Ljubljana 1979
- ⁸ Kristina Čeppek: Pismena izjava, februar 1958.

Sedemdeset let Hvaletove mame

Marija Hvala, medvojna aktivistka in obveščevalka na Tolminskem, bolj poznana kot Hvaletova mama, je 5. avgusta praznovala 70. rojstni dan. Rojena v zaselku Ponikve na Šentviški planoti se je že v rani mladosti srečala z revščino in kot kraški kamen trdim življenjem.

Na krpi zemlje, zajezeni v hribu s kamenjem, dovolj veliki, da je preživela dve kravici, ni pa mogla šestčlanske družine, je sanjala, da bi postala šivilja. Pa ni bilo mogoče. Odšla je za deklo na kmetijo. Ko ji je bilo osem let, so prišli na ta kos slovenske zemlje Italijani.

V vasi Lisca, kjer je služila, je spoznala Jerneja. Kmalu sta postala mož in žena. Rodila mu je štiri otroke – Stan-ka, Marico, Franca in Justina, po vojni sta prišla na svet še Ivan in Danilo.

Njihova domačija je bila vseskozi pravi partizanski dom. Prvi partizani so prišli k hiši 1942. leta in od takrat ni bilo dneva, da na vrata ne

so bili »zakleti ljudje«, tako je povedala, živilskih kart ni so imeli, bilo pa je mleko in maslo. To pa je bilo tudi nekaj.

Z domačijo pa Marija tudi tukaj ni imela sreče. V novembru 1943. leta je bila v njihovem domu komanda mesta Tolmin. Marija je za partizane spekla tri peke kruha in odšla s pošto v Tolmin. Medtem pa se je zaradi vročine vžgal dimnik in hiša je pogorela do tal. Družina je drugič ostala brez strehe.

Nesreča je ni strla. Po vojni so obnovili najprej hlev in nekaj časa živeli v njem. Marija je kot prekaljena aktivistka postala tajnica AFŽ. Ponudila se ji je priložnost, da bi odšla z družino v Banat. Daleč se ji je zdelo. Zvedela je, da bo nekje pri Ptuj na Štajerskem ustanovljena kmetijska zadruga in da potrebujejo delavce. Sama je odšla 1947. leta na Osojnik pri Ptuj in se zaposlila v drugi. Leto kasneje je prišel za njo tudi Jernej z otroki.

bi potrkala partizanska roka. Marija je postala partizanska obveščevalka. Prenašala je pošto, obvestila, sanitetni material in skrbela za hrano, ki jo je po strmih poteh prenašala v košu, pretežkem za njena ramena.

Na njihovi domačiji v Lisci so se zdravili ranjeni partizani. Italijanski fašisti je niso odkrili. Zvedeli pa so zanj domobranci in hišo požgali. Nekaj časa je vsa družina živela v hlevu. Marijine trdne volje, da pomaga partizanom, to ni strlo. Še bolj uporno in pogosteje je prenašala pošto, še bolj radodarno je ponudila zadnji lonček mleka lačnemu in žejnemu kurirju. Blizu njene požgane domačije je delovala kurirska postaja P-23, nekakšna osrednja kurirska postaja na Primorskem.

Z Jernejem sta kasneje kupila s prihranki hišico in nekaj zemlje v Selah nad Podmelcem. Tudi tu zemlja ni bila preveč radodarna. Ker

Sedaj živi Marija z Jernejem v majhni hišici pri Ptuj. Upokojena je in ima že osem vnučkov in enega pravnuka. Čestokrat jo obiščejo trije bratje, ki so bili vsi pri partizanih. Brat Jože je upokojeni podpolkovnik, Ivan še vedno aktivni polkovnik, Ludvik pa je bil borec 3. prekomorske brigade in udeleženec znane bitke za Knin. Sin Ivan, ki je doma, je pravi sin partizanske mame. Zaposlen v Kmetijskem kombinatu Ptuj je sekretar OO ZK in strojni delovodja.

Življenja na Primorskem se Marija spominja z grenko-bo, a tudi s ponosom. Kraje, kjer je preživela najtrše dni svojega življenja, še vedno rada obišče. Pred dvema letoma je bila na Selah in na Štajersko je prinesla pravi tolminski sir za otroke in vnučke.

Hvaletovi mami želimo še mnogo let zdravja in mirnega življenja.

Z. Gjurin

OB 40-LETNICI VSTAJE PRIMORSKEGA LJUDSTVA

Primorsko ljudstvo ve, da je njegova rešitev le v boju z okupatorjem pod vodstvom OF in je pripravljeno na žrtve. Ni ga med nami, ki se ne bi zavedal, da je danes rešitev le v naših rokah. Naša enotna volja po svobodi, naša hrabra narodna vojska in zavest usodne povezanosti vseh Slovencev in vseh jugoslovanskih narodov so zagotovilo, da bodo izpolnjene naše upravičene zahteve.

Odposlanci primorskega ljudstva

Kurirska zveza med postajama P-4 in P-5 na Primorskem

Le skozi razpoke sovražnikovih položajev je vodila kurirska pot

Narava se je začela prebujati. Kurirjem, ki so v zasilnem bivaku prezimili mrzle dni in noči med zimo 1944/45, je obetajoča pomlad dajala nove moči in zaupanje, hkrati pa jih opozarjala tudi na nove nevarnosti.

Pod pritiskom enot jugoslovanske armade od jugovzhoda so se Nemci tedaj že začeli množično umikati proti zahodu. Z njimi so bežali tudi domači izdajalci. Umikajoči se sovražnik je v prvem navalu postavil številne nove postojanke in z bojnim razporedom svojih enot poskušal onemogočiti akcije brigad 9. korpusa NOV, da bi si na ta način zagotovil možnost umika proti zahodu. V takih razmerah so bile ohromljene in skoraj onemogočene tudi kurirske zveze na Primorskem, katerih brezhrebno delovanje je bilo prav v tem trenutku življenjskega pomena. Številne kurirje so na kurirskih poteh pokosili rafali sovražnikovih strojnic ali pa so jih polovile zasede in jih po zverinskem mučenju pobile.

Zaradi neprestanih sovražnikovih napadov na Predmejo in druge predele Trnovske planote je bila tedaj prekinjena kurirska zveza med relejnima postajama P-4 in P-5. Tako je prišlo na relejni kurirski postaji P-4 do zastojanja poštnih pošilk, med katerimi so bile tudi pošiljke z oznakami XR in RR, ki bi jih morali kurirji nemudoma dostaviti na naslove. Komandir je zato moral vzpostaviti direktno kurirsko zvezo s štabom 2. sektorja, ki je tedaj imel svoj sedež nekje v Zgornji Trebuši. Določil je patruljo dveh kurirjev, katerima je dal nalogo, naj se nemudoma prebijeta do štaba in preneseta vso pošto, ki nosi oznake XR in RR.

Kurirja Andrej in Toni sta prevzela težko in tvegano nalogo. Oba sta dobro poznala teren in poti, po katerih naj bi se prebila do cilja. Ko je komandir izročal kurirjema svezhen zelo nujne in zaupne pošte, si niso mogli predstavljati težav in ovir, skozi katere se boste prebijala na dolgi poti. Slušeč nevarnost so le molče razmišljali o izteku poslanstva, ki ga je bilo treba opraviti. Pred odhodom jima je komandir krepko stisnil roko in ji-

ma zaželel uspešno izvršitev naloge ter srečno vrnitev v enoto.

Na začetku poti je kurirja prijetno presenetila novica, ko jima je domačin iz Podkrajja povedal, da je četniška skupina, ki se je v vasi zadrževala nekaj dni, v jutranjih urah odšla proti Ajdovščini.

Toda že pod robom Korenove domačije so ju obsuli rafali četniške strojnice in posamezni streli iz pušk. Umaknila sta se iz dosega sovražnikovega orožja in nadaljevala pot proti Vodiciam, koder sta lahko obšla sovražnikove položaje. Brez težav sta se potem približala cesti med Colom in Črnim vrhom ter se ustavila na vzpetini, da bi ugotovila, kje bosta lahko varno prečkala cesto. Prav kmalu ju je opazila sovražnikova zaseda ob cesti in začela streljati. Umaknila sta se v goščavo, nato pa poskusila preiti cesti nekoliko bližje Črnemu vrhu. Tedaj sta odkrila sovražno skupino ob cesti, in zopet sta se morala umakniti v goščavo. Odšla sta še nekoliko proti vzhodu in se pritajila v zavetju ter opazovala okolico in cesto. Previdno sta se približala cesti, jo v primerni medsebojni razdalji prečkala in že nekoliko smejeje ubrala korak. Tedaj pa je nenadoma zaropotalo proti njima in izstrelki so jima zlovesče zacvilili nad glavama ali pa se zajedali v zemljo okrog njiju. V trenutku sta se pognala v kritje za skalovje. Toda pohiteti sta morala naprej proti Mali gori, da jima sovražnik ne bi presekala poti v globino. Ko sta se umikala globlje v zavetje mladega gozdnega drevja, sta se že toliko oddaljila, da sta za seboj slišala le še posamezne strele in ihtave kletvice zasledovalcev.

Medtem ko sta nadaljevala pot pod robom Križne gore v smeri Male gore in v dolino Bele, se je že popolnoma stemnilo. Le s težavo sta se še znašla v skoraj nevidnem labirintu gozdnih poti.

Sredi noči sta prišla v korito soteske Bele.

Sprva nista opazila nobene nevarnosti. Šele ko sta dobrih dvajset metrov pred seboj opazila vojaško kolono, ki se je prevdno premikala po stezi prek pobočja, sta skrbne-

je odprla oči in natančneje prisluhnili. Po glasovih vojaštva sta kmalu ugotovila, da so Nemci. Zato sta se pritajila med gostim smrekovim podmladkom ter čakala, da bi se kolona oddaljila. Več ur sta mirovala v zavetju, medtem pa so posamezne sovražnikove skupine prehajale po pobočju le kakšnih pet metrov od njiju. Vso nevarnost sta spoznala šele tedaj, ko sta začutila sovražnika z leve in desne, končno pa še na grebenu nad seboj, odkoder sta malo prej prišla.

V tistem trenutku se nista smela premakniti, ker bi se izdala. Že proti jutru pa sta le začutila olajšanje, ko so se oddaljile poslednje sovražne skupine.

V smeri Čekovnika, kamor ju je vodila pot, tudi nista več opazila sovražnih enot. Zato sta lahko še pred dnem prešla Belo in se podala navzgor po pobočju proti cilju.

Na obrobju Čekovnika je kurirja zaustavila zaseda neke partizanske enote. Ko sta kurirja povedala, da sta v soteski naletela na večje sovražne premike, so jima borci povedali, da so tudi oni obveščeni o večjih sovražnih enotah, ki v bojnem razporedu prodirajo od Idrije proti Trnovskemu gozdu, da bi se prebili v zaledje 9. korpusa NOV. Povedali so tudi, da so prejšnji dan pognali v dolino glavnino sovražne kolone, ki je poskušala prodreti na planoto. Obenem pa je posameznim sovražnim oddelkom uspel preboj v njihovo zaledje, kjer so se potem spopadli z drugimi enotami NOV.

Kurirjema so odsvetovali, da bi se podala naprej, dokler se ne ugotovi natančnejših podatkov o sovražniku. Kljub opozorilom sta se nemudoma podala na pot in že sredi popoldneva prispela do cilja, kjer sta na poveljstvu 2. sektorja relejnih kurirskih postaj izročila poštno pošiljke. Po dolgi prehojeni poti sta se kurirjema neizmerno prilegla okrepcilo in počitek v štabu. Za trenutek sta pozabila na nevarnosti, ki ju čakajo ob vračanju. Po mirno prespani noči sta že v zgodnjem jutru stopila pred komandanta štaba, pripravljena na prevzem novih nalog.

Nekoliko sveže in jasno spomladansko jutro je

obetavno vzpodbujalo kurirja na začetku poti. Toda na obrobju strmega pobočja, ki se spušča globoko v dolino Kanomlje, ju je presenetilo brenčanje štoroklj. Takoj za prvim letalom je priletelo še drugo in obkrožili sta del roba Vojskarske planote v smeri Čekovnika. Trenutek potem so ozračje prekleale eksplozije bomb in bobneči rafali letalskih strojnic. Iz letal so najprej obstreljevali položaje neke partizanske enote, potem pa zakrožili nad širšim območjem pokrajine in neusmiljeno obstreljevali vse, kar se je gibalo. Prestrašeni domačini so v diru zapuščali delo na polju ter se zatekali v zavetje pred obstreljevanjem.

Potem ko sta letali odvrgli smrtonosni tovor, sta zopet zakrožili v zraku in odleteli proti zahodu. Kurirja sta nadaljevala pot ob robu planote. Kmalu sta se znašla med položaji dveh nasprotnih vojska prav v trenutku, ko se je med njima vnelo srdito obstreljevanje. Neke italijanska brigada iz sestava 9. korpusa NOV je namreč ravno tedaj napadla čelo nemške kolone, ki je prodirala iz Idrije proti Vojskarski planoti.

V križnem ognju z obeh strani sta se kurirja za trenutek zmedla. V kritju sta počakala konec boja in nadaljevala pot v prejšnji smeri, da bi se za hrbtom sovražnika prebila v Čekovnik, nato pa v sotesko Bele. Ob stezi sta naletela na ranjenca, ki je bil večkrat prestreljen in nezvesten. Poskušala sta najti domačine, pa sta po naključju naletela na terenca, ki sta se skrivala pred Nemci. Ta dva sta potem prevzela nadaljnjo skrb za ranjenca in ga odneslo v bolnico Pavla, ki je bila v bližini.

Že ob prihodu v podnožje pobočja nad Belo sta kurirja ugotovila, da nasprotno pobočje preiskujejo sovražne skupine. Po krajšem premišljanju sta se usmerila proti zahodu, naravnost v smeri Idrije. Druge izbire nista imela. Upala sta, da je večina vojakov iz postojanke v hajkah.

Brez presenečenja sta prišla v neposredno bližino postojanke. Spustila sta se po pobočju v korito rečne struge, nato pa nedaleč od bunkerja, ki je varoval postojanko v predmestju, prečkala reko in cesto. Preden se je

zdanilo, sta se že vzpela visoko na strmo pobočje, ki na gornjem predelu prehaja v planoto Zadlog in Koševnik. Ko je ostalo nevarno območje za njima, se jima je notranja napetost nekoliko polegla in začutila sta neznošno utrujenost. Drug drugega sta vzpodbujala, da bi se kar najhitreje prebila na planoto. Le še s težavo sta dosegla vzpetino na planoti, odkoder sta videla precejšen del ceste, ki bi jo morala prečkati. Tam sta se prikrila v goščavo in opazovala teren pred seboj in cesto. Videla sta večje in manjše sovražne kolone, ki so se premikale po cesti od Črnega vrha v smeri Trnovskega gozda. Od tod so nenehno odmevale eksplozije topovskih granat. Iz kolon, ki so se gibale po cesti, so se ločevale manjše skupine in odhajale po stranskih poteh. Kurirja sta sklepala, da postavljajo skrite zasede zaradi lova na manjše skupine partizanov in zaradi zavarovanja ceste. Spoznala sta, da se bosta morala prebiti čez cesto drugje. Obšla sta Črni vrh in se nedaleč od ceste med Črnim vrhom in Godovičem ustavila na kucilu, odkoder sta opazovala in ugotavljala, kje bosta lahko prešla čez cesto. Tudi tu sta naletela na sovražno kolono. Počakala sta, da se je skupina oddaljila za ovinkom in se takoj pognala čez cesto ter naprej po ravnini v podnožje Javornika, kjer sta bila zunaj nevarnega območja. V temi sta hodila po Javorniku, na smrt utrujena in lačna.

Ponoči sta brez ovir in presenečenja prešla zahodno pobočje Javornika in Vodice ter se malo pred jutrom znašla nad Podkrajem. Tu sta se počutila kot doma in prepustila sta se varljivemu občutku varnosti. Preden sta šla proti kurirskemu taboru na pobočje Nanosa, sta se spustila po stezi proti vasi Podkraj. Pri domačinu sredi vasi sta nameravala poizvedeti o morebitnem gibanju sovražnika na tem območju, kar bi posebno koristilo kurirskim patruljam, ki bi v jutranjih urah odšle na posamezne kurirske poti. Razen tega ju bo dobrodušni domačin povprašal, če sta lačna in žejna, sta na tiho pomislila.

Toni je odšel za hišo in se ustavil pred oknom izbe, ki je bilo le nekoliko priprto. Pri priči mu je v

nos udaril nenavaden vonj, ki je prihajal skozi priprto okno iz izbe. Prisluškoval in opazoval je, pa vendar ni mogel ugotoviti nobenih posebnosti. Zdela se mu je, da je vse tiho in mirno. Zato je nekoliko odrinil priprto okensko krilo in z žepno svetilko osvetlil notranjost izbe. Začuden je obstal, ko je opazil vojake po tleh in klopeh. Mogoče pa je na pohodu katera izmed brigad in si je ta kraj izbrala za nočitev in počitek, je pomislil. Lahko pa so Nemci ali četniki, se mu je v mislih bliskovito prepletalo. Hotel je oditi do tovariša, ki je stal na vogalu gospodarskega poslopja, a je zopet okleval. Bal se je, da bi se jima kurirji in domačini posmehovali, če bi odšla iz vasi v negotovosti.

Stopil je pred okno in ponovno osvetlil notranjost. Nekdo, ki je ležal na tleh, si je z roko zasenčil oči, nakar se je obrnil, potegnil zguljeno odejo na obraz in zoper obmiroval. Drugi, ki je ležal blizu njega, je dvignil glavo, se obrnil proti oknu in glasno zarenčal: »Šta očeš?« To je bilo dovolj. Toni je stopil k tovarišu in odločila sta se za umik.

V sobi je zavreščalo. Sprva je zaropotal rafal skozi okno, takoj po tem pa so se usuli četniki iz hiše. Najprej sta se pognala po stezi navzgor, odkoder sta prišla in že je zaregljala strojnica iz bunkerja na zgornjem delu vasi. Preusmerila sta se proti Nanosu, v diru preskočila cesto in se med hišami zapodila v dolino. Tam sta prečkala ostanek snežne zaplate in že jih je opazil strelec iz bunkerja na zahodnem delu vasi. Za njima se je usula toča izstrelkov, kot bi strelci iz bunkerjev in hišnih oken tekmovali, kdo bo porabil več streliva. Streljanje se je poleglo šele, ko sta bila že globoko v gozdu in varna pred izstrelki. In občutek sta imela, da tedaj že streljajo kar tjavdan, da bi opravičili preplah, ki sta ga kurirja sprožila s svojo navzočnostjo v vasi.

Utrujena in izčrpana sta prišla v tabor, ko se je že zdanilo. Tam so bili kurirji že pripravljene za odhod na kurirske javke. Med kurirji je veselo vzvalovalo in pretrgalo negotovost, ki je visela v zraku tri dni in noči.

Anton Erjavec

OB 40-LETNICI VSTAJE PRIMORSKEGA LJUDSTVA

Vedeli smo! Vedeli smo, da smo v tistih dneh leta 1941, ko se je zdelo, da nič ne more zadržati roparskega pohoda motoriziranih banditov. Vedeli smo takrat, ko smo vsej sili fašizma navkljub dvignili upor, vedeli smo takrat Primorci, da bomo združeni.

Partizanski dnevnik

Odkrili so spomenik prekomorcem

Minulo nedeljo so na Planinici pri Mostarju odkrili spomenik 134 borcem Tretje prekomorske udarne brigade iz Slovenskega primorja in Istre, ki so padli v začetku leta 1945 v bojih za osvoboditev tega mesta. Na slovesnosti se je poleg domačinov zbralo tudi 150 borcev te brigade iz Slovenije. Udeležence sta pozdravila narodni heroj in komisar Tretje prekomorske udarne brigade Stane Bobnar in Slavko Valendar iz Mostarja.

Ta prispevek je napisal Jože Berginc, komandir spremljevalne čete 3. prekomorske udarne brigade. Pred vojno je diplomiral na univerzi v Padovi in je bil nato profesor na obrtni šoli v Ajdovščini in v Vipavi. V narodnoosvobodilno gibanje je bil vključen od vsega začetka. Po prihodu na Vis je bil imenovan za komandirja spremljevalne čete iste brigade. Jože Berginc je veljal za enega najboljših poznavalcev minometov vseh kalibrov. Po vojni je ostal v JLA, kjer je dosegel čin artilerijskega polkovnika. Umrli je leta 1970 v Beogradu.

★

V bojih za osvoboditev Knina, novembra in decembra 1944, se je 3. prekomorska udarna brigada prav dobro izkazala. V večdnevni bojih so njeni borci častno zdržali tekmo z dalmatinskimi brigadami, kdo bo zadal sovražniku več udarcev. Največji uspeh brigade pa je bila osvoboditev dobro utrjenega sovražnega

položaja na griču Bulajša, ki je predstavljal ključno točko sovražne obrambe okoli Knina. Toda uspeh je zahteval od brigade žrtve. Zaradi teh je po bitki za Knin dobila nekaj časa za počitek ob dalmatinski obali, da bi si tam zacelila rane in se pripravila za nove naloge.

Brigada je prezimovala v raztresenih vaseh med Splitom in Trogirom. V nadomestilo za izgube je dobila precej borcev iz Dalmacije. Konec januarja 1945 pa je dobila povelje za pohod proti Mostarju. Ta pohod prek hribov je trajal nekaj dni, dokler ni brigada dospela do Širokega Brega (zdaj Lištica), kjer se je zbirala vsa 26. dalmatinska udarna divizija, kateri je tudi pripadala 3. prekomorska udarna brigada.

Široki Breg je bil najbolj utrjena postojanka v zunanji obrambi Mostarja. Hkrati je zapiral pot do Mostarja, zato je moral biti prvi na vrsti ob ofenzivi naše armade. Nemci in ustaši so se divje upirali, toda kljub temu je Široki Breg padel v dveh dneh. Boja so se udeležili tudi deli 3. prekomorske udarne brigade.

Po zavzetju Širokega Brega so se začele priprave za napad na Mostar. Glavno vlogo pri tem je dobila 26. divizija z nalogom napasti in razbiti sovražnikovo obrambo vzdolž ceste Široki Breg–Mostar in potem skupno z drugimi enotami zavzeti Mostar. Posebej pa, hkrati z nalogom divizije, je morala 3. prekomorska brigada napasti sovražnika v smeri Goranci–Mostar. To je bila težka in odgo-

vorna naloga, ker je morala najprej zavarovati levi bok divizije in nato navezati nase čim več sovražnih sil. S tem pa tudi olajšati prodiranje naših enot, ki so napadale severno in južno od Mostarskega blata. Z odločnim zamahom pa bi morala še obkoliti Mostar od severa in tako onemogočiti sovražniku umik proti Sarajevu.

Da bi opravila to nalogo, se je brigada napotila od Širokega Brega po skoraj nepreloženih grapah proti severovzhodu. Neprenehoma so jo vzne mirjale manjše sovražne skupine. Šele tretji dan so se njene izvidnice srečale z Nemci v vasi Goranci. Prvi bataljon, ki je bil v brigadni predhodnici, je po kratkem boju zavzel Ljuti Vrh. Toda pod Crnim Vrhom so njegovo prodiranje ustavili in tam je tudi pričakal ostale bataljone. Napad na Crni Vrh se je začel 13. februarja 1945 okrog osmih zjutraj. Jurišu bataljonov, ki so se že ponoči približali sovražnim postojankam, je pomagal napad dvanajstih minometalcev spremljevalne čete brigade. Nemci so bili presenečeni in so imeli veliko žrtev, zato se niso bili sposobni trdovratno upirati. Po polurnem boju je bil vrh zavzet. Toda sovražniku je uspelo uiti. Posrečilo se mu je umakniti iz obročja proti Planinici.

Ta uspeh, ki ni zahteval od naše enote posebnih žrtev, je vlil brigadi nov pogum, zato so brez počitka udarili za umikajočimi se Nemci. Visok snežni pa je onemogočil prodiranje v strelski vrsti,

zato so se Nemci lahko umaknili in spet uspeli organizirati na Planinici odpor. Brigada je takoj, ko je dospela do tja, jurišala, toda njen napad so sovražniki odbili. Počakati je bilo treba, da pridejo na pomoč minometi, ki so zaostali v visokem snegu. Kmalu so dohiteli brigado in takoj zasuli nemške okope s točo min. Takega obstreljevanja Nemci niso mogli zdržati, zato so po ponovnem silovitem jurišu začeli bežati z upanjem, da bodo zadržali prodiranje brigade na koti 684. Tam so imeli zadnjo, najbolj utrjeno postojanko pred Mostarjem na težko dostopni, krševiti višini.

Vendar so se v svojih računih zmotili. Takrat naši borci niso dovolili, da bi jim sovražnik ubežal in da bi izgubili z njim stik. Gonili so ga po visokem snegu in takoj napadli, preden je uspel organizirati odpor. Premagani Nemci so se spustili v beg proti Mostarju, naši pa spet za njimi. Samo minometi so zaostajali. Zato je načelnik brigade Baučič ukazal, naj se vrne v Gorance ter se prihodnji dan priključi brigadi že v Mostarju.

Jaz sem bil takrat komandir spremljevalne čete brigade in sem po tem sklepal, da je boj za Mostar že pri koncu. Tako je verjetno mislil tudi načelnik štaba skupaj z vsemi borci, ki so se spuščali proti mestu. Tedaj pa se je zgodilo nekaj nepričakovane. Nemci so napadli iz mesta in udarili v hrbet našim bataljonom, ki so že napadali rudnik premoga v predmestju.

Sovražniku je pač uspelo zadržati vdor v mesto našim četam, ki so prodirale po cestah iz Širokega Brega in Metkovića. Toda presenečenje, nastalo z vdorom 3. prekomorske udarne brigade v mesto, je ogrozilo umik Nemcem in ustašem proti Sarajevu, zato so naperili vse sile proti naši brigadi. Kot smo kasneje zvedeli, je neka nemška enota dobila ukaz, naj za vsako ceno spet zasede koto 684 in jo zadrži, dokler se glavna ne umakne iz mesta. Sovražnikov nepričakovani napad je pa le uspel in naši bataljoni so se morali umakniti do Planinice. Poskus brigade, da bi ponoči ponovno osvojila koto 684, se ni posrečil. Ob zori smo ponovno napadli. Fantje so junaško in neustrašno jurišali in zavzeli nekaj utrdb, toda sovražniku je uspelo zadržati sam vrh. Veliko mrtvih je bilo na obeh straneh.

Medtem ko so bataljoni jurišali, se je spremljevalna četa vzpenjala v reber in hitela svojim na pomoč. Hitel sem s kurirjem, da bi dobil zvezo z brigadnim štabom. Naletel sem na brigadnega komisarja Staneta Bobnarja. S kratkimi besedami me je seznanil s položajem na bojišču in dal ukaze za našo četo. Nisem izgubljal časa. Hitro sem izbral položaj za minomete in kraj za opazovalnico. Čez nekaj minut sem od namestnika komandirja čete dobil obvestilo, da je četa pripravljena za boj. Po mojem povelju za oženj se je okrog sovražnikovih postojank dvignilo dvanajst oblakov prahu in dima. Ocenil

sem napake in popravil elemente za vsak minomet posebej, nato pa spet ukazal oženj. Iz dvanajstih minometov je zletelo šestdeset min druga za drugo. Na vrhu, ki ga je držal sovražnik, je izbruhnil ognjen vulkan. Naši zadetki so bili dobri, kakor sem lahko opazil z opazovalnice. Nemci so skakali iz okopov in iskali rešitev v begu, toda prepozno. Takoj je sledilo moje drugo povelje. Zdaj je padlo na sovražnikove položaje 120 min. S tem je četa opravila svoje delo. Bataljoni so se dvignili na juriš in dokončali boj.

Uro kasneje je brigada spet stala pred vrati Mostarja. Medtem so druge enote 8. udarnega korpusa zlomile zadnji nemški in ustaški upor na drugih odsekih in tudi od tam vdrle v mesto. Po kratkih uličnih spopadih je bilo mesto osvobojeno.

Nemška 369. divizija, imenovana »Vražja divizija«, v kateri so služili ustaški prostovoljci pod nemškim poveljstvom, ki je tri leta pobijala in ropala po naši državi, je doživela v Mostarju svoj poraz.

Naša 3. prekomorska udarna brigada pa je dobila za svoje junaštvo pohvalo komandanta divizije. Še bolj bogata z vojnimi izkušnjami je odšel še bolj uspešno napadala sovražnika in skupaj z dalmatinskimi brigadami požela še mnogo priznanj na pohodu do Trsta. Takrat so njeni borci doživeli veliko zadoščenje, ko so se udeležili bojev za osvoboditev svoje Primorske in Istre.

Tesno sodelovanje z mladimi

Člani osnovne organizacije ZZB NOV Bač iz krajevne skupnosti Knežak uspešno sodelujejo z vsemi organizacijami na področju občine, najtesneje pa z mladimi iz svojega kraja. Zato smo tudi obiskali dolgoletnega predsednika osnovne organizacije ZZB NOV Bač Avgušтина Šajna in se z njim pogovarjali o delu borčevske organizacije in njenih prihodnjih nalogah.

Tovariš Šajn, predstavite nam na kratko vašo organizacijo.

Takoj po vojni je štela več kot sedemdeset članov, danes pa nas je le še 54 in še to so v glavnem starejši ljudje, ki so v pokolu ali pa tik pred njim. Svoje delegate imamo v vseh organih krajevne skupnosti in občine, tako da smo aktivno vključeni v vsa dogajanja v našem kraju.

Kakšno je vaše sodelovanje z mladino?

V naši vasi »kot celotni krajevni skupnosti Knežak« je veliko mladih, ki

so včlanjeni v več OO ZSMS. Z mladino v Baču smo od nekdaj dobro sodelovali, zato tudi ni bilo nobenih problemov pri uresničevanju katerekoli naloge. Vsak dan smo skupaj in se lahko dogovarjamo za akcije neglede na to, kdo je organizator. Odstopili smo jim tudi Dom kulture, ki ga mladina uporablja za razna predavanja in kulturne ter športne prireditve. Člani borčevske organizacije pa so aktivno vključeni v vzgojo mladih, predvsem šolske mladine. Večkrat

Predsednik osnovne organizacije ZZB NOV Bač Avguštin Šajn.

jih obiščemo na šoli in skupaj z njimi obujamo spomine na slavne dni naše revolucije.

Povejte nam še o prihodnjih načrtih vaše organizacije.

Dvorana, ki jo uporabljajo mladi, ni v najboljšem stanju, zato bo njena obnova naša glavna naloga. Seveda se je bomo lotili skupaj z mladimi. Prav tako pa imamo tudi obveznosti do naših borcev. Poleg tega, da jim pomagamo urejati njihove domove, bomo storili

vse, kar je v naši moči, da kar najbolj pripravljeni dočakajo bližajočo se zimo. Že več let imamo stike in dobre odnose z borci iz Pulja. Le-ti so že večkrat obiskali našo vas, mi pa Pulj. Zdaj ko se že dobro poznamo smo sklenili, da se naši organizaciji pobratita. Upamo, da bomo obojestransko željo kmalu uresničili. Načrtujemo tudi, da se bomo v prihodnje povezali še z nekaterimi drugimi organizacijami ZZB NOV iz vse Jugoslavije.

P. Nikolić

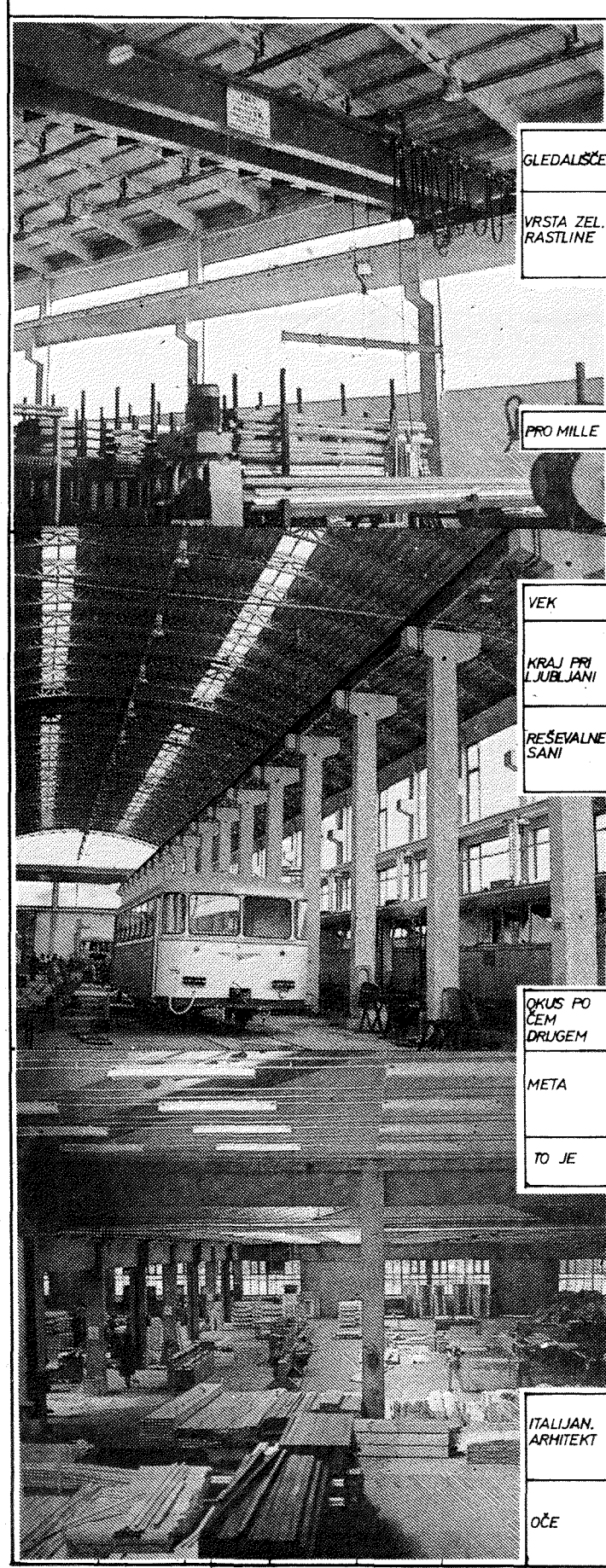
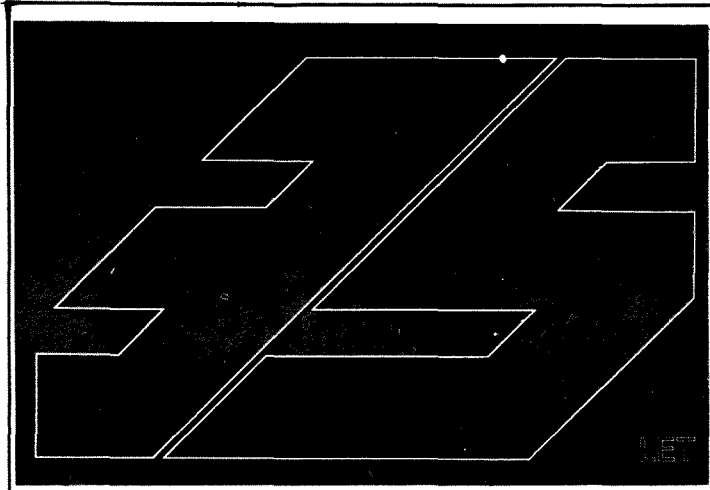
NAGRADNA KRIŽANKA

PIONIR
NOVO MESTO

Razpis nagradne križanke

Na vsako križanko v TV-15 je velik odziv. Tokrat jo je vnetim reševalcem pripravil delovni kolektiv PIONIR NOVO MESTO. Želimo vam veliko uspeha pri reševanju.

Rešitve pošljite do 24. 9. 81 na naslov: Uprava TV-15, Miklošičeva 28, Ljubljana. Na spodnji levi del pisma napišite PIONIR. Žreb bo razdelil tri knjižne nagrade Založbe Borec.

PIONIR

ŠTEVNIK	KATRAN	PREPROST PLUG	VRSTA OGL.VODIKA	ŠALA	GRMUZA LJUBEZEN. POEZIJE	PREBIVALEC VEL. AZIJSKE DRŽAVE	RIKO DEBENJAK	KRAJ V ITALIJI
					GOSTIJA			SOSEDNI CRKI SMITH
GLEDALIŠČE					KEM. PRVINA MEH. BELA KOVINA			
VRSTA ZEL. RASTLINE					PREDLOG OPUS CITATUM		TURKU	
DEL OMARE	PLJAČA ST. SLOVAN. DRŽAVA V AFRIKI			LJUBKOV. M. IME OTOK V IND. OCEANU			VELETOK V AFRIKI FRANCOS. PISATELJ	
PRO MILLE		ČUSTVO SLOVENSKI IGRALEC						SOLMIZAC. ZLOG IDENARNI PRISPEVEK ČLANOV
					JAPONSKI POLITIK	VAS NA PRIMORSK. STREŽAJKA, VODNICA		PREBIVALEC SKRAJNEGA SEVERA
VEK			DAH			MESTO NA ŠTALJERSK. LASTNINA		
KRAJ PRI LJUBLJANI			MORALNI OTOK			HAZALNI ZAI MEK KOSTA UROŠEVIČ		ŠVEPLO PODR. VLAD. IMAMA
REŠEVALNE SANI			SAMEC GOSI NOBRA				NAŠA TOVAR. KONFEKCIJE PLEMIČ IZ MAMABHARATE	
					VEL. VALOVI NA OCEANU KONSTANTIN USINSKI			
POSTA TELEFON TELEGRAF	PARADIŽ	SPOKORNIK IRIDIJ				HAČATURJAN VRSTA PO.SODE		
OKUS PO ČEM DRUGEM						VRSTA SRAJ. KROLJA NAŠ NAJB. TELOVADEC		SRBSKA IN NAŠA CRKA
META					M. IME HLADETINA		JUG. NAR. HEROJ (KOSTA)	
TO JE		NADAV PALEC			EDO ŠPANSKO Z. IME		SOSS	
PAR	AFROM ENOTA ZA ELE. MOČ			MLEČNI IZDELEK TUJE M. IME				
ITALIJAN. ARHITEKT								
OČE				MEZANANKA VMATEMAT.				

NAGRADNI KUPON

IME _____

PRIIMEK _____

NASLOV _____

KNEŽA

Srečanje aktivistov
OF
Severnoprimorskega
okrožja

Aktivisti Osvobodilne fronte bivšega Severnoprimorskega okrožja so se 6. septembra 1981 zbrali že na tradicionalnem srečanju, tokrat na bivšem Baškem okrožju v Baški grapi na Kneži, in ob tem proslavili 40. obletnico ustanovitve Osvobodilne fronte Slovenije. Po slavnostnem delu prireditve, ki je bila pred novim obratom obrata Meblo na Kneži, smo se aktivisti OF zbrali v dvorani nedokončanega kulturnega doma, ki ga še gradijo. Po kratkem delovnem poročilu domicilnega odbora OF SPO je bila podelitev posebnih spominskih značk za 40. obletnico OF. Spominsko značko so najprej podelili dr. Joži Vilfanu, članu predsedstva federacije in članu domicilnega odbora OF SPO, ki je med NOV deloval tudi na tem območju. Za vse aktiviste tega okrožja pa so potem prevzeli spominske značke predsedniki krajevnih organizacij ZB NOV. Ti so jih navzočim aktivistom OF takoj podeljevali. Ostalim pa jih bodo podelili doma v svojem kraju na slovesen način ob organiziranih srečanjih, ali drugih krajevnih slavnostih. Te spominske značke prejmejo aktivisti okrožnih, okrajnih in krajevnih organizacij. Seznane teh so pripravili odbori krajevnih organizacij ZB NOV. Pri sestavljanju seznamov so upoštevali vse aktiviste, ki so bili tam rojeni, niso pa upoštevali po vojni priseljenih. V seznam so vpisali tudi tiste, ki so se po vojni iz kraja odselili, in bodo poskrbeli, da dobijo značke. Te značke pa ne prejmejo borci NOV in njihovih služb.

Na tem srečanju aktivistov OF za SPO je bil sprejet predlog, da naj bi Knežani kulturni dom, ko ga bodo odprli, poimenovali po Kogojevih na Kneži, ti so prvi že leta 1941 začeli aktivno in organizirano delovati v Osvobodilni fronti.

Srečanje aktivistov OF in borcev NOV z domačini, delavci obrata Meblo, gosti, je bilo ob lepem nedeljskem vremenu ter glasbi orkestra JLA iz Ljubljane nadvse prijetno. Aktivisti OF SPO se krajevni skupnosti, socialistični zvezi, zvezi borcev, mladini Kneže, vodstvu obrata Meblo na Kneži, tovarne Meblo Nova Gorica in družbenopolitičnim organizacijam občine Tolmin iskreno zahvaljujemo. Poskrbeli so vse potrebno, da smo lahko organizirali naše srečanje, se dobro počutili in zadovoljni odhajali domov. Zahvaljujemo se tudi Mihi Ravnikarju, članu CK KPJ in direktorju tovarne Meblo za izrečene pomembne besede o delu aktivistov OF med narodnoosvobodilnim bojem v tem kraju.

FRANC HVALA

ČEGOVNIK

Spominsko obeležje na
pokopališču ob
nekdanji bolnici Pavli

Cetudi so se lesene zgradbe nekdanje partizanske bolnišnice Pavle že zdavnaj podrlle, ostaja kraj v spominu številnih nekdanjih partizanov-ranjenecv pa tudi domačinov Idriščanov. Spominska obeležja opozarjajo naključne in tja namenjene obiskovalce na ta kraj. Minulo nedeljo pa so odkrili spominsko obeležje še na nekdanjem pokopališču te bolnišnice, kjer je pokopanih 33 borcev. Na slovesnosti je spregovorila zbranim tudi dr. Pavla Jerina-Lahova, medvojna upravnica in zdravnica v bolnici Pavli.

RAVNE NA KOROŠKEM

Vojni invalidi v
Javorju

Dne 30. avgusta je bilo peto srečanje vojaških invalidov občine Ravne. Tokrat so ga pripravili invalidi iz Črne, in sicer v Javorju pri kmetu Počelu in kmetu Klavžu. Prvi del srečanja je potekal pred spominskim obeležjem pri kmetu Počelu, kjer so fašisti, preoblečeni v partizane, dne 12. avgusta 1944 pobili med žetjivo pšenice tri domačine iz Počelove hiše in sosedovi deklet Modrejevi, ki sta k Počelu prišli žet pšenico. Ivan Hercog je udeleženec srečanja na široko razložil boj partizanov v zgornji Mežiški dolini.

Vojaški invalidi iz občine Ravne so pred spominskim obeležjem na Počelovi hiši položili venec in oktet TRO iz Prevalj je zapel nekaj partizanskih pesmi. Najmlajši iz šole v Javorju pa so izvedli lep program.

Udeležence srečanja v Javorju je pozdravil predsednik komisije za VI Zdravko Jamar, pozdravila sta tudi predsednik OO ZB NOV Ravne Ivan Močnik in predsednik krajevnega združenja VI Ignac Zdovc.

Drugi del srečanja je bil pri kmetu Klavžu v Javorju. Tu ni manjkalo ne petja ne harmonik in staro in mlado se je zavrtelo dolgo v noč.

IGNAC ZDOVC

ČRNI VRH

V spomin na boje
Gradnikove brigade

V nedeljo, 30. avgusta, so se v Črnem vrhu nad Idrijo srečali številni borci primorskih enot NOV, ki imajo domicil v idrijski občini. Ob tem srečanju so odkrili spomenik 38 borcem 4. bataljona Gradnikove brigade, ki so padli v zasedku Trebče dne 6. januarja 1944.

Slavnostni govornik je bil Vinko Tomec, nekdanji pripadnik Gradnikove brigade in udeleženec boja v Trebčah, ko je padlo 38 njegovih tovarišev. Orisal je bojno pot brigade, ki je v teh krajih doživela hude udarce. Vendar se je po tem Gradnikova brigada okrepila in vračala sovražniku. Dne 1. septembra 1944 je izbojevala veliko zmago, ko je likvidirala močno domobransko postojanko v Črnem vrhu.

Govornik se je zahvalil občinskemu odboru ZB Idrija, ki je poskrbel, da so bila v teh krajih postavljena spominska obeležja. Izrazil je željo, da bi postavil v Črnem vrhu tudi spomenik zmage, ki jo je izbojevala Gradnikova brigada.

Častne salve je izstrelil vod pripadnikov JLA iz Ajdovščine. Kulturni program so izvajali godba na pihala iz Idrije, ženski pevski zbor in mladina iz Črnega vrha. Osnutek za spomenik je izdelal Nande Rupnik iz Idrije. Pri postavitvi so sodelovali tudi borci in mladi iz Črnega vrha, ki so pripravili tudi celoten program, za kar so bili na proslavi tudi pohvaljeni.

V Črnem vrhu so ob tej priložnosti izdali posebno glasilo krajevnih skupnosti, v katerem so opisali razvoj kraja in njegovo zgodovino.

JANEZ JERAM

Odkritje spomenika v Trebčah pri Črnem vrhu

LOVRENC NA POHORJU

Krajevni praznik in
srečanje borcev

Vsako leto praznujemo krajevni praznik, ki nas spominja na preteklost, ko je po naši zemlji hodil kruti okupator. Predvsem pa je to dan, ko so borci Serčerjeve brigade v noči od 22. na 23. avgusta leta 1944 za dalj časa osvobodili Lovrenc.

Letos je bilo slavlje tembolj pomembno, saj smo praznovali v jubilejnem letu 40. obletnico vstaje jugoslovanskih narodov. V to praznovanje smo poleg drugih prireditev vključili tudi srečanje borcev in sodelavcev.

V nedeljo, dne 30. avgusta, pa smo se srečali borci pri partizanski bolnišnici Košuta. Tu so se srečali še živeči borci-ranjenici, ki so se zdravili v tej bolnišnici in osebe bolnišnice.

Na tem pomembnem kraju ni več nekdanjih zgradb, vendar smo tu uredili trajna spominska obeležja. Postavili smo tudi spominske kamne z napisi.

Po kratkem slavlju, ko so tudi borci pripovedovali svoja doživetja, smo nadaljevali tovariško srečanje na pohorski jasi pri planinski postojanki Pesek. Ob vselem razpoloženju smo si ob stisku rok zaželeli še več takih srečanj.

Da smo to delo pri bolnišnici lahko uredili, smo našli vse razumevanje pri gozdni upravi Lovrenc.

MIRKO TOREJ

MALI JESENOVEC

Spomin na prve
partizane

Vrhniška občina je štiridesetletnico vstaje počastila z odkritjem spominskega obeležja na Malem Jesenovecu nad Vrhniko, kjer so se poleti 1941. zbrali prvi partizani vrhniškega območja. Skupina takratnih borcev je prerasla v Borovniško četo.

Slovesnosti ob odkritju se je poleg krajanov in še živčih borcev te prve partizanske skupine udeležil tudi častni občan vrhniške občine, predsednik CK ZKS, tovariš France Popit, ki je leta 1941 organiziral vstajo v teh krajih.

Po odkritju obeležja so pri gozdarski koči na Jastrebih sprejeli mladince-prostovoljce v enote teritorialne obrambe.

SMOLNIK - FALA

Borci so med
najaktivnejšimi

Krajevna organizacija ZB NOV Smolnik - Fala sodi med najaktivnejše družbenopolitične organizacije, ne le v tej, ampak tudi v sosednjih krajevnih skupnostih. Doslej so imeli s svojimi člani že vrsto sestankov in pogovorov o svojem delu in o prihodnjih načrtih. Ob dnevu borca in dnevu vstaje so pripravili na Klopnem vrhu na Pohorju uspešno proslavo.

Zdaj so se lotili zahtevne naloge, ko popisujejo na svojem območju ljudi, ki so tukaj živeli v letu 1941. Potrebno pozornost posvečajo negovanju in prenašanju tradicij NOB. K tej dejavnosti so pritegnili osnovno in tehniško kemijsko šolo v Rušah.

Za prihodnje leto pripravljajo razstavo o narodnoosvobodilnem boju Slovencev od 1865. leta in o zgodovini narodnoosvobodilnega boja na tem območju. Z razstavo bodo gostovali po šolah in v delovnih organizacijah.

Krajevna organizacija ZB NOV Smolnik - Fala zelo uspešno sodelujejo s krajevno organizacijo ZB NOV Kotlje. Skupaj z njo so opravili že marsikatero skupno nalogo, veliko pa jih še načrtujejo.

DRAGO MIKLAVEC

VAČE

Borci iz Celja na izletu

Združenje borcev NOV Trnovlje-Celje je v avgustu organiziralo družabno srečanje v naravi pri lovski koči nad Vačami pri Litiji. Člani ZB so se v prijetnem kramljanju o veselih in žalostnih dogodkih spominjali NOB.

Med pogovorom so tudi obravnavali dogodke na Kosovu in obsojali tiste, ki rovarijo proti neuvrščeni Jugoslaviji.

Srečanje je minilo v prijetnem počutju in želja vseh je, da bi organizacija ZB prihodnje leto zopet organizirala tak izlet.

V. DOBRIŠEK

PODGORJE PRI SLOVENJ
GRADCUPraznovali krajevni
praznik

V spomin na partijski tečaj za skoejce aktiviste, ki je bil avgusta 1944. na Graški gori - gori jurišev, vsako leto ob koncu meseca avgusta krajski krajevnih skupnosti Podgorje pri Slovenj Gradcu praznujejo svoj krajevni praznik. Krajevna skupnost Podgorje sestavlja tri večje kraje Podgorje, Smiklavž in Razbor, šteje pa okoli 1600 prebivalcev, večinoma kmetov. V zadnjih letih so v tej krajevni skupnosti veliko storili za ureditev krajev. Na Razborju so letos dobili novo šolo in vodovod, asfaltirali so nekaj kilometrov cest, uredili javno razsvetljavo, zdaj pa imajo v načrtu še napeljavno telefonskih priključkov, ki bo za te kraje po Uršljo goro velikega pomena. V vseh akcijah, ki so jih izvedli doslej, so veliko pomagali tudi krajski prostovoljni delom.

Letos so na slavnostni seji skupščine krajevnih skupnosti Podgorje podelili tudi priznanja krajevnih skupnosti.

Ob sklenitvi krajevnega praznika pr. je na Razborju tamkajšnji mladinski aktiv letos že tretjič organiziral tekmovanje harmonikarjev - samoukov. Tekmovanja se je udeležilo sedem harmonikarjev, med njimi pa je bil najmlajši kmečki sin Branko Kotnik iz Razborja.

F. JURAC

MATERIJA

Izlet na Plitvička
jezera

Tretji izlet v letošnjem letu je vodstvo ZB NOV Materija namenilo ogledu Plitvičkih jezer. Več kot petdeset izletnikov se je peljalo tja čez Gorski Kotar. Po skupnem kosilu v prijetni restavraciji Poljana so si borci, njihovi sorodniki in nekateri drugi občani ogledali del plitviškega narodnega parka.

Ob vračanju so dobro spoznali zunanjo podobo Like. Čez prelaz Vratnik so prispeli v Senj in se nato ob jadranski obali peljali do Reke. V Materijo so se vrnili pozno, zaradi izjemno dolge poti sicer utrujeni, vendar obogateni s številnimi novimi spoznanji.

S. G.

BAZOVICA

Žalna slovesnost

Kot vsako leto po vojni so se tudi minulo nedeljo zbrali številni Slovenci in italijanski protifašisti na Bazoviški gmajni, da bi počastili spomin na pred 51 leti ustreljene Bidovca, Marušiča, Miloša in Valenčiča. Predstavnik odbora za počastitev bazoviških žrtev Oto Kalan je poudaril, da so štirje zavedni slovenski fantje padli kot žrtve državnega umora in hkrati boja, ki še vedno ni končan. Oskrumbe bazoviškega spomenika in drugih obeležij, ki so naperjene proti slovenskemu jeziku in kulturi, pričajo, da je fašizem še močno zakoreninjen med nekaterimi ljudmi.

O pomenu protifašističnega boja je govoril predstavnik italijanske komunistične partije Ugo Poli. Poudaril je, da mora biti spomin na našo bližnjo zgodovino v trenutku, ko slepa oboroževalna tekma spet ogroža mir v svetu, še posebej živ.

Po enominutnem molku, s katerim so udeleženci počastili spomin na bazoviške junake, so predstavniki strank in organizacij položili venec pred kamnito obeležje. V spomin na padle so se poklonili tudi predstavniki jugoslovanskega konzulata v Trstu, ki jih je vodil konzul Aleksandar Nikolić.

GODEŠIČ

Delovne akcije

Člani ZB NOV Godešič in Trata so organizirali že več prostovoljnih delovnih akcij pri gradnji spomenika šestim padlim partizanom na Gosteh pri Škofji Loki.

Tako so opravili do sedaj že 650 delovnih ur. Izkopali in zabetonirali so temelje za most, postavili leseni most, izkopali in zabetonirali temelje za spomenik, nasuli pot do spomenika, zabetonirali stopnice in opravili še več manjših del.

Pri zadnji delovni akciji so se članom borčevske organizacije pridružili še mladina iz Godešiča in rezervni oficirji iz Trate ter tako veliko prispevali, da bodo vsa dela pravočasno opravljena. Delo je bilo dobro organizirano, zato tudi uspeh akcije ni izostal. Končna dela pri spomeniku bodo zahtevala še nekaj delovnih akcij, ki jih bodo člani borčevske organizacije opravili v prihodnjih dneh.

Spomenik bomo odkrili 11. oktobra 1981 v okviru praznovanja krajevnega praznika krajevnih skupnosti Godešič.

F. K.

PERNICA PRI MARIBORU

Obiskali so Dražgoše

Krajevna organizacija ZB NOV Pernica pri Mariboru je za svoje člane pripravila enodnevni izlet v znano partizansko vasio Dražgoše. Hkrati so obiskali grobnico na Urhu pri Ljubljani. Ustavili so se tudi v Mozirju, Radmirju, Kamniku in v Škofji Loki, kjer so si ogledali nekatere znamenitosti teh krajev. Udeleženci so bili izleta zelo veseli in si podobnih še želijo.

DRAGO MIKLAVEC

MARIBOR

Pohod Pohorje - Rog

Mladi teritorialci Maribora so prehodili več kot 300 kilometrov dolgo pot. Gre za tradicionalni pohod Pohorje - Rog. Dnevno so opravili po 20 do 50 kilometrov. Na pohod so krenili prek Osankarice na Pohorju, Razborja do Zlebnika v Mozirju in Gornji Grad v Savinjski dolini, čez Menino planino do Blagovice in Kandrs v vas Sava. Tukaj so se udeležili proslave dneva borca in odkritja spomenika Zidanskovni in Serčerjevi brigadi. Borci obeh enot so v tem kraju 12. oktobra 1944 razbili nemško sovražnikovo postojanko in tako omogočili 1.400 borcem prehod prek savskega mostu.

Mariborski teritorialci so svoj pohod nadaljevali mimo Jevnice, Janč, Višnje gore, Dolenjskih Toplic, Baze 20 do Lokev.

Na pohodu, kjer je sodelovalo 120 mladink in mladincev, so obujali spomenike na slavne dni naše revolucije. Razen tega so se med potjo v posameznih krajih, kjer so se ustavili, pogovarjali z borci o posameznih dogodkih iz NOB. Pohodnike je vodil Peter Marendič, rezervni starešina in znan družbenopolitični delavec.

DRAGO MIKLAVEC

Akcija vosovcev v Logatcu

Čeprav ta akcija vojaško ni uspela, kot je bila načrtovana, bila velikega političnega pomena, saj se je dolgo govorilo med Logačani

Enote varnostno-obveščevalne službe, ki so se razvijale hkrati z osvobodilnim bojem, so poleg posebnih nalog pri odkrivanju in uničevanju

jonci in kurirji izvedli v Gornjem Logatcu.

Bilo je oktobra 1943. Vosovci in rajonci smo taborili v Zakoriti nad Grčarevcem, kurirji pa so bili na območju Kališ. V Gornjem Logatcu takrat ni bilo sovražnikove postojanke. Nemci, ki so bili pri Ambrožiču, so se odselili v Dolenji Logatec, kjer je bila močna nemška in domobranska postojanka, ki je štela okrog 150 Nemcev in približno toliko domobrancev, od tod pa so nenehno s patruljami nadzirali Gornji Logatec.

Od naših obveščevalcev na terenu smo izvedeli, da vsak večer med 22. in 24. uro prihaja močnejša nemško-domobranska patrulja iz postojanke v Dolenjem Logatcu v Gornji Logatec. Odločili smo se, da jih počakamo v zasedi. Pobudo smo dali vosovci, zanj pa so se navdušili tudi člani rajonskega odbora in kurirji. Zato smo skupaj skovali načrt.

Po prvotnem dogovoru naj bi postavili zasedo na koncu Gornjega Logatca pri pokopališču. Ker pa smo ugotovili, da gredo tam zelo previdno v večji medsebojni razdalji, in bi bil naš uspeh znatno manjši, smo sklenili postaviti zasedo čim bliže Dolenjemu Logatcu, nekje okrog Riharja. Dostop je bil sicer nekoliko težji, ker smo morali prek mostu pri gradu. Zasedo sem razporedil v obliki podkve v bližini Riharjeve domačije. Vojska sem poslal na Tabor k cerkvi, da bi nas ščitil, če bi nam prišli čez Grintovec za hrbet in bi

tako ogrozili našo zasedo. Bil je najmlajši in vreden zaupanja zaradi svoje iznajdljivosti in poguma, saj se je do takrat izkazal že v nešteti akcijah. Nestrpno smo pričakovali

prihod patrulje. Napetost se je večala, ko se je ura pomikala že proti polnoči, pa še vedno ni bilo patrulje. Čakali smo približno do ene ure ponoči, nakar smo po kratkem

Na poziv tovariša Tita in Komunistične partije je 12. septembra 1943 odšlo na junaško pot toliko logaških fantov in mož, da so ustanovili Logaški bataljon. Vsako leto na ta dan praznujejo prebivalci Logatca občinski praznik.

Hkrati pa bo občinski praznik tudi priložnost, da pregledajo rezultate gospodarjenja minulih let, rezultate letošnjega prvega polletja in kaj lahko pričakujejo v prihodnje. Prihodek občine v zadnjih petih letih kaže, da se je delež porabljenih sredstev zmanjšal z 69,5 odstotka v letu 1976 na 66,1 odstotka v letu 1980. To pa pomeni, da delavci v organizacijah združenega dela vse bolj gospodarno ravna s sredstvi za delo in predmeti dela. Dohodek se je zato povečal v strukturi celotnega prihodka zlasti v zadnjih treh letih. Še vedno pa je neugodna struktura delitve dohodka, saj so naraščale v zadnjih štirih letih tudi obveznosti iz dohodka, kar ni značilnost le gospodarstva v občini Logatec, ampak velja za vse jugoslovansko gospodarstvo. Družbena prizadevanja za krepitev materialnih temeljev dela in razvoja so dala ustrezne rezultate, saj se je del sredstev za razvoj v letu 1980 v primerjavi z letom 1978 podvojil. Po neugodnih letih 1978 in 1979 se vnovič povečujeta akumulativnost in reprodukcijska sposobnost, nekoliko počasneje pa se izboljšuje ekonomičnost. Vse to daje upanje v boljše čase, vendar pa morajo v Logatcu vse sile usmeriti v boj za večjo produktivnost.

Delovni ljudje občine Logatec so si vedno prizadevali za uspešno gospodarjenje, ne le v organizacijah združenega dela, ampak so tudi skrbeli, da se je enakomerno razvijal družbeni standard, da so najmlajši deležniki ustreznega varstva in vzgoje, da se je dvignila kulturna in telesnokulturna raven, da so se krajevne skupnosti in zaselki ustrezno urbanizirali, da se gradi zadovoljiva komunalna oprema ter za vsesplošni napredek občine.

Na to pa kaže tudi dejstvo, da so julija začeli združevati sredstva za nov program samopriskevka, za katerega so se odločili na referendumu novembra lani. Glede na to, da so v programu že predvideli svojo 50-odstotno udeležbo, upajo, da bodo načrt novega programa samopriskevka v celoti uresničili tako, kot so prejšnjega.

posvetu ugotovili, da jih verjetno to noč ne bo. Začeli smo se pripravljati k odhodu. Razvrstili smo se v kolono po dva in dva, bilo nas je približno 18, ter odkorakali prek Gornjega Logatca proti Kalcam in spontano začeli glasno prepevati partizanske pesmi in koračnice. Vsi smo peli, Stojan je dajal ton, krepko je pritegnil Martinčev Francelj in vsi drugi. V to pesem so se zlija naša čustva, naše hrepenenje po svobodi, naša moč in naše upanje. Na mostu pred gradom smo se ustavili in zapeli našo priljubljeno: Na oknu glej obrazek bled... Prepevali smo skozi ves Logatec, tja do konca Kalc do Sajevčevih, približno tri kilometre daleč. Pesem je zvenela veličastno, ljudje so odpirali okna in poslušali. Logačani so takrat prvič slišali partizansko pesem, pesem iz partizanskih ust. To je bila velika vzpodbuda in še dolgo se je govorilo o tem.

Tudi domobranci v bunkerju na Skirci so jo slišali, kasneje smo zvedeli, da so po telefonu sporočili svojim gospodarjem Nemcem v postojanko, da partizani prepevajo v Gornjem Logatcu partizanske pesmi. Pričakovali so namreč, da bodo Nemci užgali po nas s topovi in minometi, vendar se to ni zgodilo. Odgovorili so jim: »Imate priložnost, izkažite se.«

Marsikdo se še danes ponosno spominja tiste oktobrske noči leta 1943.

Jože Simšič-Jelen

Člani rajonskega odbora Logatec in vosovci – Z leve proti desni: Janez, Tonček Klučar, Drago Seliger-Vlado, Jože Simšič-Jelen in Mitja Primic. Spredej kleči najmlajši kurirček Vojko Rupnik, ki je bil že nekaj časa pri partizanih, vendar še vedno bos

ni o tem dogodku. Tudi domobranci se po njej niso upali brez nemške pomoči pokazati iz svoje utrdbe.

prikritega sovražnika v zaledju in drugod, opravljale tudi vrsto vojaških akcij. Ena takih akcij smo skupaj z ra-

Hans Beimler

Prevedel: Stane Šinkovec

V morilskem taborišču Dachau

Leto 1933. Od velike morije, prve svetovne vojne, je minilo komaj poldrugo desetletje. Svet pesti v tem času huda gospodarska kriza, ki posebno hudo prizadene poraženo Nemčijo. Težak položaj in neurejene razmere, v kakršnih se znajde weimarska republika, izrabi Hitler, ki se tega leta polasti oblasti. Pri tem mu je za dosego tega cilja največja ovira močna komunistična partija. Da bi jo spravil s poti, uporabi izzivanje. Požgati da »rajhstag« (nemški državni zbor) in za požig obtoži komuniste. To mu je izgovor za preganjanje in uničenje vsega naprednega v Nemčiji. Le mesec dni nato 22. marca 1933 ustanovi prvo koncentracijsko taborišče Dachau. Čeprav poskuša prikriti zločine, svet kmalu izve za grozodejstva, ki se dogajajo v nemških zaporih in taboriščih.

Ko so ponovno preverili naša imena, je pojasnil: »Zdaj greste v Dachau. Opozarjam vas, da bomo ob najmanjšem poskusu bega streljali. Kajenje in pogovor z drugimi jetniki sta prepovedana.«

Medtem nas jo obstopila množica esesovcev in skozi njihove vrste so nas odpeljali v avtomobil. Tu je že sedelo nekaj političnih jetnikov, ki so bili že dalj časa v zaporu Stadelheim, med njimi precej komunističnih funkcionarjev. Poleg tah je bil tu tudi major Hunglinger in – kar smo ugotovili potem v Dachau – še šest sumljivih ljudi, od katerih je vsak nosil drug kos rjave uniforme esajev-

skih tolovajev. Po 20 do 25 minutah vožnje smo prispeli v taborišče.

Ze od daleč smo postali pozorni na labirint ograje iz bodoče žice. Pred upravno zgradbo je čakala že tolpa esajevcev in esesovcev. Večina od njih ni bila oborožena le z revolverji velikega kalibra, ampak je imela v v rokah, omadeževanih s krvjo delavcev, prav tako kot komandant (60–70 centimetrov dolge bikovke. Ni nas še polovica zapustila kamiona, že so začeli rjoveti, ker se ljudje še niso postavili po dva v vrsto pred rjavimi najemniki. Stal sem v šesti vrsti, kar pa ni bilo povšeči esesovskemu »heroju«, ki me je na policijski upravi, ko so me v mučnici

tepli, držal za vrat. Zahteval je, naj se postavim na čelo desnega krila. Medtem so začeli klicati imena, kar je opravil vodja »delovnega urada« po seznamu, ki so ga dali s seboj vodji transporta z Münchenske politične policije. Poleg drugih podatkov je bila na listi še kratka oznaka prizadetega. Poklicani se je moral postaviti v vojaško držo in odgovoriti: »Tu«. Možakar je moje ime poklical vsaj 8 do 10-krat, ker se nisam dovolj glasno odzval s »tu«. Pri tem so drugi esesovci delali posmehljive pripombe: »Tega bomo že še naučili« – »Plačani moskovski agent se bo že naučil« in podobno.

Ko so prebrali vseh 25 imen, so se morali vsi ostali jetniki, večinoma komunisti, ločiti od mene, majorja Hunglingerja in že omenjenih šestih sumljivih ljudi.

»So tudi Židje med vami? Prav tako na desno stran! Velja tudi za Žide, ki so bili krščeni pozneje«, je vpil še čisto mlečnozob fant. Dva mlajša zapornika, očitno študenta ali pa trgovska pomočnika, sta izstopila in se priključila naši skupini.

»Prisrčno dobrodošli v Dachau!«

Že med vožnjo sem opazil, da imajo »žive klešče«, ki so me na policijski tiskale za vrat, v rokah nekakšen zvitek, na katerega je večkrat opozoril v avtu sedeče varnostnike. Zvitek je imel pri sebi tudi tedaj, ko mi je ukazal, naj se postavim na desno krilo. Zdaj naj bi jaz izkusil, čemu rabi ta. Medtem ga je že odvil in mi ga z vrvico obesil na prsi! »PRISRČNO DOBRODOŠLI!« jo pisalo na njem. Tedaj je povzel komandant taborišča (njegovo ime sem pozabil*), značilen morilec iz vrst morilcev Liebknechta in Luxemburgove, besedo in pojasnil, kazoč na

* Bil je to Himar Wackerle, prvi komandant koncentracijskega taborišča Dachau (op. S. Š.)

skupino, ki je stala na desnem krilu: »Ti lopovi pridejo takoj v obdelavo (mišljeno je bilo bičanje). To so plačane svinje in izdajalci, zato gredo v trojko (mišljena je bila tretja stopnja), ti tule, mislim, da so proletarci, ki jih je ta tukaj (pri tem je pokazal name) zapeljal, pridejo v dvojko. Vsak od teh lahko obdrži od denarja, ki ga je prinesel s seboj, 5 mark. Te svinje tu pa niti pare.«

»Na levo okrog!« je bil naslednji ukaz in v dvostopih smo odkorakali skozi taborišče mimo jetnikov, katerih večjih del jo bil zaposlen z gradnjo cest. Nekaj jih je bilo zaposlenih z izolacijo streh, okrog 25 mož – med katerimi sem spoznal precej nekdanjih funkcionarjev – pa je moralo vleči težak cestni valjar. Sliko tega valjarja so objavili 16. 7. 1933 nekateri podkupljeni časnikarji v 28. številki revije »Münchner Illustrierte Zeitung« pod naslovom »Resnica o Dachau«, kot protidokaz za morilsko nasilje dachauskega pekla.

Nekdanji poslanec spodnjebavarskega parlamenta Michl Höllerseder je bil zaposlen z zidavo odtočnega jaška. Bil je vidno prestrašen, ko me je zagledal z napisom okrog vratu. Bil je prepričan, da mi ne pripravljajo nič dobrega.

V večjem prostoru, kjer je bilo nekaj polic in miz, smo morali izprazniti žepe. Navzoč je bil tudi esesovski lopov Steinbrenner, kateremu bi bolj pristajal naziv »Mordbrenner« (požigalec), kajti prav ta je bil morilec in mučitelj vseh jetnikov, ki so jih v tem času ubili v Dachau. Nisem se dovolj hitro obrnil, pri pregledu pa je našel nato v malem stranskem žepku suknjiča majhen svinčnik in to mu je bilo že dovolj. Začel se je dreti: »Herr Kommandant! Herr Kommandant! Možakar ni izpolnil ukaza, vse odločiti na mizo! Hotel je tihotapiti! in pokazal je majhen svinčnik, ki ga je našel pri meni.

»14 dni strogega zapore!« je bil takojšen komandantov odgovor. To je

Valovine pri Pulju

Dvajset let Pohorja v Pulju

Brez večje proslave, pač pa v duhu stabilizacijskih prizadevanj, 42-članski kolektiv Počitniškega naselja ZZB NOV Pohorje v Valovinah pri Pulju letos proslavlja 20-letnico ustanovitve in uspešnega dela tega počitniškega naselja. V tem znanem in priljubljenem počitniškem naselju je letos preživel svoj dopust več kot 5.000 gostov. Kljub podražitvam, ki so nastale med sezono, so ostali pri cenah, ki so jih v naselju načrtovali za tekoče leto.

Tako so borci in drugi dopustniki plačali za dnevno bivanje samo od 270 do 330 dinarjev. Prav ugodne cene za goste in veliko prizadevanje celotnega kolektiva je privabilo številne člane borčevskih organizacij iz mari-borske in koroške regije ter Pomurja, ki v tem znanem in priljubljenem počitniškem naselju vselej najdejo dovolj počitka. Zanje je v prijetni senci borovega gozdiča na

voljo 459 ležišč, ki so skrbno urejena v hišicah, prikolicah in šotorih. V Počitniškem naselju ZZB NOV Pohorje v Valovinah pri Pulju pa iz leta v leto preživlja svoje počitnice več mladine in delavcev. Šolarji v naselju obiskujejo šolo v naravi. Prva skupina otrok je bila te oblike usposabljanja deležna že junija letos, medtem ko druga izmena programira šolo v naravi do 18. septembra, ko bo počitniško naselje hkrati sklenilo letošnjo dokaj uspešno sezono.

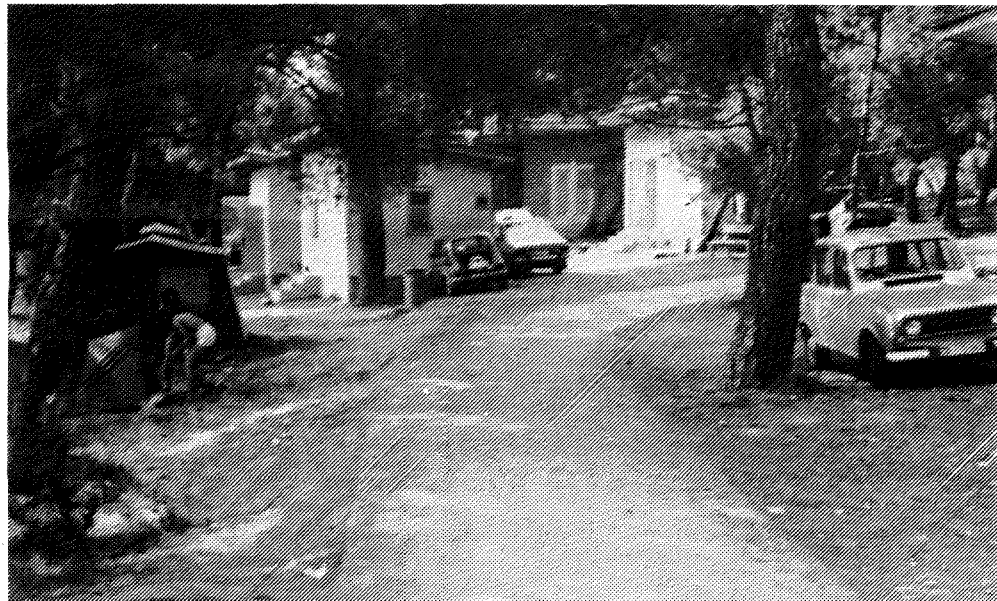
Zapisati tudi moramo, da gostom naselja borčevske organizacije v Valovinah pri Pulju ni nikoli dolgčas. Letos jim je bilo izredno naklonjeno vreme, saj dva meseca ni deževalo. Sicer pa vodstvo počitniškega naselja na čelu s prizadevnim upravnikom Jožom Pretnarjem skrbi, da imajo gosti vselej dovolj prijetnega razvedrila. Ob vseh državnih in republiških

praznikov prirejajo proslave. Tako je bilo izredno pristrčno ob dnevu borca ter dnevu vstaje slovenskega in hrvaškega ljudstva, ko so proslave povezali z letošnjim praznovanjem 40-letnice vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti. Pri izvedbi teh prireditev najtesneje sodelujejo z vojniki-mornarji in njihovimi starešinami iz Pulja.

Nad 5.000 gostov, ki so letos preživeli dopust v Počitniškem naselju ZZB NOV Pohorje v Valovinah pri Pulju, pa je bilo nadvse zadovoljno tudi z zdravstvenim varstvom. Zdravnik puljske vojaške bolnišnice je v naselje prihajal vsak dan in z izrednim posluhom zdravil vse, ki so bili njegove pomoči potrebni.

Skratka, ob jubileju se je kolektiv odlično izkazal, in mu želimo še veliko uspehov!

Franc Golob

Del Počitniškega naselja ZZB NOV Pohorje

bila samo poceni pretveza, kajti že nekaj minut kasneje so mi vrnili ne le svinčnik, ampak tudi nalivno pero, pisemski papir, notež idr. Kazen je bila pač pretveza (in če bi jo morali privleči za lase), da bi me takoj v začetku izolirali od ostalih tovarišev v taborišču. Razsodba o meni je padla že takrat, ko še nisem bil v Dachauu, torej že v policijskem zaporu. Rjavim krvnikom je bilo že jasno, in to so mi v naslednjih dneh ničkolikokrat dejali, da taborišča ne bom zapustil več živ.

S policijskim majorjem Hunglingerjem so naju takoj odvedli v taboriščni zapor. Že na poti tja me je Steinbrenner pred očmi nekaj sto jetnikov, ki so delali v bližini, večkrat udaril z bikovko po glavi in prek ušes.

»No«, se je drl, »tu imamo vašega Beimlerja, ki vas je zapeljal v ščual.« Znova je priletelo po glavi. Ustavili smo se pred vrati, kjer je bilo s kredo napisano »Wache« (stražarnica), a so bila zaprta. Upravnik, ki je imel ključ, je bil zaposlen z drugimi jetniki, zato smo morali počakati pred barako. To priložnost je izrabil »držalo za glavo – žive klešče«, ki mu misel na »ščualca« Beimlerja ni dala miru je neprestano tekal za »Mordbrennerjem« ter mu povedal, da vztrajam pri tem, da sem bil izvoljen za poslanca državnega zbora. Vprašal me je, če si še vedno domišljam, da sem res član tega zbora. Odvrnil sem mu, da je domišljavost malomeščanski pojem, ki za nas komuniste ne obstaja. Tedaj se je obrnil na poleg stoječega Hunglingerja:

»In ti, izdajalec? Ti svinja, ti lopov. Zdaj smo prišli do tega, da si vohunil za nami in dobival za to od policije denar. In kako si v kadetnici gonil naše esajevece.«

Besnel je in Hunglingerja nekajkrat udaril v obraz. Medtem je prišel vodja »stražarnice« s ključmi in odprl. V trenutku sem se znašel v celici št. 3. Hunglinger pa v št. 1. Takoj sem ugotovil, da to ni zapor, ampak da so prostor nekoč uporabljali za stranišče. To sem ugotovil po iztočnih cevih in po vodovodni napre-

ljavi. Bilo je dvojno stranišče. Kasneje sem ugotovil, da je imela baraka v eni vrsti osem takšnih celic, drugo poleg druge, ki so delavcem nekdanje smodnišnice rabile za stranišča. Sedaj, ob visoki »konjunkturi« taborišča pa za zapor. Iz iztočnih cevi je smrdelo. Na nasprotni strani, precej visoko, je bilo okno, z zunanje strani zamreženo z železnimi rešetkami. Odrpina je merila 45 centimetrov v kvadrat.

»Vrv ti je vedno na razpolago«

»Štirinajst dni strogega zavora lahko pride še prav«, sem si mislil. Ko sem tako sedel na robu preprosto zbitega pograda, ki je bil edini inventar v celici, in premišljeval o svoji nadaljni usodi, so se nenadoma odprla vrata celice in vstopili so trije esesovci, z rokami na hrbtu. Vodil jih je Steinbrenner:

»Zdaj te imamo, ti hujskač, ti izdajalec domovine, izdajalec delavcev, ti boljševek.«

»Steinbrenner me je pri tem nekajkrat mahnil z bikovko po glavi in hrbtu. Ko si je s to »proceduro« olajšal bes, se je zadril: »Sleci si suknjič! Sleci hlače! Ulezi se!« in pri tem pokazal na pograd.

Ker sem bil preveč počasen, me je zgrabil za vrat in me vrغل na rob pograda. Ostali esesovci so se medtem postavili ob desno stran in začeli družno mlatiti po meni, dokler se nisem mogel več premakniti. »Ti bomo že pomagali pri tvojem hujskanju. Vstani!« Komaj sem se dvignil, že me je udaril z bikovko, ki je bila od tepeža že vsa razcefrana, nekajkrat prek hrbta. Sunil me je v kot in vprašal: »Boš sedaj priznal, da si izdal delavce?«

»Če bi sedaj iz strahu pred novim mučenjem priznal, da sem izdal delavce, bi zaslužil, da me pobijete.«

Mislil sem, da bodo začeli s tepežem znova. Toda pustili so me pri miru in odšli. Nekaj minut kasneje sem že zaslišal udarce in kričanje iz druge celice. Bil je Hunglinger, ki jih je verjetno posebej razkačil. Kot je dejal sam,

Naši znaki

Parada dela v Ajdovščini

Današnji znak nas bo popeljal nazaj do časov, na katere nas še vedno tu in tam spominjajo ohranjeni napisi po primorskih hišah. »Hočemo Jugoslavijo!« in podobno še vedno z obledelimi črkami kliče s sten starih hiš.

Konec vojne ni prinesel tudi dokončne ureditve ozemeljskih vprašanj s sosednjo Italijo. Še vedno je pretila nevarnost, da bodo morali primorski Slovenci ostati pod tujo peto, ki je med obema vojnima pokazala, kaj zna in kaj želi doseči na slovenski zemlji.

Znački, ki je na fotografiji, ne bi mogli reči, da je odlikovanje za delo, kot so druge značke, ki jih predstavljamo na naših straneh. Kdor jo je želel imeti, jo je moral kupiti. Stala je 15 dinarjev. Toda v pozivu pred velikim zletom in parado dela v Ajdovščini je bilo v Slovenskem poročevalcu povsem nedvoumno napisano, da si morajo vsi nastopajoči nabaviti »zletni znak«. Tako je prav, da tudi mi uporabljamo ta naziv za značko, ki je narejena iz tanke pločevine srebrne barve. Na tem zletnem znaku je delavec, ki prenaša opeko. Levo od njega je petokraka zvezda, pod njim napis AJDOVŠČINA in nad njim datum 24. – 25. VIII. 1946. Levo in desno od delavca je žitno klasje. Zada je samo igla za pripenjanje. Likovno je podoba delavca zelo skrbno izdelana, žal pa ne vem za meddaljerja, da bi ga lahko navedel.

V soboto, 24. avgusta, in v nedeljo, 25. avgusta 1946, so

bile v Ajdovščini velike športne tekme in »parada dela«. Športne prireditve so bile do tedaj največje v Julijski krajini. Sodelujoči so se pomerili v partizanskem maršu na 31 kilometrov, na kolesarskih in motorističnih dirkah, v košarki in tako dalje. Ta tekmovanja bi naj »razširila množični polet naše fizkulture, ki je obramba in moč jugoslovanskih narodov v boju za priključitev Julijske krajine«, kot je bilo

Značka zleta v Ajdovščini avgusta 1946

zapisano v Slovenskem poročevalcu. V nedeljo se je v Ajdovščini zbralo okrog 100.000 ljudi (če ni časopisni poročevalec nekoliko pretiraval). Slovensko vlado je zastopal podpredsednik dr. Marjan Breclj. Skupine za parado dela so se začele zbirati že ob šestih zjutraj. Čelo zbirališča je bilo v vasi Log, konec pa je segal skoraj do Vipave. Na čelu spreveda so nosili slovensko, jugoslovansko, italijansko, sovjetsko in delavsko zastavo, za njimi pa veliko sliko maršala Tita. Za

zastavami so korakali udarniki, ki so se izkazali pri delu za obnovo in za dvig proizvodnje. V sprevedu so bili tudi idrijski rudarji – zmagovalci v trimesečnem tekmovanju.

Za pridobitev naziva udarnik so morali namreč preteči trije meseci trdega dela. Po sprevedu je bilo slavnostno zborovanje. Množica je vzklikala: »Zahtevamo priključitev Trsta in vse Julijske krajine k Jugoslaviji! in podobno. Popoldan je bil na stadionu v Ajdovščini velik telovadni in kulturni nastop. Začel se je s slovenskimi ljudskimi plesi.

Omenili smo udarniško delo in zato je prav, da navedemo tudi nekaj števil, ki se nanašajo na Primorsko, na tisti del naše slovenske domovine, ki se mu je takrat reklo cona B. V trimesečnem udarniškem tekmovanju je bilo obnovljenih 1492 poslopij. Ob tem udarniškem delu je primorsko ljudstvo prispevalo še 12.994 399 lir. Največje uspehe so dosegli okraj Idrinja, Ilirska Bistrica, Vipava in Tolmin.

Tudi o vsem tem nam pripoveduje skromni »zletni znak« iz Ajdovščine. Komu, ki ga je sam nosil, prav gotovo pove še veliko več, kot smo lahko zapisali v teh vrsticah. Prav pa bi bilo da bi ga cenili tudi zbiralci značk, vsekakor bolj, kot še tako lepe in pisane sodobne značke – ki pa ne morejo povedati vsega tistega, kar nosi s seboj značka iz Ajdovščine.

Janez J. Švajncar

je bil član NSDAP od 1920, in je imel v šoli za nacistične vodje v Münchnu veliko vlogo. Užival je tako rekoč »firerjevo zaupanje.« Ko pa so po prevzemu oblasti na Bavarskem dobili nacisti 10. marca v roke policijske akte, se je izkazalo, da je Hunglinger – kot policijski uslužbenec – med svojo dejavnostjo v hitlerjevski stranki pošiljal policiji poročila o delovanju nacistov.

Seveda so ga maščevalci strahotno stolkli, kajti še dolgo zatem, ko so »heroji« zapustili njegovo celico, sem slišal ječanje.

Mogoče je minilo kakšne pol ure, ko so se znova odprla vrata celice in pred menoj je stal upravnik Vogel, ki je bil odgovoren za vse, kar se dogaja v baraki in v celicah.

»Imate kakšno prošnjo, kakšno željo ali pritožbo«, me je vprašal. Moje sovraštvo in gnus do morilske tolpe sta bila prevelika, da bi se poniževal še s kakšno željo ali prošnjo. Pritožbo? Niti malo mi ni bilo do tega, da bi se pustil poniževati.

»Ničesar od tega«, je bil moj odgovor. Tedaj mi je dal Vogel dva metra dolg, za prst debel jermen in mi ukazal, naj ga obesim na vodovodno pipo.

Po kratkem premisleku sem jermen vzel, on pa mi je dejal: »Da, da, stopite na posteljo in obesite jermen na pipo...«

Stopil sem na pograd in obesil vrv, ki je imela na debelejšem koncu spleteno zanko, na pipo. Ko sem zopet stopil na tla, mi je dal navodila: »Ko bo drugič zopet kdo stopil v celico, morate zavzeti vojaško držo in reči: »Jetnik Beimler se javlja na mestu.« Pokazal je na vrv in rekel: »Če boste kdaj zopet v dvornih – vam je na razpolago.«

»Pomagal ti bom«

Že v zaporu na policiji sem ugotovil, da je tovariš Götz Sepp (dolgoletni partijski sekretar) že več tednov v koncentracijskem taborišču in da je bil »zaradi podpihovanja v tabori-

šču « že pred dnevi kaznovan z »neomejenim strogim zaporom.« Ko sem ugotovil, da je v prav tako blatni luknji kot jaz, sem nekajkrat potrkal na steno. Ker nisem dobil nobenega odgovora, sem poskušal s klicanjem, in ko mi je končno odgovoril, sem ugotovil, da je prav poleg mene v celici št. 2. Na moje vprašanje, kako je z njim, je odgovoril: »Veš, kaj, tu je slabo.« »Si slišal,« sem ga vprašal, »kako so me tolkli?«

»Da, da, toda to še ni bilo najhujše. Pripravi se na noč.«

Priznati moram, da me je ta obljuba prestrašila. Kaj vendar lahko pride še hujšega kot to, kar sem doživel do sedaj? Potem ko mi je potrdil, da je v zaporu za neomejen čas, sva pretrgala najin pogovor. Hunglinger je trkal na vrata svoje celice (zvonca ni bilo). Slišal sem, kako je prosil, da bi lahko odšel na potrebo. Ko se je vrnil, sem slišal, kako ga je upravnik Vogel vprašal, če mu kaj manjka. Hunglinger mu je odgovoril: »Dajte mi vendar revolver, da se bom ustrelil, ne morem več vzdržati tega mučenja.«

»Revolverjev pri nas ni«, mu je odgovoril Vogel, sicer pa nisi vreden krogle. Prej bi moral misliti na to, da imaš družino in ni ti bilo treba izdajati nas. Vseeno pa ti bom pomagal.« Prinesel mu je prav tako vrv, kot meni.

Vzdržati – naj pride kar hoče!

Kaj neki bo prinesla noč, sem premišljeval in sprva nisem mogel verjeti, da bi lahko prišlo še kaj hujšega. Hujši je lahko samo umor in tako sem pričakoval, kaj se bo zgodilo. Vsekakor sem si vtepel v glavo, da vrv ne pride v poštev.

Se nadaljuje

MEŽAKLJA

Železarji – borci NOV
in mladina

Deveto tradicionalno srečanje borcev NOV in letos prvič mladine – delavcev železarjev Slovenije je v soboto, 29. avgusta, nadvse lepo uspelo. K temu je vsekakor veliko prispevalo prekrasno sončno vreme, ki se je naredilo po dežju v petek. Na vrhu Mežaklje se je na lepo urejenem prostoru pri domu jeseniških železarjev zbralo nad dva tisoč udeležencev iz vse Slovenije. Med gosti so bili tudi tovariši Miha Marinko in številni prvoborci jeseniške ter radovljiške občine. Navzoče je pozdravil Peter Zbontar, predsednik aktiva ZB NOV Železarne Jesenice, nato pa je imel slavnostni govor Zdravko Krvina, sekretar medobčinskega sveta ZKS za Gorenjsko. Med drugim je poudaril velik prispevek železarjev borcev NOV med vojno in vseh železarjev pri graditvi po vojni. Dejal je, da so kljub težavam železarji zelo uspešni v stabilizacijskih prizadevanjih. V imenu mladine je govoril Tihomir Kostić, ki je poudaril, da bo mladina prizadevno gojila tradicije NOB, borcev NOV pa je zaželel obilo zdravja. V imenu republiškega odbora ZZB NOV je navzoče pozdravil Jože Ulčar, ki je pihalnemu orkestru jeseniških železarjev za njegovo prizadevno delovanje in nastopanje na številnih proslavah, srečanjih in podobnem izročil posebno priznanje medobčinskega sveta ZZB NOV za Gorenjsko. S slovesnosti so poslali številne pozdravne brzojavke in nato izvedli pester kulturni program.

Udeleženci srečanja so bili posebno veseli in zadovoljni, da so se zopet videli in se pogovorili o minulih letih življenja in ciljih, ki jih imajo še pred seboj.

BRANKO BLENKUS

Del udeležencev iz srečanja železarjev borcev NOV in mladine

BOŽAKOVO PRI METLIKI

Zbor borcev

Tradicionalni vsakoletni zbor belokranjskih borcev in aktivistov so organizirali prvo septembrsko nedeljo, tokrat skupaj odbor 15: SNOUB Belokranjske, družbenopolitične organizacije občine Metlika in krajevna skupnost Božakovo. Na Božakovem se je kljub slabemu vremenu zbralo okoli 1500 borcev in gostov, da bi se spomnili še posebej ustanovitve 15. SNOUB Belokranjske, ki je bila ustanovljena 28. junija 1943 pri Vranešičevi hiši na Bočki pri Metliki. Belokranjci proslavo ustanovitve brigade, ki ima domicil v metliški občini, vedno združijo z jesenskim srečanjem belokranjskih borcev.

Na proslavi je spregovoril podpredsednik RO ZZB Stane Repar, ki je obudil spomin na partizanske akcije in uspehe v tem predelu Bele krajine. Govoril pa je še o 20-letnici neuvrščenoosti, posebno pozornost pa je posvetil današnjemu družbenoekonomskemu položaju Jugoslavije in bitki za stabilizacijo.

Kulturni program so pripravili skupaj člani metliške ZSMS, metliška godba na pihala in mešani pevski zbor tovarne Beti.

Krajevna skupnost Božakovo, ki je letošnji gostitelj srečanja, je letos naredila znatne korake naprej, predvsem na komunalnem področju. Zgradili so novo cesto do Božakovega do Rakovca, začeli pa so polagati vodovod na isti relaciji torej od Božakovega do Rakovca.

M. DIMITRIČ

TOLMIN

Breginjski gostje

Krajevna skupnost Breginja je bila gostiteljica 110 občanov iz občine Tipana iz Slovenske Bistricе. Obisk Tolminske sta pripravila kulturno društvo Naše vasi in občinska uprava občine Tipana. Med enodnevnim obiskom so si gostje ogledali Šolski center Vojvodina in industrijsko cono v Tolminu. Vodstvu tovarn AET in Metal-fleks sta gostom pripravili kosilo.

Popoldan so obiskali še partizansko bolnišnico Franjo. Pri ogledu jih je vodil Danilo Šuligoj, ki je bil bolničar v bolnišnici.

Na vse je obisk bolnišnice napravil velik vtis. Med obiskovalci je bilo več emigrantov iz Brazilije, Argentine, Francije, ki so po ogledu enoglasno ponavljali: »Ni nam žal, da smo prišli od tako daleč in se udeležili tega izleta, ki nam bo ostal za vedno v lepem spominu.«

D. Š.

KNEŽAK

Uredili bodo
spominski park

Na pobudo odbora Sedme banijske divizije in odbora združenja borcev ter v sodelovanju z osnovno organizacijo ZSMS Knežak bodo v tem kraju v neposredni bližini poštne stavbe uredili spominski park padlim borcem omenjene divizije iz Knežaka. Mladinci in osnovnošolci OŠ Tone Tomšič so začeli urejati parkovni prostor, želja vseh pa je, da bi postavili tudi spomenik padlim borcem Sedme banijske divizije.

P. NIKOLIČ

TRŽIČ

Po Titovi ilegalni poti

Šestdeset mladih se je 30. avgusta jutraj četrtič podalo na dvodnevni pohod po »Titovi poti« od Mahavovega griča v Sebenjah do Škrbine v Karavankah. Pohoda, katerega osnovni namen je bil obujanje in prenašanje izročil narodnoosvobodilnega boja na mladi rod, so se udeležili mladi iz Tržiča, petnajst mladincev pa je bilo iz Zaječarja. In da bi potrdili namen pohoda, so se radi odzvali tudi nekateri borci.

Ž. D.

DOB

40 let vstaje in
partizanske zmage na
Hrastovcu

V začetku avgusta je krajevna skupnost Dob praznovala svoj krajevni praznik v spomin na eno prvih partizanskih zmag na Hrastovcu nad Lazami. Z obuditvijo spominov na začetke narodnoosvobodilnega boja in socialistično revolucijo ter osrednjo proslavo na kraju bitke na Hrastovcu 3. avgusta 1981 se je krajevna skupnost vključila tudi v praznovanje 40-letnice vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti. Slovesnosti so v krajevni skupnosti potekale tudi že v dneh pred krajevnim praznikom. Tako je TVD Partizan Dob počastil 60-letnico svojega delovanja s tekom po ulicah Doba in nogometnim srečanjem s prvotigašem Olimpijo. Gasilci so pripravili širšo sektorsko vajo, na večer pred praznikom pa se je na slavnostni seji sestala skupščina krajevne skupnosti, na kateri je o razvoju in uspehih njenega delovanja spregovoril predsednik sveta Aleksander Rihtar. Na seji so podelili priznanja najzaslužnejšim krajevnim aktivistom.

Že v jutranjih urah praznične sobote, 8. avgusta, so krajanj Doba in okoliških vasi, pripadniki narodne zaščite, civilne zaščite, gasilci, športniki in pionirji krenili v pohodu izpred trgovine na Hrastovec. Med pohodom je bila tudi manjša slovesnost ob odprtju novega mostu prek Rače. Kolona je z zastavami, prapori in harmoniko hitela po nekdanjih partizanskih poteh na hrib Hrastovec. Tam se je zbralo prek dvesto ljudi, med njimi tudi veliko število borcev in aktivistov, ki so skupaj z mladimi obujali spomine na težke, a slavne dni revolucije. S posebnim zadovoljstvom so Dobljani pozdravili v svoji sredi narodnega heroja Franca Avblja-Lojka in predsednika občinskega odbora ZZB NOV Alfonza Avblja-Savota.

Dogodka pred 40 leti pred bitko na Hrastovcu in samo bitko je po pričevanjih Borisa Lenčka, udeleženca te bitke in nosilca partizanske spomenice, v slavnostnem govoru opisal Maks Jeran, predsednik skupščine krajevne skupnosti Dob.

Ob tem dogodku, s katerim krajevna skupnost Dob obeležuje svoj praznik, pa bi se lahko našli pomembne akcije partizanov, aktivistov OF, revolucionarjev. Zlasti južni hribovitejši predel od Brezovice, Laz pa do Viševka je bil prava partizanska baza z zanesljivimi postojankami partizanskih enot, partizansko klavnico, popravilnico orožja, prvo tiskarno, skladiščem orožja in sanitetnega materiala itd. Pri zavednih ljudeh v teh krajih so partizani vedno našli varno zatočišče, hrano in informacije. Na tem območju je bil ustanovljen občinski odbor OF, organiziran tečaj za sekretarje OF, delovala je organizacija ZSM, kasneje SKOJ, tu je bil dalj časa center okrajne gospodarske komisije in drugo.

Udeleženci proslave so po kulturnem programu, v katerem so sodelovali pevci KUD Jožef Virk iz Doba in recitatorji Osnovne šole Martin Koželj Dob, počastili spomin na tovariša Tita in vse padle za svobodo. S prijetnim tovariškim srečanjem na Spodnji Brezovici, so ob petju partizanskih pesmi in spominih na dogodke iz NOB krajani Doba končali letošnje dobro pripravljeno praznovanje.

MAKS JERAN

LJUBLJANA

Priprave na proslavo
dneva vezistov

Proslavljanje 26. septembra Dneva zvez bo letos organizirano v počastitev 40-letnice OF, in vstaje jugoslovanskih narodov ter 40-letnice roda za zveze JLA. Organizatorji proslav Dneva zvez, ki jih bodo pripravili po garnizijah in v okviru armadnega območja so področni odbori in strokovni aktivisti vezistov in kurirjev NOV. Osrednja svečanost bo v vojašnici »Ljubo Šerčer« v Ljubljani.

Sporazumno z Republiškim odborom ZRVS in poveljstvom Ljubljanskega armadnega območja bodo organizirali že tradicionalno tekmovanje radioamaterjev. Dogovorili se bodo o srečanjih in razgovorih vezistov NOV s starešinami in vojniki enot za zveze JLA. Pripravili bodo tovariško srečanje vezistov NOV, obiske v PTT in delovne organizacije, ki proizvajajo opremo za zveze. Pripravili bodo tudi izlete v kraje, kjer so med NOB bivali štabi NOV in POS ter dalj časa delovali centri za zvezo, razne šole, delavnice in podobno. Organizirali bodo pohode po transverzali kurirjev in vezistov.

O vsej dejavnosti bodo načrtno obveščali javnost kar bo vsekakor velik prispevek k prenašanju in gojitvi tradicij vezistov NOV.

BRANKO BLENKUS

CERKNO

Koroški pevci v Franji

Bolnišnico Franjo si je pred dnevi ogledala skupina 35 predvsem mladih iz avstrijske Koroške. Vračali so se iz Strunjanja, kjer so bili teden dni na pevskem seminarju. Mešani pevski zbor, ki ga sestavljajo predvsem mladi ljubitelji petja iz celotne Koroške, je bil ustanovljen lani oktobra in si je nadel ime Koroški partizanski pevski zbor.

DANILO SULIGOJ

RADOVLJICA

Obnovili bodo
spomenik

Na pobudo medobčinske zveze društev civilnih invalidov Kranj je republiška konferenca zveze društev civilnih invalidov vojne sklenila obnoviti spomenik talcem in padlim borcem v Srednji vasi pod Dobro pri Begunjah. Poleg tega bodo temeljito uredili okolico spomenika, nasadili okrasne rastline in cvetje. Vsa dela nameravajo opraviti s prostovoljnimi delom svojih članov in mladincev – brigadirjev v mesecu septembru. Prva delovna akcija bo v soboto, 5. septembra, ko naj bi izvršili večja dela, predvsem planiranje terena in pripravo zelenih površin.

Pri organizaciji in pripravi akcije so se predstavniki medobčinske zveze društev civilnih invalidov vojne tesno povezali z občinskim odborom ZZB NOV Radovljica in OK ZSMS Radovljica še posebej zato, da navežejo z obema organizacijama tesne, vsebinske stike. Občinski odbor ZZB NOV Radovljica jim je nudil vsestransko pomoč pri pripravi obnovitve spomenika, OK ZSMS Radovljica pa bo poskrbela, da bodo pri delu sodelovali mladi brigadirji.

BRANE GROHAR

PODGORJE

Pod Uršljo goro
so praznovali

V Podgorju praznujejo svoj krajevni praznik vsako leto v spomin na partijski tečaj skojevcev in aktivistov, ki je bil v avgustu 1944 na Graški gori.

Pomembne proslave so bile v dneh 28., 29. in 30. avgusta. V teh dneh so bile predvsem športne prireditve, v osnovni šoli v Šmiklavžu pod Graško goro pa je bila slavnostna seja skupščine krajevne skupnosti, kjer so podelili priznanja krajevnim skupnosti krajanom in društvom.

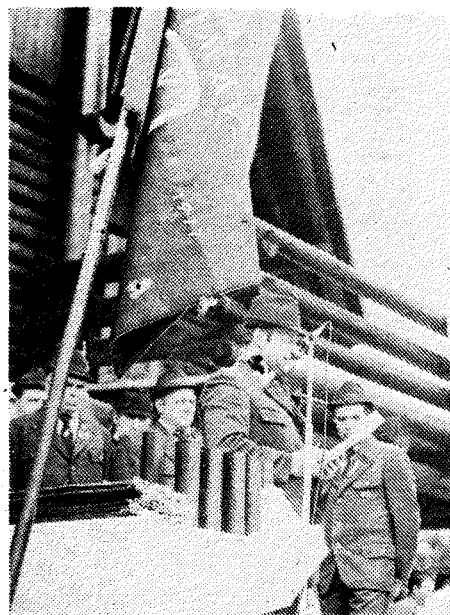
V letošnjem letu so dosegli kar lepe uspehe: zgradili so osnovno šolo in vodovod v Razborju, asfaltirali nekaj cest, uredili avtobusno postajo in del cestne razsvetljave v Šmiklavžu. Se v letošnjem letu pa bodo uredili 100 novih telefonskih priključkov. Večino omenjenih del so opravili krajanj s pomočjo samoprispevka, prostovoljnimi delom in denarnimi prispevki.

ADOLF ANKON

OBROV V BRKINIH

Plošča Istrskemu
odredu

V okviru številnih prireditev, ki so jih v sežanski občini pripravili v počastitev občinskega praznika 28. avgusta, so med drugim člani lovske družine Zabnik – Obrov predali namenu nov lovski dom, razvili svoj prapor in na domu pod Gradiškim Orlekom odkrili spominsko ploščo borcev Istrskega odreda. In to prav na kraju, kjer so borci omenjenega odreda imeli števil-

Pred novim domom, na katerem je tudi plošča borcev Istrskega odreda, je o dosedanji poti LD Zabnik-Obrov spregovoril njen predsednik Livij Jakomin (na fotografiji).

ne pomembne bitke. O bojih ob pomembni cesti povezavi Reka-Trst je spregovoril borec Istrskega odreda Maks Zadnik. Tu so imeli borci od oktobra 1943 do aprila 1945 najmanj 42 akcij, samo med Obrovim in Gradiščem pa 11.

Ploščo borcev Istrskega odreda je na lovskem domu odkril član lovske družine Zabnik-Obrov in borec v Istrskem odredu Ilija Babič, dom pa je predal namenu najstarejši član lovske družine Jakomin Kvirin. V izgradnjo doma so vložili prek 7.000 prostovoljnih delovnih ur, opravili veliko brezplačnih prevozov in porabili okrog 300.000 dinarjev. V počastitev letošnjega občinskega praznika, ki ga slavijo v spomin na prvi sestanek pristašev OF v Gornji Branici 28. avgusta 1941 in ustanovitve prvega rajonskega odbora OF 28. avgusta 1943 pa so v Gradišču predali namenu nove prostore portorške Droge TOZD Sudest, v Lipici pa odpri prenovljeno poročno dvorano in pripravili kraško ohcet po starih šegah.

JANI ALIČ

SPODNJA SENICA

Razvili so svoj prapor

V okviru praznovanja 40-letnice vstaje in počastitve praznika krajevnih skupnosti Medvode je bila minulo nedeljo v Spodnji Senici pri Medvodah pod pokroviteljstvom predsednika ZB NOV občine Ljubljana – Šiška Cveta Novaka slovesnost, ki so se je poleg številnih predstavnikov družbenopolitičnih in delovnih organizacij udeležili tudi številni krajanj sosednjih krajevnih skupnosti ter občani šišenske občine. Ob tej priložnosti je krajevna organizacija ZB NOV Senica razvila svoj prapor, vsem prisotnim pa je o pomenu teh krajev med NOB zlasti o povojnih uspehih spregovoril tudi Cveto Novak. Moški pevski zbor, pihalna godba iz Medvod ter dramska sekcija Senica pa so slovesnost popestrili z bogatim kulturnim sporedom.

JOŽE ČURIN

Djordje Jokić

V 58. letu starosti je umrl Djordje Jokić, podpolkovnik JLA v pokoju, aktiven družbenopolitični delavec. Rodil se je v Nadpolju pri Jajcu. Vsa družina je bila izseljena v Srbijo. Tam se je zaposlil v rudniku Bor in bil leta 1942 tudi sprejet v Skoj. Nato je odšel k partizanom in kot borec, politični delegat voda in komisar čete obšel dobršen del naše domovine. Po osvoboditvi je vse do upokojitve vestno opravljal svoje delo kot pripadnik oboroženih sil JLA skoraj po vsej Jugoslaviji. Še kot aktivni oficir in potem v pokoju se je aktivno vključil v delo družbenopolitičnih organizacij in organov krajevne samouprave. Za svoje delo v občini in KS je prejel družbena priznanja, je pa tudi nosilec vojnih odlikovanj. Pokopali smo ga na Uncu pri Rakeku.

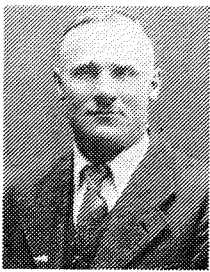
Rok Šenk

Sredi maja smo se na Jezerskem poslovili od komisarja Vzhodnokoroškega odreda Roka Šenka. Rodil se je leta 1905 na Jezerskem. Po vojni je bil zaposlen pri GG Kranj. Bil je aktiven kulturni delavec, vodja pevskega zbora gozdnih delavcev ter organizator folklornih skupin. Dvakrat je bil odlikovan.

Dušan Kraševac

Rodil se je leta 1923 v Svetlem potoku pri Kočevju. Vsa družina se je aktivno vključila v delo OF. V začetku se je Dušan udeleževal posameznih akcij v Novem mestu. Septembra 1943 pa se je priključil 15. brigadi. V boju na Ilovi gori so ga ujeli Nemci in domobranci. Maja 1944 so ga odpeljali v taborišče Ashafenburg, od koder se je vrnil po osvoboditvi. Umrl je decembra 1980.

Matevž Lindav

V začetku maja smo se na pokopališču na Jezerskem poslovili od Matevža Lindava, borca Kokrškega odreda. Rodil se je leta 1904 v Savodnju. Najprej je bil aktivist za Kokrško dolino, od julija 1943 pa borec-kurir in obveščevalec za kranjsko območje. Po vojni je bil logar pri GG Kranj vse do upokojitve. Ves čas je bil aktiven družbeni delavec, za kar je bil dvakrat odlikovan.

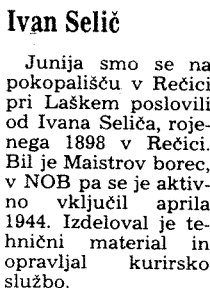
Rafael Tisu

Pred dnevom OF je umrl borec in aktivist Rafael Tisu iz Polja pri Trzišču. NOV se je priključil 1942 leta. Bil je borec 1. slovenske artiljerijske brigade. Po vojni se je posvetil obnovi porušene domovine. Bil je prvi predsednik okrajne Trebnje. Bil je nosilec več partizanskih in državnih odlikovanj. Do konca je ostal skromen, nikoli ni iskal zahvale in časti, toda vedno je imel posluš za težave delavcev in krajanov.

Stojan Surin

Junija smo se na izolskem pokopališču poslovili od Stojana Surina, nosilca partizanske spomenice 1941. Pred 69 leti se je rodil v Jelšanah pri Ilirski Bistrici. Do leta 1943 je bil terenski aktivist, nato pa borec 2. brigade 43. divizije. Po vojni se je zaposlil in nadaljeval svojo aktivnost v družbenopolitičnih organizacijah. Za bojevitost in hrabrost je bil odlikovan z več odlikovanji.

Ivan Selič

Junija smo se na pokopališču v Rečici pri Laškem poslovili od Ivana Seliča, rojenega 1898 v Rečici. Bil je Maistrov borec, v NOB pa se je aktivno vključil aprila 1944. Izdeloval je tehnični material in opravljal kurirsko službo.

Ana Fajdiga

Sredi januarja smo Ano pokopali v Črnomlju. Rojena je bila leta 1891 v Prezidu. Med NOB se je takoj z vsemi otroki vključila v delo OF. Okupator jo je preganjal. Bila je v italijanski internaciji na Rabu in v Gonarsu. Nemci so jo pregnali v nemško taborišče Vilkan-Haslau. Za svoje delo v OF je prejela odlikovanje.

Franciška Jerin

Januarja smo se na jablaniškem pokopališču poslovili od partizanske mame Franciške Jerinove, rojene 1892. leta v Jablaniškem potoku. Na njenem domu je bil leta 1944 sedež okrajnega komiteja SKOJ Smartno pri Litiji. Njen dom je bil vedno odprt za partizane in aktiviste.

Franc Peternel

Na kanalskem pokopališču smo se konec junija poslovili od Franca Peternela, rojenega leta 1900 pri Ligu. Že leta 1942 se je priključil prvim organizatorjem OF in deloval kot finančni referent, nato kot tajnik odbora OF za Ajbo. Leta 1944 so ga Nemci zaprli. Po vrnitvi iz zapore je nadaljeval politično delo in v mlinu mlél žito za partizane.

Jožeta Puš

Februarja smo na ljubljanskem Navju pokopali Jožeta Puš, rojeno pred 80 leti v vasi Selo pri Grosupljem. Skupaj z možem je že od leta 1941 delala za NOB. Trije sinovi so bili pri partizanih, hčerko aktivistko pa so umorili črnokroci.

Vabila

V soboto, 12. septembra 1981, v okviru občinskega praznika občine Nova Gorica, na dan praznovanja krajevnega praznika v spomin na zgodovinski dogodek iz NOB, bo v Biljah zbor skupnosti borcev Varnostno-obveščevalne službe OF za severno Primorsko (VOS-OF) in odkritje doprsnega kipa narodnemu heroju Ivanu Suliču - Carju. Na zboru skupnosti, ki bo v osnovni šoli Bilje, bomo razpravljali in sprejeli Pravilnik o organiziranosti in nalogah skupnosti borcev VOS-OF.

Program:

- ob 12.30 seja skupščine KS Bilje, zbor skupnosti borcev VOS-OF za severno Primorsko in srečanje z jubilarji - 60-letniki;
- Ob 15. uri odkritje doprsnega kipa narodnemu heroju Ivanu Suliču - Carju, prvoborcu tega kraja.

Slavnostni govornik bo generalpodpolkovnik Branko Jerkič.

Po kulturnem programu bo tovariško srečanje borcev, krajanov, mladine in ostalih udeležencev.

V nedeljo, 13. septembra 1981, bo:

- ob 8.30 mimohod drugega pohoda »Odpri meja« iz Italije;
- ob 9. uri drugi pohod »Biljenski grič«;
- ob 13. uri podelitev pokalov in medalj.

Vabljeni! Prireditve bodo ob vsakem vrenu.

DPO KS Bilje
Domicilni odbor VOS-OF
za severno Primorsko

Občinska odbora ZZB NOV Jesenice in Radovljica sporočata, da bosta komemorativni slovesnosti v spomin na heroja Joža Gregorčiča - Gorenjca in 25 borcev Cankarjevega bataljona, ki so 9. septembra 1942. leta padli v boju z Nemci na Lipniški planini, v soboto, dne 12. septembra 1981 ob 9. uri na grobišču v Radovljici, ob 11.30 pa ob spomeniku na Lipniški planini.

Na slovesnosti vabimo vse še živeče borce iz bojev v Dražgošah, na Mošenjski in Lipniški planini, mladino in druge delovne ljudi ter občane.

Krajevna organizacija ZB in KS Prevorje vabita vse preživele borce 14. divizije in aktiviste Kozjanskega, naj se v nedeljo, 20. septembra 1981, udeležijo ob 9. uri odkritja spominskega obeležja štabu 14. divizije in Tomšičeve brigade v Krivici pri Seliču. Ob tej priložnosti bo mladinska organizacija izvedla kulturni program. Ob 12. uri tega dne bo tudi odprtje šolskega igrišča pri OŠ Prevorje, sledilo pa bo srečanje borcev, aktivistov, mladine in občanov.

Pododbor partizanskih kurirjev Gorenjske bo v sodelovanju z ZZB NOV Poljane nad Škofjo Loko in družbenopolitičnimi organizacijami odkrilo v nedeljo, 20. septembra 1981, ob 14. uri v Vinharih pri kmetu Vinku Stanonik - Brdarju spominsko obeležje reletni kurirski postaji G-7, ki je med NOB delovala na tem območju.

Dostop je možen iz Poljan na levo čez most do kraja proslave. Po kulturnem programu bo tovariško srečanje. Vabljeni kurirji, borci, aktivisti, domačini in mladina.

Pododbor partizanskih kurirjev Gorenjske bo v sodelovanju z ZB NOV in družbenopolitičnimi organizacijami Železniki odkrilo v nedeljo, 20. septembra 1981, ob 10. uri pri kmetu Nastranu - Megušarju v Megušnici (Selška dolina) spominsko obeležje reletni kurirski postaji G-3. Dostop je možen z osebnimi vozili z odcepom v Železnikih - pri Dermotu čez Soro, na levo po Smolevski grapi.

Po kulturnem programu bo tovariško srečanje.

Vabljeni kurirji, borci, aktivisti, domačini in mladina.

Družbenopolitične organizacije občine Škofja Loka vabijo v počastitev 40-letnice ustanovitve OF, vstaje slovenskega naroda in poljske vstaje na osrednjo proslavo z odkritjem freske, posvečene poljski vstaji, in srečanje domicilnih enot škofjeloške občine (Cankarjevega bataljona, Škofjeloškega odreda, Udarne čete 31. divizije, Koroških enot, kurirjev in vezistov Gorenjske, Gorenjskega odreda, Gorenjskega vojnega področja in 31. divizije), ki bo v nedeljo, 13. septembra 1981, ob 10. uri pred spomenikom NOV v Poljanah.

Krajani krajevne skupnosti Liboje, keramiki Keramične industrije Liboje vabijo predvojnne delavske zaupnike, sindikalne in partijske delavce, ki so se pred vojno bojevali na tem območju za delavske pravice, vse borce in aktiviste, ki so se bojevali na tem območju med narodnoosvobodilnim bojem, na ZBOR KRAJANOV, KERAMIKOV, RUDARJEV IN PLANINCEV, ki bo v soboto, 12. septembra 1981 ob 10. uri na vrhu Brnice nad Kasazami pri Libojah pri Petrovčah v Savinjski dolini. Če bo slabo vreme, bo prireditve v nedeljo, 13. septembra 1981.

Zbor je v letošnjem jubilejnem letu organiziran v spomin na leto 1921, ko so delavci Keramične tovarne v Libojah v stavki, ki je trajala od 1. avgusta 1921 do 16. septembra 1921 izbojevali zmago, dosegli so 15-odstotno povišanje mezd.

Zbor je organiziran v spomin na julij 1941, ko je bila na tem območju ustanovljena Savinjska četa.

V spomin na Veličkovo četo vabijo borce Veličkovo četo in ostale soborce Jožeta Hafnerja-Velička, ki je padel na Jegriših.

Družbenopolitične organizacije cerkljanskega območja vabijo na 8. jubilejno srečanje borcev, aktivistov in prijateljev planin, ki bo ob vsakem vremenu v nedeljo, 13. septembra 1981, ob 10. uri pri spomeniku padlim borcem 2. grupe odredov in Kokrškega odreda na Jezercih pri Krvavcu.

Prevoz je mogoč z žičnico na Krvavec ali z motornimi vozili iz vasi Grad prek Ambroža na Jezerca. Za dobro počutje bo poskrbljeno.

ZB NOV Cerklje

Krajevni odbor ZB in družbenopolitične organizacije KS Kojško obveščajo, da bodo dne 13. septembra 1981 ob 14. uri odkrili spominsko obeležje padlemu borcu in aktivistu NOB Miru Zimicu iz Podsabotina, sekretarju okrožnega komiteja KP za čepovansko-kanalsko okrožje in obeležje vsem padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Podsabotina (Goriška Brda). Vabimo k čim večji udeležbi.

ZB NOV Kojško

Ob 40. obletnici prvih transportov rodoljubov in pripadnikov NOB iz Slovenije v Auschwitz se bomo preživelih interniranci tega taborišča zbrali na zborovanje, združeno s tovariškim srečanjem in kulturnim programom, dne 10. in 11. oktobra 1981 v Novi Gorici.

Na srečanje se bomo pripeljali dne 10. oktobra z rednim vlakom. Kot najprimernejšo smo izbrali tole zvezo:

Odhod vlaka s posameznih večjih postaj:	
Maribor	7.15 uri
Celje	8.27 uri
Zidani most	8.51 uri
Hrastnik	9.01 uri
Trbovlje	9.06 uri
Zagorje	9.12 uri
Ljubljana	12.00 uri
Pivka	13.20 uri
Divča	13.48 uri
Sežana	14.23 uri (prestop)

Prihod v Novo Gorico ob 15.14 uri.

Zbirališče za vse udeležence je v hotelu Park. Ob 17. uri je začetek kulturnega programa v Domu kulture. Po prireditvi in večerji bo tovariško srečanje. V nedeljo, 11. oktobra dopoldne bo ogled mesta in zaključno zborovanje, po kosilu razhod.

Cena penziona je 420 din (večerja, prenočišče, zajtrk, kosilo).

Srečanja se bodo udeležile tudi večje delegacije iz drugih republik.

Prijave so že zbirali in nam jih posredovali občinski odbori ZZB NOV. Da bi srečanje potekalo brez motenj, prosimo prijavitelce, da morebitno zadržanost pravočasno sporočijo na republiški odbor ZZB NOV Slovenije. Prav tako pa dajemo možnost vsem, ki se doslej niso uspešno prijavili, da to storijo do 30. septembra 1981.

Na svidenje v Novi Gorici!

Objava liste upravičencev za dodelitev stanovanj

Samoupravna stanovanjska skupnost Ljubljana, Komisija za reševanje stanovanjskih vprašanj udeležencev NOV

OBJAVLJA

V skladu z določilom 8. člena odloka o načinu upravljanja s sredstvi družbene pomoči v stanovanjskem gospodarstvu za udeležence narodnoosvobodilne vojne in načinu reševanja stanovanjskih vprašanj udeležencev NOV listo upravičencev za dodelitev ustreznih najemnih stanovanj:

OBČINA LJUBLJANA BEŽIGRAD

1. VIČIČ Ivan, Titova 45

OBČINA LJUBLJANA CENTER

- BRVAR Leopold, Dvorčakova 1
- CULIBERG Marjan, Karlovska 11
- CAMERNIK Anton, Gosposvetska 7
- ERZEN Albin, Gosposvetska 7
- IOVANOVSKEI Trajko, Grablovičeva 32 - zamenjava
- JUVANČIČ Antonija, Trubarjeva 32/a
- PAVSIČ Just, Kristanova 2
- ZAVADLAV Marjan, Sketova 6 - zamenjava

OBČINA LJUBLJANA MOSTE-POLJE

- FIGELJ Jože, Partizanska 41
- KROSELJ Albina, Kvedrova 13
- TOMAŠEVIČ Zlatko, Perčeva 12

OBČINA LJUBLJANA SIŠKA

- KERŠEVAN Julij, Celovška 63
- NOVAK Ivanka, Scopolijska 8
- SUŠTERŠIČ Franc, Zofke Kvedrove 26
- ZERJAL Oskar, Celovška 125

OBČINA LJUBLJANA VIČ-RUDNIK

- BONČAR Marija, Rožna dolina c. IX/10
- CIGLER Jože, Bičevje 4
- HROVATIN Jože, Gerbičeva 18
- KOSANOVIČ Daniel, Bizjakova 1
- PAVLIC Angela, Merčnikova 1
- RUNGAR Poldka, Riharjeva 10
- SAKSIDA Rudi, Krimska 4

Obravnavani so bili vsi zahtevki, vloženi v letu 1980. Komisija je upoštevala v listi vse tiste udeležence NOV, ki nimajo primerne stanovanja. Pripombe na objavljeno listo bo sprejemala komisija za reševanje stanovanjskih vprašanj udeležencev NOV, Ljubljana, Komenskega 7, do vključno 25. septembra 1981.

SPOMINI NA PREDVOJNE KOMUNISTE

Andrej Kumar (1893–1969), s partizanskim imenom »Stric Marko«, se je rodil v Kojškem (Goriška Brda). Med prvo svetovno vojno je bil ujet na romunski fronti kot avstrijski vojak, od tod je odšel v Rusijo, ki jo je po čudovitih doživetjih prepotoval, objadral Azijo in se v Franciji izvežbal za pilota. Nato je odšel kot francoski državljani in vojak na solunsko fronto. Po vojni je doma organiziral delavce, vodil več stavk in že leta 1921 postal član KP Italije. Udeležil se je njenega ustanovnega kongresa v Livornu. Zato je moral emigrirati, najprej v Argentino, kjer je ostal kakih pet let, vodil delavske sindikate in štrajke in se vrnil spet v Goriška Brda. A samo za kratek čas, ker ga je preganjal fašizem, zato je moral leta 1928 emigrirati v Jugoslavijo. Nastanil se je na Ježici in ustanovil prvo partijsko celico. V njegovi hiši je bila prva ilegalna partijska tiskarna, ki je tiskala brošure in letake ter jih razpošiljala po vsej Sloveniji. S svojimi sodelavci na Posavju je vodil komunistično gibanje pred vojno, bil večkrat zaprt, in že leta 1934 se je sešel s Titom in bil soorganiziran v OF na Ježici. Po fašistični okupaciji 1941. leta je bil vojaški referent pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije, od 1942 je organiziral OF v Brdih in postal član PK KP Slovenije za Slovensko primorje. Po osvoboditvi je bil član revizijske komisije CK ZKS. Malo pred smrtjo je pripovedoval svoje spomine, katerih kratke izvirne priobčujemo.

Simon Lenarčič

12

Stric Marko

Ko sem hodil v zgodnjem jutru proti Kodeljevemu, je bilo zelo hladno in megleno, ves čas sem imel občutek, da me nekdo zasleduje. Nisem se upal preveč ozirati na levo in desno, da ne bi dal povoda za sum. Pa sem vendarle stopil v pekarno na Gosposvet-ski cesti in kupil nekaj kruha – poznali so me in dobil sem ga brez karte – da bi malo zmedel zasledovalca. Pekarno so pravkar odprli, še malo smo poklepotali s prodajalko in vajencem, bil sem prepričan, da je zasledovalec odšel. Pa ni! Na Zmajskem mostu sem spet zaznal senco, ki mi je sledila. Pred Bermanom se mi je posrečilo zamešati sled in kar vesel sem vstopil. Toda izkazalo se je, da je bil zasledovalec pametnejši od mene.

Sel sem v tovarno in hišnikova žena me je povprašala, če bom kaj zajtrkoval. Imela je vso molžo mleka na štedilniku in mi je ponudila skodelico. Mleko sem sprejel in jo poprosil še za ščepec soli, ki ga imam vedno navado dati v mleko. Ko sem tako mešal mleko in pil, zraven pa kadil, je planil v kuhinjo njen mož, ki je bil medtem v hlevu, in ne da bi me opazil zaklical:

»Kaj hudiča pa je danes? Tovarno obkoljuje vojaštvo!«

Torej je moj zasledovalec le šel naprej do vojašnice in poklical vojake, ki so nemudoma obkolili tovarno. Tedaj me je hišnik zagledal – in mu je bilo takoj vse jasno. Bilo je okrog 8. ure zjutraj, ko so se vojaki približali hiši.

V kuhinji zmeda. S hišnikom tečeva in iščeva, kam bi me skril. Pri meni je bilo vedno glavno to, da se dobro skrijem, ali se sploh ne skrijem. V tovarni je bilo dosti možnosti za skrivanje, a število vojakov zunaj je bilo tudi veliko, gotovo bodo vse preiskali, vse prostore pregledali in pretaknili, sem si mislil. Moral sem brž nekaj najti. Možgani so mi delovali s filmsko naglico. Šla sva mimo kotlovnice. Kaj, če bi se skril tja notri?

»Ali kurite v peči?«

Niso vedno kurili. Prejšnji dan so kurili in bilo je še toplo.

»Ne«, je odgovoril hišnik.

Sklenil sem, da se skrijem v kotlovnico. Peč je bila še topla. Ker sem imel na sebi boljše obleko, sem jo naglo obrnil, da je ne bi preveč uničil in zlezal sem po vseh štirih noter. Hišnik je zaprl vrata za menoj, objela me je popolna tema. Bil sem nervozen, prižgal sem cigareto in kadil. Ko sem pokadil do konca, me je speklelo v ustnice. Prišel sem že do konca peči in obstal ob steni. Puhnil sem čik na tla, kjer so bile še saje. Kot bi trenil, so se vnele in bolj ko sem grebel po njih, bolj je gorelo. Pri gašenju sem podrl pregradno steno (Feuermauer); nastal je precejšen plamen, ki me je pošteno preplašil in še povečal mojo živčnost. Nazadnje mi je uspelo pogasiti plamen z lastno vodo.

Tedaj so vojaki že vdrli v tovarno in začelo se je pregledovanje, kričanje, ropot. Bal sem se, da bi me saje začele žgečkati v grlu in me prisilile h kašlju. Tedaj bi se sam izdal. In kot se rado zgodi, me je res začelo stiskati v grlu, čim bolj sem mislil na to. Nehal sem dihati, da bi preprečil kihanje in kašljanje. Hišnika in ženo so pestili, kje sem. Rekla sta, da me nista videla. Končno so moža odpeljali s seboj, preiskavo so končali; našli niso nič, niti najmanjše dlake, ki bi potrjevala mojo navzočnost.

Oddahnil sem se že, da je nevarnost mimo, ko so se težave znova začele. Prišel je kurjač, ki seveda ni nič vedel o meni, in začel kuriti peč, v kateri sem bil jaz. Odmikal sem se in umikal po kotlu naprej, saj je bil onstran zidu še prostor. Podrti zid me je rešil. Ogenj me je preganjal, bila je že huda vročina in dolgo ne bi bil mogel več vzdržati. Komaj sem se dihal. Ko sem tako lezel naprej, sem zaslišal bučanje zraka in usmeril plezanje proti dimniku. Dvakrat me je že obšla slabost in bal sem se, da bom omagal prej, preden pride kaka pomoč. Tedaj sem se prirnil k dimniku, tam je bila ventilacija – s polnimi pljuči sem vdihnil sveži zrak, neki notranji glas me je spodbujal: Ne smeš poginiti, rešiti se moraš, vztrajati! To beganje po peči je trajalo celo uro. Ker sem imel zrak v pljučih, sem začel dihati normalno, misliti in iskati izhod. Kje pobirajo saje? To mora biti nekje blizu dimnika, tam mora biti tudi izhod. Tipal sem za vrati, ki pa so bila zadelana. Dotipal sem se do mesta, kjer stena ni bila gladka; tam, kjer so zazidali od zunaj, je bil omet naguban. S silo sem sunil in podrl tanki zid in prišel do železnih vrat, a so bila zaklenjena. Imel sem odpirati pri sebi in jih odprl! Srečen in z olajšanim vzlikom sem se opotekel na hodnik. Tu so me srečale, vsega črnega od saj, tri neznane ženske, najbrž delavke, zaposlene v tovarni; menda so bile prepričane, da so videle samega hudiča, tako so bile prestrašene, vreščec na ves glas so zbežale. To mi je napravilo prosto pot, da sem prišel do vode in mila v kopalnici in se brž za silo očedil.

Hišnikova žena mi je pomagala, da sem se okopal in tudi preoblekel v moževo obleko, nato mi je vse povedala, kako je potekala preiskava in da so moža odpeljali. Bila je vsa obupana. Potolažil sem jo, da se bo mož kmalu vrnil, saj mu ne morejo nič dokazati.

Zame je bila peč pravi ognjeni krst. Prej sem bil čisto revmatičen; ko sem hodil v službo, sem moral večkrat na dežju delati in sem staknil hud revmatizem, ki me je včasih hudo zagrabil in sem se vedno bal, da bom odpovedal, kadar bo treba teči. Zdaj pa, po tej hudi vročini v peči, me je tako prepeklo in pregrelo, da sem kar čutil, kako se mi kosti mehčajo in kako je vsa revma izginila. Kot bi odrezal nisem čutil od tedaj naprej nobenega revmatizma.

Seveda, trenutno pa sem bil tako oslabelel, da sta me Kardelj in Leskovšek komaj prepoznala; bil sem ves spremenjen; zdaj so uvideli, da moram iz Ljubljane – na Primorsko.

Tako so sklenili naj bi odšel na Primorsko. To je moja domača pokrajina, poznam jo in gotovo se bom najbolje znašel med rojaki. Z veseljem in nestrpnostjo sem čakal dan, ko bom lahko spet odšel domov.

Kardelj in Leskovšek sta mi tudi dala navodila za delo na novem mestu. Kardelj mi je ob slovesu izrekel popolno zaupanje:

»Saj se boš znašel, prepričan sem o tem. Star komunist si in veš bolje, kot veva midva, kako je na Primorskem. In dovolj prakse imaš! Želimo ti mnogo uspeha, spremljalo te bo naše zaupanje!«

Name so Kardeljeve besede delovale zelo spodbudno. Odslej sem ga še bolj spoštoval. Razumel me je, kakor me je razumel tistokrat, ko smo katero »zasektašili« in je vedno znal speljati delo v pravi tir – z razumevanjem in uvidevnostjo. Se nadaljuje

Po pogovoru z borcem Jožetom Simšičem-Jelenom

Mladi potrebujejo živo besedo o naši revoluciji

Mnogi osnovnošolci na Notranjskem in tudi v Ljubljani ga poznajo, Jožeta Simšiča-Jelena, borca, ki si rad vzame čas, da pride med mlade ter z živo pripovedjo in odgovori na kopico vprašanj niza pred njihovimi očmi podobo tistega časa, ki ga označuje štiriletni narodnoosvobodilni boj, in tistih ljudi, ki so ta boj živeli.

Letos je obiskal osnovne in podružnične šole Grahovo, Cerknico, Rakek, Unec, Planino, Laze, Hotedršico, Logatec in osnovno šolo Borisa Ziherla v Ljubljani. V Grahovem je bil ob njihovem krajevnem prazniku, ki ga vsako leto praznujejo 11. maja kot spomin na pomembno akcijo borcev Rakovske čete leta 1942. Srečanje treh podružničnih šol: Unec, Planina in Laze, ki ga izvedejo v obliki obrambnega in športnega dne v enem od znanih partizanskih krajev, pa je že kar tradicionalno. Letos so se srečali v Kališah nad Logatcem, kjer sta med NOB delovala politično vodstvo logaškega rajona in kurirska postaja TV-2a. »V Kališah imamo tudi bogato opremljeno muzejsko sobo v partizanskem Tončkovem domu,« pravi tovariš Jelen, ki smo ga povabili na pogovor v naše uredništvo. »Tam je prikazan del naše preteklosti iz narodnoosvobodilnega boja tega kraja. Osnovnošolci si ga ob takih srečanjih z zanimanjem ogledajo. Sicer pa ob takih srečanjih ne manjka ob komemorativnem delu programa še vrste obrambno-športnih tekmoval in na koncu dneva seveda mora biti »partizanski« miting, z vsem, kar spada zraven: podeljevanje nagrad, značke, petje partizanskih pesmi in včasih uprizorimo tudi kakšno od akcij, ki se je odigrala na tem območju med narodnoosvobodilnim bojem.«

Živa ura zgodovine naše revolucije učencem veliko pomeni, veliko več kakor vrsta pomembnih datumov in suhoparno opisanih dejstev v njihovem učbeniku. Pred seboj imajo nekoga, ki je takrat živel in se bojeval, sedaj pa je tu, pripravljen na odvijal boj, ko so bila skladišča opreme prazna, kako so nastajale čete, kakšno je bilo naše življenje v enotah in razne dogodivščine, ki popestrijo naše zgodovinske ure. Nekateri menijo, da naša mladina ne sprejema narodnoosvobodilnega boja ali pa ga na zna dojemati. To ni res, le prav jim je treba prikazati tisti čas, ustrezno poglobljeno glede na njihovo zrelost. Dokazati jim je treba, da naša vseljudska obramba raste na tradicijah narodnoosvobodilnega boja in da te tradicije niso le surovost samega boja, da gre tudi za humani del naše revolucije, ki se prav tako prenaša na današnji čas. Pripovedovati jim je treba o žrtvovanju, o tovarištvu, vzbujati je treba v učencih občutek teh vrednot, ki niso nastale in izginile enkrat za vselej, ampak se je zanje še treba bojevati. Gojiti je treba med mladimi smisel za humanost in jih s tem oblikovati v vredne člane naše socialistične domovine, ki se bodo pripravili žrtvovati ne samo zase, ampak tudi

njihova vprašanja, da razjasni tisto, kar poraja dvome, da razgali pred njimi vso resnico boja in da jim pomaga dokopati se do korenin. »Nikoli se ne naveličajo spraševati, preprosto bombardirajo z vprašanji,« pripoveduje tovariš Simšič o svojih mladih navdušencih, on pa se ne naveliča odgovarjati. »Najbolj jih zanimajo akcije, priprave nanje pa rezultati, kako se je

Jože Simšič-Jelen je del svoje mladosti preživel med partizani

za skupnost, ki bodo ob pravem trenutku pripravljeni pokazati, kdo so in zakaj so tu. Naša mladina je dobra, noče pa komandantov. Treba je stopati z njo v korak. In noče laži, še posebej ne, ko gre za narodnoosvobodilni boj. Tudi bežali smo in tudi žrtve smo imeli. Treba jim je to povedati, da si ustvarijo pravo podobo.«

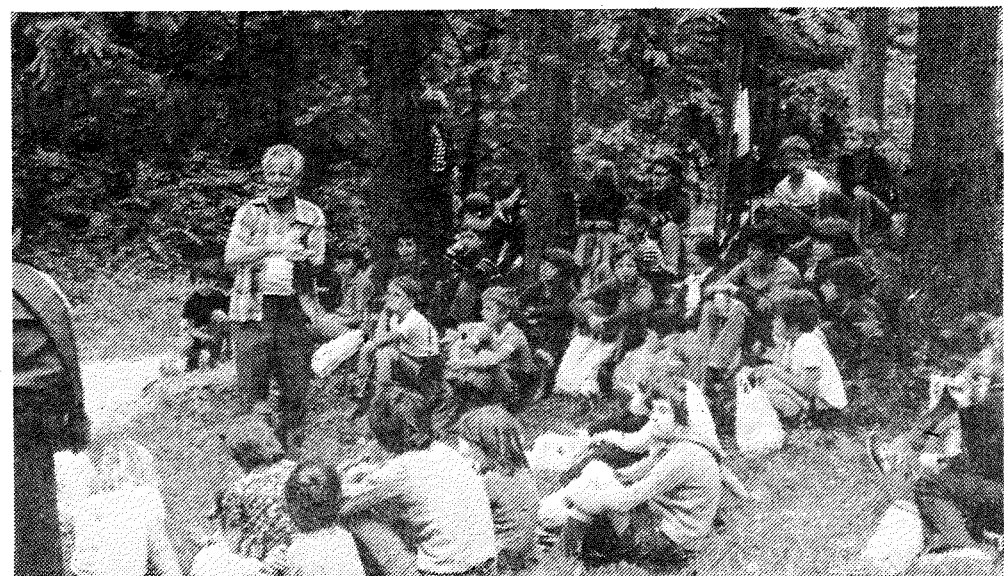
Živa beseda pa je še več vredna, če ji učenci lahko prisluhnejo na samem kraju dogajanja, v partizanskem kraju. Kadar te možnosti ni, si tovariš Simšič pomaga s predvajanjem filmov, bodisi o partizanih v tem in one kraju, o poti vrhovnega komandanta partizanske vojske tovariša Tita in druge filme s področja vseljudske obrambe.

Koliko pomeni v osnovnih in drugih šolah živa beseda naših borcev pri razvijanju revolucionarnih tradicij, kažejo tudi članki Šolske mladine v TV-15, ko opisujejo spomine svojih staršev ali starih očetov in mam, še posebno navdušeno pa pišejo o obiskih borcev na svojih šolah.

Letošnja jesen bo potekala v spominu na številne dogodke pred štiridesetimi leti, ki so za vse čase zarezali sledove v zgodovino našega naroda. Prav je, da se naši borci še bolj aktivirajo, da se otresejo morebitnega strahu in še v večjem številu stopijo med mlade ljudi v šole, ki želijo, da nekdo usmerja njihov tok razmišljanj in sklepanj o našem narodnoosvobodilnem boju. Brigadni odbori sicer imajo v svojih letnih programih sodelovanje z mladino in tudi programi šol ter borčevskih organizacij predvidevajo sodelovanje, le da je treba to uresničiti v dovolj širši meri, da ne postanejo obiski navdušenih posameznih borcev lo oaza v puščavi, le redkost, ki pričara šoli prazničen dan.

In še nekaj bi bilo prav: da bi take žive ure zgodovine posneli na magnetofonski trak ter si s tem zagotovili živo besedo o naši revoluciji tudi za prihodnje rodove.

Živa Drole

Pred spominskim obeležjem v Kališah govori pionirjem bivši kurir Ivan Mahnič

Očka mi je pripovedoval

To resnično zgodbo mi je pripovedoval očka:

»Čeprav sem bil star komaj pet let, se dobro spominjam hladnega februarkega jutra leta 1943.

Zaropotalo je po vratih in oknih in v nemškem jeziku je bilo slišati, naj odpremo. Mama je glasno zajokala, za njo pa smo pritegnili še vsi otroci. Otroci pravzaprav nismo vedeli, za kaj gre, toda ker smo videli jokati mamo, smo še mi glasno tulili. Oče je medtem odprl vrata in v stanovanje je vstopila gruča nemških vojakov. Vodja skupine je naročil očetu, naj se takoj obleče, ker nas bodo poslali v nemško taborišče.

S seboj smo vzeli nekaj oblačil in hrane. V spominu mi je ostal vojak, ki je na vsak način hotel, da bi vzeli čim več hrane, saj je verjetno vedel, kaj nas čaka v prihodnjih dneh. To so slutili tudi starši, saj so vedeli, da smo izseljeni zaradi tega, ker je bil moj starejši brat že več kot leto dni med partizani.

Stlačili so nas na tovornjak in nas odpeljali v zbirno taborišče v Celju. Tu so zasliševali starejše ljudi. Moji starši so vztrajno trdili, da je šel njihov sin nekega večera na delo in da ga od takrat niso videli. Najbolj je očeta in mater skrbelo, če bi sprasili nas, otroke, kajti od nas bi verjetno marsikaj izvedeli, saj smo brata videli s puško na rami kot pravega partizana. K sreči se to ni zgodilo in celo družino, sedem otrok, mater in očeta so poslali v taborišče na Bavarsko. Od tam so poslali starše,

starejše brate in sestro na delo v tovarne. V taborišču sem ostal z dve leti starejšo sestro.

Taborišče Poksan je bilo v starem gradu, ki je bil pred vojno samostan. Zdaj smo bili njegovi prebivalci večinom otroci, nekaj ostarelih ljudi, vodili pa so ga razjarjeni esesovci, ki so ranjeni prihajali s fronte in niso bili več sposobni vojskovanja. Spominim se groznih hodnikov in kleti, kamor so nas vodili, da nas je bilo bolj strah. Zelo slabe spomine imam na hruško, ki je rasla na dvorišču taborišča. Težko se je bilo upirati sočnim plodom, kadar so bili zreli. Če si pobral gnil sadež, je bil to najhujši disciplinski prekršek, tepen pa ni bil le tisti, ki je to storil, ampak cela skupina. Udarec palice po dlani je bil tako pekoč, da je malokdo prišel iz vrste s suhimi hlačami. Spominjam se, da so ob takih trenutkih jokali tudi stari ljudje, čeprav niso bili deležni »batin«.

Zelo nas je bilo strah tudi zdravnika. Kadar se je pripeljal v svoji zeleni limuzini, smo bili takoj vsi obveščeni. Jokali smo, skriti pa se tudi ni bilo mogoče. Nikoli ni nihče vedel, kakšne injekcije smo dobivali. Vem le, da so bile zelo boleče in pogoste. Mnogo ljudi je bilo po »špikanju« nezvestnih. Nekateri so umrli prej, preden se je zaslislalo grmenje topov s fronte.

Takrat so se poskrile tudi mrtvaške glave na kapah in njihovi lastniki, vrnili pa so se starši, bratje in sestre. Po dolgih tridesetih mesecih

sem zagledal skale nad rojstnim krajem, ki so bile tako globoko vsajene v spomin in srce. Domov smo se vrnili vsi iz taborišč. Le eden je manjkal – brat partizan.

Očkov zgodbo je bilo konec, jaz pa sem še dolgo razmišljal o njej.

RONI BRVAR, 8. b
OŠ Ivan Skvarča
Zagorje ob Savi

Uredili bodo Peršmanovo domačijo

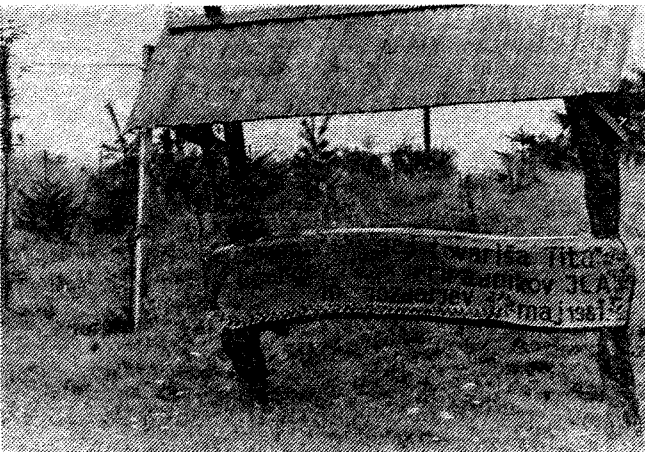
Z mladinsko delovno akcijo bodo letos poleti uredili Peršmanovo domačijo v Lepeni nad Železno Kaplo. Delovna akcija, katere nosilca sta Zveza slovenske mladine na Koroškem in Zveza koroških partizanov, že teče od začetka julija. V njej sodelujejo mladinci in mladinke krajevnih združenj ZSM, pa tudi mladinci iz Slovenije.

Na Peršmanovi domačiji so tik pred koncem vojne nacisti zakrivali enega najbolj krutih zločinov na Koroškem. Petindvajsetega

aprila 1945 je enota esesovske policije krvavo pobila enajst članov trinastčlanske družine, od starega očeta do dojenčka, in domačijo požgala. V domačiji, ki je bila po vojni obnovljena, bodo zdaj v spomin na ta zločin uredili spominsko sobo, poleg tega pa bodo v njej tudi mladinski prostori. Poslopje, ki stoji visoko pod Peco, je zdaj že dobilo novo streho, zamenjali pa bodo tudi še okna in jo preuredili v notranjstvi.

SINDOK – Celovec

Spominski park tovariša Tita

Ob koncu šolskega leta so učenci osnovne šole Tone Tomšič iz Knežaka marljivo začeli z urejanjem spominskega parka tovarišu Titu. V sodelovanju s pripadniki JLA in gozdarji so na dvorišču šole posadili 88 borov in prav toliko jelk. Prišle so počitnice, toda park je bilo treba urediti do konca. To nalo-

go je prevzelo nekaj učencev, vojakov in drugih šolskih delavcev. Najprej je bilo treba urediti okolico, potem park, na koncu pa so pridne roke učencev in vojakov garnizije iz Ilirske Bistrice še polepšale spominski park z lepo napisano in okrašeno leseno tablo.

P. Nikolić

Spomin na vas, tovariši, ne sme umreti!

Svoboda. Koliko ljudi si je želelo in si še danes želi svobodo! Koliko ljudi je darovalo svoje življenje za svobodo, zato, da danes mi živimo v njej.

»V bližini Bele je taborilo osem borcev,« je začel pripovedovati ata Anton Puc o dogodku iz NQB. »Italijani so zjutraj, 15. februarja 1943 obkolili Belo in tabor, v katerem so bili borci. Borci niso poznali predaje. Bojevali so se do zadnjega, še z golimi rokami. Le Janezu Petrovčiču se je uspelo umakniti. Toda skritega na nekem boru ga je opazila druga italijanska enota. Strel ga je zadel v

trebuh. Težko ranjenega so Italijani odpeljali na tovornjaku, obešenega z glavo navzdol, skozi Podkraj in potem proti Gorici, skupaj z ostalimi, ki so padli v Beli. Blizu Črnič je ranjenec izdihnil.«

Ti borci so pokopani onstran meje v Italiji. Pred leti so jim v Beli postavili spomenik. Prav je, da ne pozabimo nanje. Spomin nanje naj bo opomin, da ne bo več vojn in nesporazumov po svetu.

ZINKA PUC, 8. razred
osnovna šola Col

Trgovska delovna organizacija

SOZD
merx
CELJE

»TEKO«

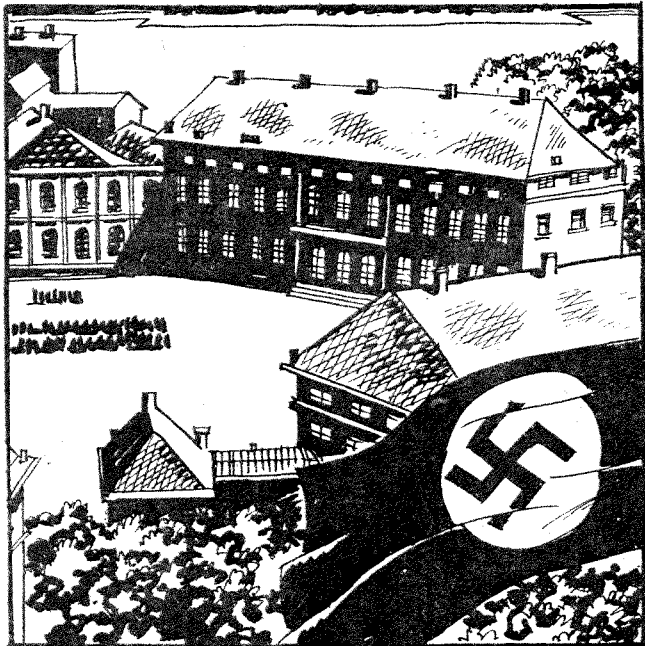
63000 Celje, Gubčeva 2

SE PRIPOROČA ZA OBISK
VSEH POSLOVALNIC V CELJU

PADALCI SO SI SODILI SAMI

1

Narisal in priredil besedilo:
JELKO PETERNELJ

Leta 1942 se je na Češkoslovaškem odigrala v sovražniškim zaledju ena najdramatičnejših epizod druge svetovne vojne. Češki rodoljubi so v Pragi ubili vodjo nemške policije Reinharda Heydricha. Nacistični okupatorji so se maščevali s pokolom v Lidicah. Vendar se Nemci niso zadovoljili samo z Lidicami. Na nürnberškem procesu proti nacističnim vojničim zločincem je bilo ugotovljeno, da bi bilo po Hitlerjevih ukazih treba pobiti 35.000 Čehov.

Septembra 1941 je češkomoravski protektorat dobil novega guvernerja. To je bil Reinhard Heydrich, pred katerim so trepetali milijoni Nemcev in prebivalstvo okupiranih dežel. Prav Heydrich je skupno s Himlerjem ustanovil gestapo in po 1934. letu brezobzirno obračunaval z nasprotniki. Celo nacistični voditelji so se ga bali, kajti nasilje je postalo njegova posebnost. Heydrich se ni hotel zadovoljiti s položajem, ki ga je dosegel.

Nobenih predsodkov ni imel, pač pa vse lastnosti, ki naj bi ga pripeljale med vrhove nacističnega režima. V Prago je prišel po svoji želji. Policijske zadeve so ga namreč začele dolgočasiti in na tem področju zanj ni moglo biti nobenega vzpona več. Imel pa je šele sedemintrideset let. Kot »reichsprotektor« Češke in Moravske pa je postal v teh dveh deželah Hitlerjev namestnik, kar bi mu utegnilo biti izhodišče za nadaljnji dvig proti vrhu.

Minulo nedeljo so v Čeneboli, vasici pod Ivancem, hribom, ki se razteza nad zahodno Benečijo, z odkritjem grobnice sedmim padlim borcem (trem obveščevalcem 9. korpusa in štirim garibaldincem) počastili spomin na junaške boje slovenskih in italijanskih partizanov za svobodo. Spominsko ploščo na vaškem pokopališču sta odkrila podpredsednik parlamenta Loris Fortuna in generalni konzul SFRJ v Trstu Štefan Cigoj. Slovesnosti pa so se udeležili tudi oddelek italijanske vojske, predstavniki deželnih in krajevnih oblasti, predstavniki ANPI in ZZB NOV Slovenije ter številni domačini in borci iz sosednjih slovenskih občin. Odkritju spomenika so dali s svojo navzočnostjo še večji poudarek: predsednik deželnega sveta Mario Colli, župan občine Fojda Romano Grimaz, predsednik deželnega odbora VZPI – ANPI Federico Vincenti, predsednik SKGZ Boris Race, predsednik teritorialnega odbora SKGZ Viljem Černo, generalni konzul SFRJ v Trstu Štefan Cigoj, predstavnik izvršnega sveta SR Slovenije Boris Čizmek – Bor, predsednik medobčinskega odbora SZDL severnoprimorskih občin Vlado Urbančič, predsednik komisije za stike z zamejstvom pri predsedstvu RO ZZB NOV Slovenije Bogo Gorjan, Pavle Bojc, član predsedstva RK SZDL Slovenije in številni drugi.

Spominsko ploščo sta postavili borčevski organizaciji VZP – ANPI in ZZB NOV Slovenije.

Spomin na partizane v Benečiji je še živ, zlasti še med tistimi borci, ki so bili neposredni udeleženci bojev v teh krajih. Nekdanji poveljnik najbolj zahodnega obveščevalnega centra 9. korpusa **Edi Kodrič** se dni, ko so padli trije obveščevalci, spominja takole:

★

V koloni, ki se je počasi premikala proti zahodu v smeri Kobarida, smo z nočjo prišli v vas Gabrje na levem bregu reke Soče. Bataljon se je pripravljaj na prehod Soče na najbolj ugodnem mestu. Od tam smo se hitro pomaknili čez glavno cesto Tolmin – Kobarid in po strmi stezi korakali v smer zaselka Foni in čez Kolovrat v Benečijo. Šli smo po vojaški stezi skozi Gornje do Dolnjega Tarbija.

Po enodnevnem odmoru sem s pomočnikom in kurirjem ter z Acem in njegovim kurirjem nadaljeval pot prek Sovodnja, Gornjega in Spodnjega Marsina v dolino reke Nadiže. Nad Robičem smo si ogledovali okolično in načrtovali prehod. Moj kurir, ki je stal približno deset metrov pred nami, je nenadoma zamahnil z roko: »Vsi na tla«. Nismo še dobro popadali, že smo na glavni cesti zagledali kolono štirih sovražnih tovornjakov, ki so potovali iz Čedadu proti Kobaridu. V vasi so se za krajši čas ustavili, in ne da bi kaj storili, nadaljevali pot. Ti trenutki so bili za nas zelo napeti, saj umika ni bilo. Poleg sicer nizkega snega je bila za našimi hrbti izredna strmina, in še ta popolnoma gola. Imeli smo srečo.

Z nočjo smo prispeli v vas Logje. Poiskali smo terenske delavce in takoj povprašali po komandi Breginja. Natančnih podatkov nismo dobili, zato smo na predlog Kosmačina nadaljevali pot v Staro Selo na njegov dom. V vasi je bilo mirno. Njegovi so nam pripravili večerjo in utrjeni smo legli. Naslednje jutro, bilo je že 10. januarja, smo pohiteli čez Prosnid na Plastišče. Toda tudi tam ni bilo niti komande mesta niti obveščevalnega centra, katerega sem iskal. Ker nismo dobili nobenih vesti o naših enotah, smo se odpravili v vas Robedišče. Šele tu smo zvedeli, da je komanda Breginja nekje v vasi Brezje in obveščevalni center nekje v Reziji. Noč se je bližala, zato sva se z Ajcem dogovorila, da prespimo na Robedišču. Prenočili smo v dveh domačijah, pri Čarmanu, drugi trije pa pri sosedih. Zjutraj smo se poslovili in spet prek Prosida šli v vas Brezje. Tu je bila komanda mesta Breginj, kateri je poveljeval Franc Debom, doma iz Gorice. Po krajšem pogovoru in odmoru smo se okrepčali in poslovili.

Mi trije smo nadaljevali pot čez Stol, ki je bil na zgornji polovici močno zasnežen. Že istega večera smo prispeli do osamljene do-

Čenebola se je oddolžila padlim borcem za svobodo

mačije na Žagi in dobili osnovne informacije. Prespali smo v osamljenem seniku, nedaleč od domačije, koder nas je naslednje jutro obiskal že starejši možak, ki je prinesel toplo mleko.

Razmere so dovoljevale, da smo se odpravili v Rezijo kar podnevi. Že pred večerom smo prišli do prvih hiš, nedaleč od vasi Sv. Lovrenc. Bili smo pozorni na vse, kar se je premikalo in dogajalo. V veliko zadovoljstvo smo našli Marjana, vodjo obveščevalne točke, doma iz Kobarida. Že ponoči sva se dogovorila o prihodnjem delu na tem območju, o razmerah na terenu in podobno. Prav takrat je na tem območju pojenjala sovražna ofenziva, med katero je okupator povzročil precej preplaha in nezaupanja. Zvedel sem, da je naš obveščevalni center, ki je imel radijsko oddajno postajo, na katero sem bil vezan, nekje na območju Čenebole-Tipane-Robedišče. Ker je bil Marjan z mojim prihodom na ta sektor vpoklican v sestav OC 9. korpusa, smo se o dosedanjem delu temeljito pogovorili. Od 13. do 14. januarja smo se vsi odpravili iz Rezije, jaz s pomočnikom in kurirjem ponovno prek Stola na Breginjso in dalje v smer Čenebole, Marjan pa v Čezsočo proti osvobojenemu ozemlju 9. korpusa. Do konca vojne se nisva več videla, po vojni pa se je Marjan z motornim kolesom smrtno ponesrečil.

Pot iz Rezije prek Stola je bila naporna, zima je pritiskala, mi pa smo v dveh dneh brez posebnih ovir prispeli spet na Robedišče. Tu smo srečali kurirja in intendanta naše obveščevalne točke, za katero smo že toliko poizvedovali. Povedal je, da je Egidi Fon, doma iz Homca. Takoj sem se odločil, da nadaljujemo pot v Čenebolo brez odmora.

Med potjo smo se pogovarjali o razmerah. Izvedeli smo, da so tam Učakar, Sandi, Slovenko, Marica, France, Pepino in drugi. Zelo mi je odleglo, ko sem slišal, da so prebivalci Čenebole zelo dobri, da vlada med našimi partizani in italijanskimi garibaldinci prava sloga. Pot od Robedišča do Čenebole ni tako kratka, vendar smo se kar hitro znašli nad vasio pri kapelici sv. Ivana. Nestrpno sem pričakoval srečanje s tovariši. Še nekaj metrov in znašli smo se pred hišo, v kateri je gorelo na ognjišču, okrog pa je stalo ali sedelo nekaj nepoznatih obrazov. Predstavil sem se in hitro smo se spoznali. Vsi smo bili malo presenečeni. Zanimalo me je prav vse o okoliščini in delu, njih pa, kako in od kod smo potovali, kako je 9. korpusu, na osvobojenem ozemlju in podobno. Govorili smo dolgo v noč, nakar smo polegali, nekateri v spodnjih prostorih, nekateri pri sosedu Petru, drugi v malo bolj oddaljenem seniku. Jutro je bilo lepo in hladno. Takoj po zajtrku smo imeli delovni sestanek, in sicer moj pomočnik Sandi – vodja centra, Učakar – inštruktor in jaz. Pojasnil sem vsebino nalog, zaradi katerih sem prišel. Učakar in Sandi pa sta mi pojasnila podrobnosti o dosedanjem delu, probleme z zvezami in druge podrobnosti. Po sestanku smo obšli vas. Vse je bilo mirno.

Informacije o navzočnosti, premikih in akcijah sovražnika so se hitro zbirale in naša radijska oddajna postaja, ki sta jo vodila stara partizana Slovenko Velušček, radiotelegrafist, in šifrer Stane Gimpel, doma iz Dolenjskih Toplic, je tudi po večkrat na dan posredovala važne informacije štabu 9. korpusa. Toda že prve dni marca smo ugotovili, da je sovražnik, katerega najbližja postojanka je bila v Fojdi, od Čenebole oddaljena dobro uro in pol hoda, postajal vse bolj pozoren na okoliške vasi in hribe. To smo obravnavali predvsem jaz, Sandi in Učakar, ki je bil na obhodu po Benečiji in Reziji. Seveda smo poskrbeli za potrebne varnostne ukrepe.

Čeprav naš obveščevalni center še ni imel podatkov, ki bi kazali, da sovražnik ve za našo navzočnost, smo sklepali, da se dogaja nekaj takega. Vse potrebne informacije smo nudili sproti tudi garibaldincem v intendaturi, ki so takoj spraznili skladišča v vasi in jih prenesli v planino na Krnici in sv. Ivanu. Take podatke smo posredovali tudi GAP, ki so postali še bolj pozorni na tiste, katere so sumili, da sodelujejo s sovražnikom. V takih razmerah je naš center zlasti ponoči poskril stroje in aparate, stražili smo vsi po vrsti in pogostoma prenočevali v planini, od koder smo se vračali zjutraj po dogovorjenih znakih v vasi.

Vse je šlo dobro in sovražnik nas ni neposredno ogrožal do 15. marca 1945. Tega dne smo bili zaradi mrzle noči v vasi, toda budni. Že pred svitom je prišel možakar srednjih let iz vasi Klap v Čenebolo po stezi. Tam ga je zaustavil naš stražar, kateremu je takoj zaupal, da so prišli v njihovo vas, ki leži visoko nad Krnico, kozaki iz Fojde in nekaj italijanskih odpadnikov. Zaznal je, da bodo proti jutru obkolili vas Čenebolo. Te podatke smo takoj posredovali tudi garibaldincem in vas

V vasi Kolaredo 15. aprila 1945

izpraznili. Ni bilo treba dolgo čakati, ko smo že iz vzhodne strani vasi opazili prve sovražne vojske nad vasio, ki so polagoma obkoljevali. Približno ob 10. uri smo opazili, da se pomika proti nam h kapelici sv. Ivana močnejša patrulja. Sovražnik nas je opazil. Proti nam so izstrelili nekaj kratkih rafalov, na katere sem jaz prav tako na kratko odgovoril z brzostrelko. Na moj odgovor so se ustavili in se umaknili v vas. Da bi nas ne zaobšli okrog Krnice, smo se tudi mi, to je jaz, Učakar, Franc, Miha in dva druga garibaldinca, umaknili pod znožje hriba Ivanca, kjer so že bili drugi naši in nekateri garibaldinci.

Dan se je končal in z nočjo smo bili že spet vsi v vasi. Po pogovorih z domačini smo sklepali, da je sovražnik iskal prav nas. Od tega dne pa smo skoraj obvezno prenočevali v planini.

Naše delo je bilo nekoliko oteženo, saj so prišle na območje Čedadu, Fojde in Vidma nove sovražne sile, in sicer predvsem kozaki. Tudi iz Kobarida so kozaki vse pogosteje

vdirali v Breginj in do Prosida. Videti je bilo, da smo obkoljeni, vendar večjega premika nismo načrtovali. Tako smo dočakali v vasi noč med 20. in 21. marcem. Delo je bilo vedno bolj oteženo, podatki vedno bolj potrebni, stiki vse bolj redki, kurirji in drugi obveščevalci so padali v zasede.

Še zadnja poročila dne 19. marca 1945, ki smo jih prejeli iz Fojde, so naznanjala, da bo koncentracija toliko sovražnih sil nekam krenila. V ranih urah dne 20. marca 1945 so krenile enote iz obrobnihih nižinskih naselij v hribovito Benečijo. Obkolili so vse vasi in zaselke na celotnem območju. Naša straža je zaznala, da se nad vasio Čenebola, kjer smo prenočevali, nekaj dogaja. Z Učakarjem in Sandijem smo takoj naredili vse, da bi se hitro umaknili, in sicer ponovno proti kapelici sv. Ivana in v planino. Sam odhod garibaldincev pa se je zavlekel. Preden so dosegli kapelico, je sovražnik sprožil nanje strahoten ogenj. Mi smo bili na pol poti od vasi. Še preden smo se utegnili pogovoriti, so pritekli nekateri garibaldinci in trdili, da je vzdolž vsega grebena sovražna zaseda in da so nekateri njihovi tovariši že padli. Nastala je splošna zmeda. Dogovorili smo se, da poiščemo izhod z umikom v dolino. Tako smo v temi krenili navzdol proti Strmcu, vendar že čez nekaj časa sem ugotovil, da se pomika za menoj le nekaj tovarišev, in sicer Sandi, kurir Bradakšija, doma nekje iz okolice Gradiške, Janez, administratorka Marica Šulugoj, doma iz Lokovca, medtem ko so se Slovenko, Stane, Gvido, Franc, Pepino in drugi izgubili. Časa za iskanje ni bilo. Tako sta se Stane in Slovenko, ki sta nosila s seboj radijsko oddajno postajo in druge pripomočke, zakrila v neko naravno jamo pod strmino. Toda sovražnik ju ni pustil in Stane je bil tik pred vhom zadet v levo stegno. Sandi, Bradakšija in jaz smo se že spuščali proti vasi Strmec. Sandi je dejal, naj bi šli proti vasi Klap. Jaz sem vztrajal, da se spustimo v dolino, on pa je sam odšel proti Klapu. Nismo se več videli. Tudi Janez in Marica sta medtem zaostala in tako sva z Bradakšijem nadaljevala pot do Strmca. Ko sva prišla približno 20 metrov od vasi, se je usula toča svinčenk in sosednjega grebena, ki na srečo ni bil tako blizu. Prebila sva se do potoka in šele tam prišla v zaklon. Brez obotavljanja sva nadaljevala pot po potoku do prvih hiš, kjer sva na prvem vrtu zagledala starejšo ženo. Polglasno sva jo povprašala po sovražniku. Vsa zaskrbljena mama je povedala, da so v vasi kozaki. Tako sva nadaljevala pot po potoku in nato proti vzhodu ter dosegla vasico Kolaredo, kjer so nama zvečer terenci nudili prve informacije in hrano.

Streljanje okrog Čenebole je utihnilo že pred poldnevom, vendar nisva vedela, kaj se je zgodilo z drugimi. Šele prihodnji dan sva se povzpela v vas Pedroza in tam zvedela, da se je sovražnik pravkar umaknil. Previdno sva se proti večeru približala Čeneboli. Prav v hiši Perince, kjer smo imeli cela dva meseca naš sedež, sva nenadoma zagledala med domačini Janeza in Marico. Spoznali smo, da smo ostali samo moj kurir, Janez, Marica, Franc Faganel in jaz. Že prihodnji dan smo začeli iskati druge, pri čemer nam je pomagalo veliko prebivalcev. Proti večeru sta prišla iz grebena pod vasio dva domačina in povedala, da sta našla pod steno mrtva Staneta in Slovenka. Vsa vas je žalovala. Iz doline smo prek tovarišev, pripadnikov GAP, zvedeli, koga je sovražnik zajel in odpeljal. To so bili Pepino, doma iz Rezije, Gvido Fon, Franc in neki garibaldinci. Ni pa bilo sledu o Sandiju, kakor da bi izginil. Po tednu dni je vaščan odkril njegovo truplo, iznakaženo in sežgano med stenami, kjer se je branil do zadnjega naboja. Pri ogledu ostankov trupla pa smo ugotovili, da si je z zadnjim metkom vzel življenje sam, s strelom v glavo pod spodnjo čeljustjo. Taka obvestila so nam kmalu prinesli tudi aktivisti iz Fojde, ki so prisluhnili pogovorom kozakov in »Guardie civike«. Povedali so, da se je neki bandit pod vasio dolgo upiral, da je povzročil hude težave njihovim pajdašem, da pa se je na koncu sam ubil, sicer bi ga prinesli v Fojdo na bajonetih. Za Staneta in Slovenka so prav tako povedali kozaki, da sta se upirala, da sta z eno samo težko bombo ubila štiri njihove, nakar sta se ustrelila sama. Tako se je končala tragedija pod Čenebolo, dober mesec pred toliko pričakovano svobodol

Vse padle smo s pomočjo vaščanov pokopali na vojaškem pokopališču. Od tedaj je minilo že več kot tri desetletja, pa niso ostali pozabljeni.